

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV FILOZOFICKÉ FAKULTY

Diplomová práce

NÁBOŽENSKÝ ŽIVOT V TŘEŠTI VE DRUHÉ POLOVINĚ
19. STOLETÍ A V PRVNÍ POLOVINĚ 20. STOLETÍ.

Kongregace Chudých školských sester de Notre Dame a její působení
v Třešti

Vedoucí práce: doc. PhDr. Miroslav Novotný, CSc.

Autor práce: Marie Kapounová

Studijní obor: D-NJ/SŠ

Ročník: VI.

České Budějovice 2012

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice, 27. 12. 2012

.....

Mé poděkování patří především doc. PhDr. Miroslavu Novotnému, CSc. za jeho laskavé vedení, podnětné rady a připomínky. Také bych chtěla poděkovat paní Lidmile Vokřínkové a panu Bohumíru Vrátilovi za poskytnutí cenných informací a materiálů. Můj dík patří pracovníkům Státního okresního archivu Jihlava a Diecézního archivu Biskupství brněnského v Rajhradě za jejich ochotu při vyhledávání a poskytnutí potřebných archiválií. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat řeholním sestrám z Kongregace Školských sester de Notre Dame v Hradci Králové za poskytnutí potřebných údajů a generálnímu vikáři brněnské diecéze Mons. Jiřímu Mikuláškoví za udělení úředního povolení.

ANOTACE

Předložená diplomová práce vznikla jako součást projektu Grantové agentury Jihočeské univerzity r. č. 103/2010/H Společnost českých zemí v 17. až 20. století. Prostor, ekonomické, sociální, kulturní a náboženské struktury českých zemí a jejich proměny v průběhu 17.-20. století. Diplomová práce přibližuje život v třeštské farnosti ve druhé polovině 19. a v první polovině 20. století. Důraz je kladen na řeholnice z Kongregace Chudých školských sester de Notre Dame, které v Třešti působily v letech 1885-1946. Práce se také zaměřuje na třeštské faráře a kooperátory, dále na místní kostely a jejich ekonomické zázemí. V neposlední řadě jsou zachyceny proměny náboženských poměrů ve farnosti, zejména po roce 1918.

Pro zpracování práce byly prostudovány prameny především z Diecézního archivu Biskupství brněnského v Rajhradě a ze Státního okresního archivu Jihlava. Velkým přínosem se staly prameny poskytnuté Archivem Kongregace Školských sester de Notre Dame v Hradci Králové. Cílem práce je poodhalit dosud neznámé či nezpracované dějiny třeštské farnosti.

ABSTRACT

The thesis depicts life of the parish in Třešť in the second half of the 19th century and in the first half of the 20th century. The emphasis is placed on nuns of the Congregation of the Poor School Sisters de Notre Dame who worked in Třešť from 1885 till 1946. This thesis is further focused on pastors from Třešť and also on local churches and their economic background. Finally, there are also described changes in conditions of the parish, especially after 1918.

To elaborate this thesis both sources of the Diocesan Archive of the Bishopric of Brno in Rajhrad and of the State District Archive Jihlava were perused. Documents provided by the Archive of the Congregation of the Poor School Sisters de Notre Dame in Hradec Králové also meant a valuable contribution to this thesis. The aim of the thesis is to disclose so far unknown or non-compiled history of the parish in Třešť.

OBSAH

Úvod	8
I. Cesta historií města.....	13
II. Římskokatolická církev a její postavení v českých zemích od druhé poloviny 18. století	27
III. Kongregace Chudých školských sester de Notre Dame a její působení v Třešti	33
III. 1. Kongregace a její zaměření	33
III. 1. 1. Založení kongregace v Čechách a její vývoj do roku 1950	35
III. 1. 2. Spiritualita	37
III. 1. 2. 1. Svátost oltářní a duchovní cvičení	37
III. 1. 2. 2. Podpora školským sestřám od farářů a zpovědníků	38
III. 2. Kongregace Chudých školských sester de Notre Dame v Třešti	39
III. 2. 1. Působení školských sester v Třešti.....	39
III. 2. 2. Duchovní život kongregace a jeho aspekty v Třešti.....	43
III. 2. 2. 1. „Nechte děti a nebraňte jim jít ke mně; neboť takovým patří království nebeské“ (Mt 19, 14).....	44
III. 2. 3. Slavnostní otevření Mariana	45
III. 2. 4. Budova mateřské školky Marianum.....	49
III. 2. 5. Školské sestry.....	51
III. 2. 5. 1. Zjištěné životopisné údaje školských sester	54
III. 2. 5. 1. 1. Školské sestry působící v Marianu.....	54
III. 2. 5. 1. 2. Školské sestry narozené v Třešti	59
IV. Duchovní správci v Třešti	62
IV. 1. Zjištěné životopisné údaje o farářích v Třešti	63
IV. 2. Zjištěné životopisné údaje o kooperátorech v Třešti	68

V. Třešťské římskokatolické kostely	86
V. 1. Popis a historie třešťských svatostánků	87
V. 1. 1. Farní kostel svatého Martina	87
V. 1. 2. Filiální kostel svaté Kateřiny Sienské	90
V. 2. Ekonomické zázemí třešťských kostelů	96
V. 2. 1. Vybrané položky v letech 1850-1890.....	97
V. 2. 2. Vybrané položky v letech 1900-1940.....	100
V. 2. 3. Finanční podpora pro mateřskou školku Marianum.....	102
VI. Pravá víra?	104
VI. 1. Odpadlíci a konvertité (1855-1950)	105
Závěr	108
Prameny a literatura	112
Seznam příloh	122

Úvod

Každá obec si s sebou nese svou historii, která si zaslouží, aby byla zaznamenána. Nejinak je tomu i u malé obce Třešť. Její jedinečnost pocítují její občané, pro něž představuje důležitou součást jejich života, neboť právě zde bydlí, navazují vztahy, podílí se na obecním rozvoji, zapojují se do společenského a pracovního života a v neposlední řadě navštěvují svou rodinu a blízké. Na obecní dějinné události lze nahlížet různými hledisky. Například z pozice politické, hospodářské či náboženské.

Diplomová práce je zaměřena na náboženskou stránku Třeště během jednoho století, konkrétně na obraz života římskokatolických farníků, působení duchovních správců a řeholního společenství Kongregace Chudých školských sester de Notre Dame. Mezníky časového období představují léta 1850 a 1950. V čele farnosti stojí farář, jenž se stará o své svěřence a vykonává danou kněžskou službu. Na chodu této správní jednotky se podílí také kooperátoři či lidé, jimž byla svěřena daná pravomoc. Pro správné fungování farnosti je zapotřebí dobrých vztahů mezi farníky a ochoty přispět svým dílem k lepší budoucnosti správní jednotky. Předložená diplomová práce se proto rovněž věnuje bližšímu představení třešťských duchovních správců, jejich pomocníků i učitelek a vychovatelek z řeholního společenství školských sester.

Téma církevních dějin bylo doposud většinou opomíjeno. V posledních desetiletích se stalo trendem nahlížení na minulost pod různými úhly pohledu. „Velké“ dějiny ustoupily do pozadí, naopak v popředí se objevil zájem o každodennost, jedinečnost člověka a upozaděné oblasti lidského společenského života včetně církevních dějin.¹ Odborných publikací, jež by zachycovaly život novodobých řeholních

¹ Církevní dějiny jsou zachyceny například v publikacích Jiří HANUŠ, *Pozvání ke studiu církevních dějin*, Brno 1999; Jaroslav KADLEC, *Přehled českých církevních dějin*, I-II, Praha 1991; Josef KUBALÍK, *Křesťanské církve v naší vlasti*, Brno 1987; Libor JAN (ed.), *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století*, Brno 2000; Jiří MALÍŘ a kol., *Sekularizace venkovského prostoru v 19. století*, Brno 2009; Zdeněk R. NEŠPOR, *Náboženství na prahu nové doby. Česká lidová zbožnost 18. a 19. století*, Ústí nad Labem 2006. Ze zahraničních autorů je třeba připomenout především práce Hugh McLEODA, *Náboženství a lidé západní Evropy (1789-1989)*, Brno 2006 a *Sekularizace v západní Evropě (1848-1914)*, Brno 2008.

Příspěvky k moravským církevním dějinám, které byly použity v diplomové práci, lze nalézt ve sbornících Petr NEŠPOR – Zdeněk GRANÁT (edd.), *Brněnská diecéze 1777-2007. Historie a současnost. Sborník příspěvků ze symposia na Biskupském gymnáziu v Brně 10. 11. 2007*, Brno 2007; Petr NEŠPOR – Jaroslava DOLEŽELOVÁ (edd.), *Diecéze živý organismus? Sborník příspěvků z konference na Skalském Dvoře 15. 3. – 17. 3. 2007*, Brno 2007; *Vývoj církevní správy na Moravě*, Brno 2003. Dále byly použity sborníky Ivana KOUČKA – David PAPAŽÍK (edd.), *Politický katolicismus v nástupnických státech Rakousko-Uherské monarchie v letech 1918-1938*, Olomouc 2001; Pavol MAČALA – Pavel MAREK – Jiří HANUŠ (edd.), *Církve 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*, Brno 2010.

společenství, je však doposud pramálo.² Ačkoliv právě tato náboženská uskupení, mužská i ženská, se obzvláště v 19. a 20. století rozšiřovala po světě a měla nemalý vliv na rozvoji duchovního života člověka. Problematika a stručná historie řádů a kongregací je častěji zaznamenána v krásné literatuře, historických přehledech, encyklopediích³ a podobně.

Práce je postavená především na archiváliích uložených v Diecézním archivu Biskupství brněnského v Rajhradě a ve Státním okresním archivu Jihlava. Diecézní archiv poskytl širokou pramennou základnu pro zpracování informací nejen o duchovních správcích a činnosti školských sester, ale také například o kostelních účtech. Přínosná se stala zejména korespondence uchovávaná biskupskou konzistoří. Pro práci byly využity dva fondy, a to Biskupská konzistoř Brno a Biskupský ordinariát Brno. Důležitým zdrojem informací se staly prameny uložené ve Státním okresním archivu, především ve fondu Farní úřad Třešť. Prostudovány byly rovněž účetní knihy třešťských kostelů, kniha zachycující náboženské změny v třešťské farnosti, sloužení mší a tak dále.

Zásadním obohacením informací o školských sestřích se staly také prameny uložené v Archivu Kongregace Školských sester de Notre Dame v Hradci Králové. K nahlédnutí byly poskytnuty knihy zachycující životopisné údaje školských sester a dále zakládací kniha.

² V současné době se problematice školských sester věnuje především Dana JAKŠIČOVÁ. Mezi její texty věnované tomuto řeholnímu společenství patří studie *Pod ochranou svatého Josefa. Působení Kongregace Školských sester de Notre Dame v ústavu U Sv. Josefa v Českých Budějovicích v letech 1871-1950*, Jihočeský sborník historický 75/2006, s. 79-130, dále *Dílo důvěry a lásky. Působení Kongregace Školských sester de Notre Dame v českobudějovické diecézi v letech 1853-1948*, rigorózní práce, Historický ústav Jihočeské univerzity, České Budějovice 2005. Tématu věnovala i další studie a kvalifikační práce, srov.: *Pohyb za branou kláštera. Vývoj vztahu k tělovýchově a sportu v pedagogice chudých školských sester de Notre Dame (1853-1950)*, in: Dagmar Blümllová – Petr Kubát a kol., *Čas zdravého ducha v zdravém těle. Kapitoly z kulturních dějin přelomu 19. a 20. století*, Jihočeský sborník historický – Supplementum 2, České Budějovice 2009, s. 424-446; „*Vezmi dítě a vychovej mi je!*“ *Učitelská a výchovná činnost Kongregace Školských sester de Notre Dame v Českých Budějovicích v letech 1871-1950*, diplomová práce, Historický ústav Jihočeské univerzity, České Budějovice 2003; *Dcery své doby? Školské sestry sv. Františka, chudé školské sestry Naší Paní a školské sestry de Notre Dame v českých zemích v letech 1851-1938(1950)*, České Budějovice 2010 (disertační práce), kde se autorka podrobně zabývá srovnáváním daných řeholních společenství, a *Ženské kongregace a jejich dějiny. Reflexe vlastní historie členkami řeholních institutů*, in: Pavol Mačala – Pavel Marek – Jiří Hanuš (edd.), *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*, Brno 2010, s. 242-259.

Příspěvek ke kongregacím a náboženským skupinám vůbec představuje studie Miroslava NOVOTNÉHO *Řeholní kongregace v Čechách na přelomu 19. a 20. století v kontextu proměn náboženského milieu*, *Theatrum historiae* 3, 2008, s. 307-320.

³ Významný příspěvek k základní orientaci v problematice představuje široce koncipovaná příručka Milana M. BUBNA, *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společenství katolické církve v českých zemích*, I, II/1-2, III/1-3, Praha 2004-2008; doposud vydané svazky však nezahrnují řeholní společenství moderní doby, tedy ani Kongregaci Chudých školských sester de Notre Dame.

Pro vytvoření práce byly použity i archiválie z Moravského zemského archivu v Brně z fondu Moravské místodržitelství - účtárna a prameny uložené v Muzeu Vysočiny, jehož pobočka se nachází v Třešti. Z Muzea Vysočiny byla také pořízena fotografie sochy Madony s Ježíškem, která je součástí přílohy práce.

Prameny, s nimiž bylo pracováno, byly psány v různých jazycích. Především se jednalo o český jazyk. Ve značné části se také objevují německé písemnosti a korespondence zahrnující i prameny psané ve švabachu. Jedná se především o písemné materiály z 19. století. U některých pramenů (například některá jmenování do funkce, sdělení od biskupů či papeže) bylo zapotřebí překládat z latinského jazyka.

Pro zpracování diplomové práce byly použity různé metodologické přístupy. Základem se staly metody indukce a dedukce a získání údajů z pramenů (metoda přímá). První dvě kapitoly jsou postaveny na faktografii a sledování událostí paralelně s časovou osou. Tento přístup zachycení informací se nazývá diachronní. Pro zpracování životopisných údajů školských sester, farářů a kooperátorů byly využity biografické údaje. Diplomová práce pracuje s demografickými, statistickými údaji a čísly, tento přístup je charakteristický pro historickou statistiku. Metoda sondy byla využita pro zachycení ekonomického zázemí třešťských svatostánků. Pro zpracování údajů byla vybrána desítková léta od roku 1850 do roku 1940. S novým nahlížením na zachycení dějinných událostí přišla i řada nových metodologických východisek. K těmto metodám patří mimo jiné také oral history. Ústní svědectví se stalo zdrojem informací především pro postihnutí informací o budově mateřské školky Marianum.⁴

Vytyčené téma je zpracováno v sedmi kapitolách, přičemž jednotlivé kapitoly jsou dále rozděleny na podkapitoly. První kapitola vychází především z publikace Františka Bukvaje a kolektivu.⁵ Nejdříve předkládá stručnou charakteristiku historie Třeště od jejího založení po časově vymezenou horní hranici práce. Sleduje dějinný vývoj obce a její proměny v čase. Přibližuje ekonomickou a hospodářskou strukturu a vývoj sociálního a náboženského života farníků. Podává stručné informace o šlechtických rodech, které v Třešti sídlily, a o významných osobnostech, jež v obci působily. Druhá část této kapitoly je zaměřena na významné památky Třeště (viz mapa přiložená v oddílu Příloh předložené práce).

⁴ Budova je blíže popsána v podkapitole III. 2. 4. Budova mateřské školky Marianum.

⁵ František BUKVAJ a kol., *Třešť 1349-2001*, Třešť 2001.

Následující kapitola se soustředí na podání obecných informací o postavení římskokatolické církve a její pozice v českých zemích od doby Marie Terezie a Josefa II. Jejím cílem je postihnout nejdůležitější aspekty proměn náboženského života a jeho vztahu k modernizující se společnosti.

Třetí kapitola se věnuje tématu řeholního společenství, konkrétně Kongregaci Chudých školských sester de Notre Dame. Přibližuje její zaměření a vnitřní organizaci. V první podkapitole se text soustředí na dějinný vývoj daného společenství od založení do roku 1950, přičemž důraz je kladen na české země. Základem pro sepsání této části práce se stala disertační práce Dany Jakšičové.⁶ Dále práce přibližuje významné osobnosti a události spjaté s Třeští. Náboženství a duchovno tvoří důležité aspekty řeholního života. Právě spiritualitě, duchovním cvičením, svátosti smíření a zpovědníkům školských sester jsou věnovány následující části první podkapitoly. Druhá podkapitola je zaměřena na působení školských sester v Třešti. Text podkryvá první myšlenky o založení mateřské školky pod správou notredamek, dále místo působení a stručný dějinný vývoj od osmdesátých let 19. století do poloviny 20. století. Další část podkapitoly se soustředí na duchovní život sester v Třešti a jejich poslání. Slavnostnímu otevření mateřské školky jsou věnovány čtyři strany práce. Jak to vypadalo uvnitř budovy školky, se lze dočíst v následující části podkapitoly. Informace o budově vycházejí především z ústního svědectví dvou pamětníků (ukázka jednoho svědectví na volně přiloženém CD). Nedílnou součástí diplomové práce je zachycení života školských sester, jež v Třešti působily. K doplnění jsou představeny také školské sestry, které se v Třešti narodily.

V rámci čtvrté kapitoly jsou představeni duchovní správci, kteří vykonávali svou službu v Třešti v rozmezí let 1841-1950. Mezi duchovní správce byli zařazeni nejen faráři, ale i kooperátoři.

Důležitou součástí života křesťanů zaujímají bohoslužby, které se slouží v kostelích, a proto je chrámům v Třešti věnována pátá kapitola, jež podává stručné informace o jejich historii a popisuje jednotlivé změny jejich interiéru i exteriéru. Následující podkapitola vypovídá o ekonomickém zázemí kostelů a jeho proměnách sledovaných po jednotlivých desetiletích. Pozornost byla věnována také konkrétním položkám v účetních knihách kostelů, ve kterých figurovala mimo jiné finanční podpora

⁶ Srov. literaturu uvedenou v poznámce č. 2.

pro školku Marianum. Kapitola přináší také stručný přehled proměn platidel v českých zemích od padesátých let 18. století do poloviny 20. století.

Šestá, a tudíž poslední, kapitola odbočuje od školských sester a duchovních správců. Zaměřuje se především na náboženský život římskokatolických třeštských farníků a jejich víru. Na čtyřech stranách je analyzován počet občanů, kteří do římskokatolické církve přistoupili, anebo z ní vystoupili. Kapitola podává informace také o jiných vyznáních a jejich oblíbenosti mezi lidmi, jež lze vyčíst z prostudovaných statistických údajů. Zdrojem informací pro zpracování dat se stal pramen *Kniha nábož. změn* uložená ve Státním okresním archivu v Jihlavě.⁷

⁷ SOKA Jihlava, Římskokatolický farní úřad Třešť, *Kniha nábož. změn. Tom. I. Repertář*, neuspoř.

I. Cesta historií města

Obec Třešť ležící přibližně ve výšce 550 metrů nad mořem mezi historickými městy Jihlavou a Telčí na jihozápadě Moravy byla s největší pravděpodobností založena jako zemědělská osada v krajině, která byla pokryta listnatými lesy.⁸ O jejím založení byla sepsána řada povídek a pověstí,⁹ avšak první historicky doložená písemná zmínka, která je evidována v Zemských deskách brněnských, je datována k roku 1349, kdy zemím Koruny české vládl Karel IV. (1346-1378). Tato zmínka se týká odkazu dvou a půl lánu třešťskému farnímu kostelu.¹⁰

Údolí, jež se rozprostírá jihozápadně pod zalesněným kopcem Velkým Špičákem (734 m. n. m.), křižovaly dvě pradávňé cesty. O první stezce takzvané Lovětínské se dochovaly údaje již z roku 1227. Vedla z dalekého Rajhradu přes Kněžice, Stonařov, Třešť, Batelov, Horní Cerekev dále do Čech. Roku 1233 se prameny zmiňují o druhé stezce, takzvané Humpolecké, po níž obchodníci putovali z Humpolce přes Kostelec u Jihlavy do Třeště, pak směrem na Telč, Dačice, Slavonice a dále až do Rakouska.¹¹ Právě na průsečíku obou stezek se již ve 12. nebo na počátku 13. století začala stavět první obydlí a přicházeli noví osadníci, kteří posléze přispěli k rozvoji a vzrůstu obce. K založení obce dalo podnět i objevení a královské dolování stříbra na Jihlavsku.¹² Stříbro se našlo v dolech u vsi Jezdovice,¹³ které spolu s vesnicí Bukovou patřily od 14. století k třešťskému panství. Údolím protékal potok (později pojmenován Třešťský), na jehož pravém břehu byla založena ves Třešť spolu s tvrzí, dvorem a farním kostelem svatého Martina. Nejen existenci trhové vsi,¹⁴ ale i existenci židovství

⁸ Pokud není uvedeno jinak, tato kapitola vychází z František BUKVAJ a kol., *Třešť 1349-2001*, Třešť 2001.

⁹ Podrobněji viz Alena VELIKÁ, *Pověsti a povídky z Třeště a okolí*, Třešť 2007.

¹⁰ *Dominus Bernhardus et Lupus fratres de Urbans donauerunt terciummedium laneos in Villa Peczh hereditarie Ecclesie parochiali in Triesc pro dote altaris ac etiam resignarunt. (Pan Bernard a Vlk, bratři z Urbanče, darovali dědičně 2 a 1/2 lánu ve vsi Peči farnímu kostelu v Třešti na věno oltáře a také je odkázali.)*. Citováno dle F. BUKVAJ a kol., *Třešť*, s. 5.

¹¹ Rudolf, JEŽEK, *Třešť: šest set let městečka pod Špičákem*, Havlíčkův Brod 1959, s. 12.

¹² Jihlava byla důležitým politickým a obchodním centrem. Od druhé poloviny 13. století došlo v této oblasti k rozkvětu stříbrných dolů, který trval jen do 14. století. Úpadek dolování byl následkem zemětřesení z roku 1328 a zatopení dolů. Za vlády císaře Karla IV. přišli do Jihlavy židé, vzrůstal obchod, a proto se obec stala jedním z cílů putujících obchodníků, kteří se zde zastavovali a pokoušeli prodávat své zboží.

¹³ Kutání v jezdovických dolech bylo obnoveno roku 1769 za Josefa Jana Herbersteina (1753-1809). Dolování však bylo prodělečné a asi po dvaceti letech došlo k jeho zrušení. Podrobněji k této tematice viz Zdeněk ŠTŘEJN, *Staré stříbrné doly na třešťsku*, Jihlava 1966.

¹⁴ Německy Triesch.

v obci potvrzují informace o rabínu a učiteli Jakubu Triescherovi (Jakubu z Třeště), které spadají mezi léta 1230-1310.¹⁵

V držení třešťského panství se v průběhu uplynulých staletí vystřídala řada majitelů. Na krátkou dobu se jeho vlastníkem stal Závíš z Třeště (1355), posléze Štěpán z Březnice (1355-1358) a mladší bratr Karla IV. Jan Jindřich, markrabě moravský, který obec získal roku 1358 a ještě téhož roku ji prodal Šternberkům. Tento rod spravoval třešťské panství 135 let (1358-1493). K významným osobnostem pařil Zdeněk ze Šternberka (1420-1476).¹⁶ Pro Třešť bylo důležité jeho rozhodnutí o udělení práva odúmrti v roce 1464, kdy majetek zemřelého poddaného již nepřipadal vrchnosti, ale potomkům poddaného. V tomto roce se mluví o Třešti již jako o městečku, které se rozprostíralo na levém břehu toku, s trojúhelníkovým tržištěm na vidlici cest.

Vladycký statek byl prodán Vencelíkům z Vrchovišť a na Žirovnici, jedné ze tří větví rodu z Vrchovišť, který měl ve znaku bájného jednorožce.¹⁷ Toto období trvalo 133 let (1493-1626). Vencelíkové byli původně vladycký rod, jejichž vyznání nebylo katolické, ale protestantské, a to silně ovlivnilo náboženské myšlení v katolické Třešti. Za jejich správy došlo k rozšíření panství o Hodice,¹⁸ Rozsíčku, Bezděkov, Stajiště a pustý Lovětín. Tento rozsah panství zůstal až do roku 1848.

V letech 1627-1657 připadlo panství Herbersteinům. Tak jako s nástupem Vencelíků v Třešti přijali lidé luteránské vyznání, tak se s příchodem Herbersteinů navrátila zpět katolická víra. Za Ferdinanda II. byla na území habsburské monarchie po bitvě na Bílé hoře roku 1620 tvrdě prosazována katolická víra. Na počátku padesátých let 17. století nastalo další kruté potírání reformace, s níž souvisela činnost misionářů. Mnoho lidí opouštělo své domovy, avšak s nimi odcházela i pracovní síla, která byla na statku velmi potřebná. Došlo ke zmírnění protireformačních snah ze strany katolické

¹⁵Více v článku R. JEŽKA, *Nový pohled na nejstarší dějiny města Třeště*, in: Vlastivědný sborník Třeště a okolí 8, Třešť 1978, s. 23-26. Počátkům dějin Třeště se ve svém díle podrobněji věnoval také rodák Václav Richter (1900-1970), jenž se stal univerzitním brněnským profesorem dějin umění a napsal studii *K nejstarším dějinám Třeště*, Časopis společnosti přátel starožitností, č. 61, 1953, s. 7-37. Mezi jeho práce patří také publikace *Město Třešť a jeho památky*, Praha 1943.

¹⁶Zdeněk ze Šternberka se stal straníkem Jiřího z Poděbrad. Byl jedním z těch, kdo ho roku 1452 volil za zemského správce a o šest let později za českého krále. Na druhou stranu proti němu v roce 1465 založil katolickou opozici takzvanou Zelenohorskou jednotu na hradě Zelená Hora a tím se postavil na stranu Matyáše Korvína.

¹⁷Znak jednorožce lze spatřit na nástěnných malbách, jež byly objeveny pod starou omítkou kostela svatého Martina v roce 1938. Od roku 1901 je vyobrazen na městském znaku.

¹⁸Hodice náležely k třešťskému panství od roku 1538 do roku 1848. Později se k panství přičítal pouze hodický panský dvůr, pole, louky, lesy, to vše o výměře 337 ha, 50 arů a 48 m². Více v článku František BARTUŠEK, *Hodice – součást třešťského panství*, in: Vlastivědný sborník Třeště a okolí 6, Třešť 1971, s. 7-12.

vrchnosti. Protože však mělo luteránství¹⁹ v Třešti tuhé kořeny, působily zde v letech 1676-1677 jezuitské misie. O přestupech z luteránství ke katolicismu svědčí údaje ve zpovědních seznamech do roku 1678. Herbersteinové, kteří nepřinesli jen změnu víry, ale také řeč – německý jazyk, drželi Třešť téměř dvě stě let s výjimkou dvanácti let, kdy se třešťské panství o výměře 49 lánů (podle lánové vizitace z roku 1656)²⁰ dostalo do rukou Gayerům z Edelbachu (1657-1669).

Posledním představitelem Herbersteinů se stal Oto Herberstein, který spravoval panství do roku 1831. Jelikož neměl žádné potomky ani dědice, připadla Třešť do rukou administrátorů (1831-1844). V 19. století se statek ocitl krátce v držení Wenzel-Sternbachů (1844-1848).

Se vzrůstem obce vzrůstala i potřeba nových pracovních odvětví. V osadě působila řada řemeslníků, z nichž někteří nesli německá jména. Třešť udržovala styky s Jihlavou, která měla nemalý vliv na rozmach třešťského statku. Do značné míry se rozvinulo soukenictví, a proto tvořili v 16. století nejvíce měšťanů soukeníci, pak tkalci, kožešníci, dále tu své řemeslo vykonávali ševci, mistři zedníci a jiní. Koncem tohoto století je zapsána zmínka o Gregorovské barvírně. Postupem času vznikaly další barvírny a valchy.

V letech 1662-1691 žilo v osadě 1 043 obyvatel.²¹ V tomto období nastal rozkvět zemědělství, řemesel a cechovní výroby. Herbersteinové podporovali cechovní výrobu²² a zakládání ovčírén. Výrobky byly posílány i do Rakouska.

V polovině 18. století si Třešť zapsala 113 usedlých občanů, 115 podruhů a 18 židů. Svou živnost na panství vykonávalo 187 mistrů a 19 tovaryšů. Z řemeslníků se jich nejvíce zabývalo opět soukenictvím.²³ Mezi 16. až 18. stoletím se na panství používala hrabičná kosa, na přelomu 17. a 18. století využívala obec již dvě valchy. Druhá polovina osvěcenského století přinesla inovace, které také ovlivnily život v Třešti, například číslování domů bylo v Třešti zavedeno na počátku sedmdesátých let téhož století, povinná školní docházka nařízena v roce 1774, život v Třešti časem ovlivnilo též vydání patentu o zrušení nevolnictví (1781) a tolerančního patentu (1781), který zaručoval svobodné vyznávání kalvínské a luterské víry a povoloval činnost

¹⁹ Seznam luteránských pastorů a kněží v Třešti viz Jan KESSLER, *Pamětihodnosti Třeště a okolí*, Třešť 1999, s. 125-126.

²⁰ R. JEŽEK, *Třešť*, s. 39.

²¹ Alois Josef PÁTEK, *Vlastivěda moravská. Jihlavský okres*. Brno 1901, s. 21.

²² Každý cech měl svůj prapor, jenž se nacházel v kostele svatého Martina. Dle R. JEŽEK, *Třešť*, s. 165.

²³ A. VELIKÁ, *Třešťské betlémy*, Třešť 2009, s. 6.

pravoslavné církve. V roce 1755 vzniklo děkanství jihlavské, pod jejíž správu spadaly farnosti Jihlava, Batelov, Brtnice, Pavlov, Rančířov, Stonařov, Třešť a Vilanec. Celkem tu žilo 51 461 obyvatel, z nichž bylo 48 919 katolíků a 1 935 židů, 591 nekatolíků a 16 jiného vyznání.²⁴

Kolem poloviny 19. století čítala Třešť 4 489 obyvatel,²⁵ z nichž 632 obyvatel bylo židovské národnosti. Vyskytovalo se zde 338 živností, z toho bylo 95 mistrů soukenických, 14 řezníků, 11 krejčí, 9 ševců, 8 pekařů, 8 pláteníků, 6 mlynářů, 5 kovářů, dále zde působili 3 mistři zedníci, 2 zámečníci, 2 mydláři, také barvíři, výrobci kramplí²⁶ a jiní. V letech 1865-1869 započala řemeslná výroba hodinových skříní,²⁷ která byla na počátku 20. století nejrozvinutějším odvětvím a jejíž produkty byly vyváženy i do zahraničí. V polovině 19. století byla na pozemku bývalého obchodníka s vlnou Josefa Schumpetera²⁸ postavena továrna na sukna s barvírnou a valchou.

Devatenácté století s sebou přineslo obrovský rozvoj v oblasti průmyslové, technické a hospodářské a vytvořily se nové společenské vrstvy – buržoazie a proletariát. V Třešti vzrostla průmyslová odvětví textilní, sirkařská, dřevařská i krejčovská. Jako příklad lze uvést zbudování dvou továren kolem roku 1850 – továrny na sirky, kterou založil turecký Žid Samuel de Majo, a již zmíněné továrny na sukna, jež byla v držení J. Schumpetera. Roku 1825 se u soukenického mistra Karla Prošingra objevily první stroje na kámpování a předení vlny. Vůbec nejstarší stavební firmou na Moravě se stal podnik, jehož základy roku 1896 položil městský stavitel Josef Podzimek. Tato firma se zasloužila velkou měrou o budoucí výstavbu obce.

V závěru 19. století začal postupně nabírat na síle socialismus, který ovlivňoval značnou část občanů. V Třešti je pod jeho vlivem založen socialisticky orientovaný spolek Pokrok (1891) a 14. února 1909 Československá sociálně demokratická strana dělnická (ČSDSD). Pokrok, jenž se svým počtem členů (132) výrazně převyšoval podobně vzdělávací spolky na Moravě, dosahoval výraznějšího vlivu než o dvacet let dříve založená Katolická politická jednota. Čelit vzrůstajícímu socialismu, který se dral mezi dělnictvo, se snažila katolicky orientovaná strana, která však nedosáhla velkého vlivu. Na založení socialistického Stavebního a bytového družstva Rozvoj v roce 1910

²⁴ Alois HRUDIČKA, *Topografie diecese brněnské*, Brno 1908, s. 345.

²⁵ Václav DAVÍDEK, *Retrospektivní lexikon obcí Československé socialistické republiky 1850-1970*, I, Praha 1978, s. 730.

²⁶ Kartáče na česání vlny.

²⁷ Takzvané „kastle“.

²⁸ Josef Schumpeter (1777-1848) byl výrobce textilu a obchodník s textilem.

reagoval katecheta Vincenc Slezák²⁹ vytvořením trucedružstva – katolického stavebního družstva.

Do 20. století vstoupila Třešť se svými skoro pěti tisíci obyvateli³⁰ již jako město, a to se znakem, na němž byl vyobrazen vencilíkovský stříbrný jednorožec na modrém štítě. Se žádostí o povýšení na město se do Vídně k Františku Josefovi I. vydali starosta obce Leopold Wenzel-Sternbach (1897-1918), farář a konzistorní rada Jan Mrázek a továrník Karel Schumpeter.

Prožití dvou světových válek zanechalo v občanech mnoho vzpomínek, jež výrazně ovlivnily jejich životy.³¹ Již během první světové války bylo odvedeno mnoho mužů, z nichž 95 později vstoupilo do legií³² a další se zařadili k 81. pěšímu pluku v Jihlavě. Starosta L. Wenzel-Sternbach se zasloužil o založení ozdravovny pro raněné vojáky. Třešť se stala útočištěm i některým válečným uprchlíkům, jako byli Slovinci a polští Židé, a válečným zajatcům z řad Rusů a Italů.

Konec druhé dekády 20. století přinesl významné události pro budoucí rozvoj českých zemí. Pád habsburské monarchie předznamenal nástup nového, ve svých vnitřních věcech samostatně rozhodujícího státu (28. října 1918). V nově zřízeném národním výboru měly zastoupení strana lidová,³³ národně demokratická, národně socialistická, agrární a sociálně demokratická. V následujícím roce dosáhly v celé zemi svých volebních práv též ženy. Svou činnost v obci zahájila i Komunistická strana československá, která zde začala působit od 12. ledna 1921.

Katolická církev začala ztrácet na své oblibě od konce 19. století a zvláště pak po vzniku samostatné Československé republiky v roce 1918, jelikož byla brána jako nástroj, který používali Habsburkové pro udržení své moci. Roku 1920 byla založena

²⁹ Blíže k V. Slezákovi viz podkapitola IV. 2. Zjištěné životopisné údaje o kooperátorech v Třešti.

³⁰ V prosinci roku 1901 byla Třešť povýšena na město. Od konce 15. století do roku 1901 byla obec městysem. Citováno dle A. HRUDIČKA, *Topografie*, s. 363.

Roku 1900 žilo v obci 4 772 obyvatel, z nichž bylo 169 obyvatel židovské národnosti. Srov. *Jak se Třešť stala městem*, in: Vlastivědný sborník Třeště a okolí, Třešť 1967, s. 3 – 6. Již o deset let dříve (1890) žilo v Třešti 4 738 obyvatel. Z toho bylo 2 162 mužů a 2 576 žen. Českou národnost mělo 4 400 lidí, německou 312. Mezi katolíky se řadilo 4 479 obyvatel, mezi evangelíky augsburského vyznání 13 a jeden člověk byl zapsán bez konfese. Citováno dle A. J. PÁTEK, *Vlastivěda*, s. 223-225. Celá farnost (s přiřazenými obcemi Bukovou, Čenkovem a Salavicemi) čítala v roce 1890 5 520 obyvatel. Dle Jiřina RŮŽKOVÁ – Josef ŠKRABAL, *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*, I, Praha 2006, s. 568.

³¹ Na památku a k projevení úcty padlým občanům za první a druhé světové války byly vytvořeny pamětní desky, které jsou k spatření na budově městského úřadu, dále památník obětem židovské genocidy, jenž stojí ve věžeňském dvoře, kamenný pomník nacházející se Na Hrázi a sousoší Oběti revoluce.

³² Na ruské frontě bojovalo 73 legionářů, na italské čtrnáct a na francouzské sedm. O zbývajícím jednom legionáři není tento údaj zaznamenán.

³³ Stranu katolicko-lidovou zastupoval Václav Blumenschein – starostův náměstek.

Církev československá,³⁴ jež se odtrhla od římskokatolické církve a která našla své zastoupení i v Třešti.

Průmyslově tepající město zaznamenalo inovace dále i v oblasti technické, hlavně v textilním průmyslu, jehož představitelé Schumpeter, Münch, Meissner a další prosperovali hlavně z doby první světové války, kdy koupí mnoha pozemků a panství počítali s budoucími zisky. Do dvou velkých firem, Schumpeter a Münch, byly dovezeny šicí elektrické stroje, dírkovací stroje, stroje na přišívání knoflíků a stroje stříhací, jež ženám usnadňovaly práci. Pádem Rakousko-Uherska došlo ke zhroucení průmyslové základny, která preferovala krejčovskou výrobu. Prvním majitelem motorového kola v Třešti a vůbec na celé Vysočině se stal Siegfried Löwy,³⁵ jehož počátkem 20. století navštěvoval jeho synovec a známý spisovatel Franz Kafka (1883-1924). Další novinkou se staly elektrické žárovky, které se v obci poprvé rozsvítily 3. října 1923. Do doby okupace neexistovaly dlážděné ulice a ani silnice uvnitř města, ty se začínají budovat po roce 1945.

Dvacátá léta 20. století přinesla kulturní povznesení obce. Nadšení vysokoškolských studentů pro rozvoj města přispělo k jejich sdružení a následnému založení Akademického feriálního klubu v Třešti. Mezi jeho členy patřili například syn třešťského lékaře Václav Richter, studentka medicíny Marie Vrátilová, student historie Rudolf Ježek a další. Jejich aktivita se zaměřila na společenský život a na obohacení kulturního a sportovního programu. Další značná změna se stala v polovině 20. let. Dne 16. července 1925 promítalo Sokolské kino v Třešti první film. Jednalo se o italský film o šesti dějstvích s názvem *Benátské mučírny neboli Ať žije spravedlnost*. Během první poloviny 20. století se Třešť rozrostla o řadu nových staveb, které sloužily obyvatelům nejen jako možnost pracovního uplatnění,³⁶ ale hlavně k povznesení kulturního života. Došlo ke zřízení okresního soudu s výstavbou a následním vysvěcením soudní budovy, dále k vybudování vodovodu.³⁷ Děti začaly navštěvovat již dostavěnou měšťanskou školu a v polovině třicátých let tohoto století spolu se svými rodiči také nově otevřené muzeum, které schraňovalo sbírky o 6 400 předmětech.³⁸ V této době působila v Třešti jednota Orel, jejíž činnost byla roku 1950 zastavena a roku 1991 opět obnovena. Jejím

³⁴ V roce 1971 byla Církev československá přejmenována na Církev československou husitskou.

³⁵ Siegfried Löwy (1867-1942) byl židovské národnosti a vykonával svou lékařskou praxi v Třešti téměř 25 let.

³⁶ Od doby první republiky sužovala Třešť velká nezaměstnanost, která dosáhla vrcholu v únoru 1933. Dělníci si stavbu vodovodu, úpravy silnic a jiné vymohli demonstracemi.

³⁷ Stavba nového vodovodu započala v roce 1935.

³⁸ V době okupace přišlo muzeum o 138 předmětů, jež zabavilo gestapo. Muzejní spolek působil do roku 1951. Následně připadly sbírky Městskému národnímu výboru v Třešti.

zakladatelem se stal páter Jaroslav Štrajt, který převzal i roli cvičitele. Jednota byla určena pro všechny občany nehledě na věk a zaměřovala se jak na tělovýchovu, tak na výchovu kulturní. V roce 1936 žilo ve farnosti 6 273 občanů. Z toho 39 bylo vyznání evangelického³⁹ (blíže neurčeného), 73 lidí se řadilo k Církvi československé. V obci mělo zastoupení 67 občanů židovské národnosti a 8 jiného vyznání. Dále bylo evidováno 272 obyvatel bez vyznání.⁴⁰

Představa o suverenitě Československé republiky však narazila na odlišné zájmy nacistické německé říše, jejíž vrůst a hlavně svírající sousedství si českoslovenští obyvatelé dobře uvědomovali. Nebezpečí ztráty vlastního státu donutilo československou vládu zmobilizovat v květnu a září roku 1938 vojáky, s nimiž se třešťští občané setkali i ve své obci. Odhodlání bránit republiku však vzalo za své po podpisu Mnichovské dohody čtyřmi velmocemi a následné kapitulaci československé vlády. Následující rok (15. března 1939) započala okupace zbytku Čech a Moravy, jež s sebou přinesla zmatky a neklidnou atmosféru. Do Třeště přijeli němečtí vojáci a začali zde prosazovat nacistickou ideologii. Ta svoje kořeny zapustila v jihlavském okrese již ve dvacátých letech 20. století, a to zvláště mezi německými obyvateli, jelikož na Jihlavsku žila asi polovina obyvatel německé národnosti.

V protektorátu Čechy a Morava byly v roce 1939 zavřeny vysoké školy, což se podepsalo i na osudu třešťského občana docenta RNDr. Bohumila Hruďičky, který působil na Vysoké škole technické v Brně. Spolu s dalšími oběťmi nacismu zemřel ve svých 38 letech roku 1942 v koncentračním táboře Mauthausen. Nacisté se snažili o převýchovu mládeže také cestou nižšího školství. Čeští učitelé, především vyučující dějepisu, museli absolvovat přeškolovací kurzy. Tyto kurzy se konaly mimo jiné i v Jihlavě a Třešti.

Proti nastalé situaci v zemi vznikala na mnoha místech odpor. V listopadu 1938 začala v Třešti působit ilegální organizace KSČ, v jejímž čele stál Jaroslav Nosek. Svou činnost zaměřila na protinacistickou propagandu. Jí vytvořené letáky, v českém i německém jazyce, se šířily i do okolí. Tato organizace udržovala spojení s Telčí, Dačicemi a Prahou.

Odbojáři a lidé protestující proti nacistické okupaci byli zatýkáni, deportováni do koncentračních táborů a popraveni. Nelze nezpomenout na tragický osud

³⁹ O existenci lidí evangelického vyznání a o vykonaných procesech s tajnými evangelíky z let 1744-1764 se lze dočíst v publikaci Eva MELMUKOVÁ, *Skryté zákoutí historie v Třešti a okolí. Tajní evangelíci vyšetřovaní v letech 1744 – 1764*, Vlastivedný sborník Třeště a okolí 1, Třešť 2006, s. 15 - 19.

⁴⁰ *Catalogus cleri dioceseos brunensis 1936*, Brno 1936, s. 149.

třešťského občana plukovníka Josefa Jirku, jenž byl členem ilegální organizace Obrana národa. Za svou aktivitu byl roku 1942 popraven. Tentýž osud za účast v ilegální organizaci potkal bývalého plzeňského lékaře a třešťského občana MUDr. Františka Vrátila, jenž byl transportován do Terezína, tam pečoval o spoluvězně, byl převezen do Berlína a roku 1943 popraven.

Řada lidí se snažila ilegálně překročit hranice a v exilu bojovat proti nastoupenému režimu ve státě. Podařilo se to i některým třešťským občanům, například Alexandru Mayerovi, který se přidal k partyzánské brigádě na Slovensku. Dalším byl Josef Gutvald, jenž se stal jedním z československých letců v Anglii.

Od roku 1949 do roku 1960 se Třešť stala samostatným okresem, poté byla zahrnuta pod okres Jihlava. Podle *Retrospektivního lexikonu* se v roce 1950 počet obyvatel Třeště po druhé světové válce zredukoval na 4 605 obyvatel.⁴¹ V celé farnosti bylo evidováno 5 219 občanů.⁴² Z židovské národnosti v obci nikdo nezůstal. Prohrou Německa ve druhé světové válce bylo nebezpečí nacismu zažehnáno, avšak konec čtyřicátých let 20. století přinesl do Československa další ideologii, tentokrát komunistickou.

Do Třeště lze přijet šesti příjezdovými cestami. Ze severně ležící Jihlavy ulicí Dr. Richtra, z východu ze Stonařova ulicí Fritzovou, po Váňovské ulici přijíždějí lidé od Pavlova, který leží jihovýchodně od Třeště, a od jižní Telče vede ulice Palackého. Z Růžené a Čenkova lze přijet po západní ulici Čenkovské a od Batelova ležícím na severozápadě Havlíčkovou ulicí.⁴³

Od Stonařova se sklání cesta ve strmém údolním svahu. Po pravé straně Fritzovy ulice stojí středověká budova farního kostela svatého Martina.⁴⁴ Objekt se nalézá za vysokou kamennou zdí. Za kostelem se nachází fara se zahradou a dvorkem, která byla vybudována v době Kryštofa Adama Vencelíka (1606-1626) v roce 1615. Na farním pozemku byla postavena mimo jiné také kaplanka (1771).⁴⁵ Naproti kostelu stojí dům č. 273, který se stal první školou v Třešti. Škola byla jednotřídní a první zmínka pochází z roku 1613. V těchto místech Fritzovy ulice odbočuje cesta vedoucí k hlavnímu obecnímu hřbitovu. Roku 1786 vydal císař Josef II. zákaz pohřbívání kolem kostelů,

⁴¹ V. DAVÍDEK *Retrospektivní lexikon*, s. 730-731.

⁴² J. RŮŽKOVÁ – J. ŠKRABAL, *Historický lexikon*, s. 568.

⁴³ Plánek města viz Obrázek č. 1 v oddílu Příloh.

⁴⁴ Blíže ke kostelu svatého Martina viz podkapitola V. 1. 1. Farní kostel svatého Martina.

⁴⁵ J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 139.

přesto však třešťští občané pohřbívali své mrtvé na původních místech až do roku 1813. Obecní pohřebiště bylo vybudováno na odkoupeném poli Matěje Housera⁴⁶ a tím přešlo roli po hřbitovech, jež se nacházely u obou třešťských chrámů.⁴⁷ Dalším důvodem ke zřízení nového krchova se stalo rozšíření cholery od vojska, které přišlo do Třeště během napoleonských válek. Nemoc si vyžádala řadu obětí, a proto se v obci konaly denně přibližně čtyři pohřby. Prostor hřbitovů kolem kostelů nemohl stačit. V roce 1815 byl nový hřbitov obehnán zdí a o šedesát devět let později rozšířen.⁴⁸ Jeho nejhornější část byla v roce 1888 vysvěcena děkanem Františkem Komárkem. Ve stejném roce byla postavena hřbitovní kaple s hrobkou rodiny Schumpeterů a Killianů.⁴⁹ Od farního kostela ulicemi Fritzova, Vozábova a dále polní cestou za hřbitovem byla v roce 1878 velkostatkářem Františkem Killianem postavena kamenná křížová cesta, jejíž čtrnáct zastavení připomíná utrpení Ježíše Krista.⁵⁰ Tato zastavení vedou až na Šibeniční vrch, kde se do roku 1788 udrželo právo hrdelní.⁵¹

Fritzova ulice dále pokračuje od farního kostela ke křižovatce směrem na Jihlavu a na centrum Třeště. Po pravé straně silnice na Jihlavu se rozprostírá zámecký areál zahrnující kromě samotného zámku také přiléhající park postavený pravděpodobně v 19. století v anglickém stylu. Přestavba původní tvrze na renesanční zámek začala koncem 16. století a dokončena byla za Matěje Jana Václava z Vrchovišť a na Třešti (1580-1606).⁵² Čtyřkřídlá budova s nádvořím se pyšnila nárožními věžemi a arkádami. Během staletí prošlo šlechtické sídlo řadou oprav a dnes zahrnuje výrazné prvky tří architektonických slohů – gotiky, renesance a baroka. Za zámeckým parkem se nachází několik třešťských rybníků. V první polovině 19. století vznikla na panské zahradě V Kaštanech nová rybárna. Avšak již za doby Vencelíků začala vrchnost podnikat ve vlastní režii a zakládala mlýny, rybníky, pivovary i doly, protože hospodaření na gruntu představovalo neodmyslitelnou součást lidského života.⁵³

⁴⁶ TAMTÉŽ, s. 146.

⁴⁷ Kostel svatého Martina a kostel svaté Kateřiny Sienské.

⁴⁸ J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 144.

⁴⁹ Podrobněji Karel BRÁZDA, *Třešťské hřbitovy*, in: *Vlastivědný sborník Třeště a okolí*, Třešť 1968, s. 3-41.

⁵⁰ J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 22.

⁵¹ A. J. PÁTEK, *Vlastivěda*, s. 227.

⁵² Jan Václav z Vrchovišť a na Třešti byl pohřben v kostele svaté Kateřiny, o čemž svědčí i mramorový náhrobek na presbytáři.

⁵³ K povznesení rázu obce přispělo také získání práva šenkovat víno a konat jarmarky a trhy (Třešť obdržela od císaře Maxmiliána II. právo konat tři výroční a jeden týdenní trh.). Vzácností se staly též obecní lázně, jež jsou zmiňovány od roku 1584.

Druhá odbočka mířící k třeštskému náměstí vede přes hráz. Zde protéká Třeštský potok, který odděluje pravou a levou část obce. Nádherné barokní sochy⁵⁴ z dílny stonařovského umělce J. Klause zdobily a stále zdobí lipovou alej Na Hrázi. Nedaleko stojí pomník připomínající oběti první světové války. Cestou k centru se přijede k další křižovatce, jejíž jedna cesta směřuje na Batelov. V blízkosti křižovatky se nachází filiální kostel svaté Kateřiny Sienské. Tento chrám byl postaven v souvislosti se šířením protestantství v 16. století. Luteránský kostel svaté Kateřiny Sienské se od roku 1606 nazýval německým a stal se centrem luteránů nejen z Třeště, ale i z blízkého okolí.⁵⁵ V obci byla zřízena i luteránská fara.

Ulice Rooseveltova, která posléze přechází do ulice Nádražní, vede směrem na Batelov. Po její pravé straně stojí řada budov, z nichž jedna patřila do počátku 20. století významné rodině Schumpeterů, jež z budovy vytvořila reprezentativní klasicistní palác. Důležitou osobností této rodiny se stal třeštský rodák prof. JUDr. Josef Alois Schumpeter (1883-1950), který vykonával funkci ministra financí rakouské republiky. Stal se zástupcem světové národohospodářské vědy a působil na řadě světových univerzit. Byl odpůrce vzrůstajícího nacismu, a proto odešel do Spojených států amerických. Dnes je v části Schumpeterova domu zřízena výstava betlémů.

Velkými svátky, které slaví katolická církev, jsou Vánoce, kdy si věřící připomínají narození syna Božího Ježíše Krista, který sestoupil na zemi skrze Ducha svatého. Jeho matkou se stala chudá dívka Maria, jež ho porodila v jesličkách v městě Betlémě. O zachycení výjevu narození Spasitele se snažili betlemáři, kteří svým uměním předkládali lidem obraz dávno minulé. Ačkoliv mělo betlemářství svůj původ v církevní liturgii, a tudíž se betlémy stavěly již v chrámech a kostelích od středověku, betlemářství jako lidová kultura proniklo do Evropy teprve koncem 18. století. Hlavními středisky na Vysočině se stalo Třebíčsko, Jihlavsko a Jindřichohradecko. V Třešti mluvíme o betlemářství na přelomu 18. a 19. století, kdy se nejprve stavěly betlémy papírové, později dřevěné, kaširované, skleněné či mechanické a jiné.⁵⁶ Třeštské betlemářství zapustilo své kořeny u soukeníka Františka Jabůrka (1779-1848). První postavičky začal vyřezávat Matěj Suchý (1820-1900). Vánoční stromečky, které

⁵⁴ Socha Neposkvrněného Početí Panny Marie a svatého Jana Nepomuckého.

⁵⁵ Podrobněji ke kostelu svaté Kateřiny Sienské viz podkapitola V. 1. 2. Filiální kostel svaté Kateřiny Sienské.

⁵⁶ Autory betlémů byli Matěj Suchý, František Jabůrek, Jan Krechler, Jiří Šiftař, Jan Švarc, rodina Brychtova, Brázdů, Dvořáků a řada dalších.

se začaly strojit od druhé poloviny 19. století, betlémy pomalu vytlačovaly. Zůstaly však v mnoha rodinách, které je opatrovaly, a dědily se a stále dědí z generace na generaci.⁵⁷ Dodnes jsou některé každoročně vystavovány v rodinách a jejich prohlídka zpřístupněna veřejnosti. Proto se Třešti přezdívá „Město betlémů“ a je častým vyhledávaným cílem turistů.

Nádražní ulice je situována do prostředí bývalé židovské čtvrti. V první polovině 15. století přicházeli do obce židé, kteří byli vyháněni z Jihlavy. Začali se zde usazovat a tím posílili již působící třešťskou židovskou komunitu. V roce 1667 žilo v obci sto usedlých obyvatel, z nichž bylo 62 chalupníků. O pět let později se přistěhovalo osm židovských rodin z Vídně,⁵⁸ odkud byly vypovězeny. Netrvalo dlouho a v osmdesátých letech 17. století se museli všichni třešťští židé přestěhovat do jediné ulice⁵⁹ v severozápadní části města. Vzniklo židovské ghetto, které bylo obeháno dráty, později menší zdí. Podle dochovaných psaných záznamů se většina židů v Třešti zabývala prodejem zboží či půjčováním peněz na úroky. Byli to právě židé, kteří později stáli u zrodu průmyslu v Třešti a okolí.⁶⁰ Scházeli se v židovské synagoze stojící na náměstí Svobody, o které pochází první zmínky z konce 17. století a která byla po požáru roku 1824 v empírovém slohu opět postavena. Své mrtvé pohřbívali na původně polním hřbitově,⁶¹ jehož nejstarší náhrobek pochází z roku 1705. Pohřebiště připomíná tehdejší židovské občany třešťské obce dodnes.

Událost, jež vzbudila nelibost vůči židovské komunitě, se stala roku 1899 v obci Polné, která leží nedaleko Třeště, kdy byla zavražděna devatenáctiletá dívka Anežka Hružová. Obvinění padlo na Žida Leopolda Hilsnera, který byl odsouzen k trestu smrti oběšením. Rozsudek byl posléze změněn císařem Františkem Josefem I. na doživotí a roku 1918 mu císař Karel I. udělil amnestii. Tato událost měla neblahé účinky i na dění v Třešti, kdy došlo k protizidovským demonstracím, při nichž byla německo-židovským podnikatelům vytlučena okna.⁶²

⁵⁷ Blíže k betlemářství v Třešti informují knihy: Alena VELIKÁ, *Třešťské betlémy*, Třešť 2009 či Antonín ROHÁČEK – Karel BRÁZDA – Jan KESSLER, *Třešťské betlémy*, Třešť 1994.

⁵⁸ V roce 1672 přišlo osm židovských rodin z Vídně a usadily se v Třešti. Dle R. JEŽEK, *Třešť*, s. 40.

⁵⁹ Dnešní Nádražní ulice.

⁶⁰ Lze uvést továrnu na sirky z 50. let 19. století, textilní továrnu v Hodicích (1860), firmu Stern a Knapp, firmu Grünberger a Meissner a jiné.

⁶¹ Hřbitov o rozloze 3 499 m², obehnaný kamennou zdí, leží na jižním okraji města po pravé straně při výjezdu z Třeště směrem na Hodice. V roce 2003 čítal asi 1200 zachovalých náhrobků.

⁶² Podrobné informace viz *Jihlavské noviny. Stráž Vysočiny česko-moravské* z 16. září 1890, číslo 7, ročník I.

V rozmezí let 1852-1937 se v Třešti připomíná 277 Židů.⁶³ Podle statistiky se počet židovských občanů během 19. století výrazně snižoval, jelikož se Židé stěhovali do Jihlavy. V roce 1830 žilo v obci 750 Židů, v roce 1900 jich bylo 169 a o necelých třicet let později, v roce 1929, se jejich počet zredukoval na pouhých 38 z celkové třešťské populace, která čítala 5 012 obyvatel a bydlela v 750 domech.⁶⁴

Nádražní ulice končí za železničním přejezdem. Rovně lze pokračovat ve směru na Batelov. Po pravé straně lze vidět hlavní železniční nádraží. Velkou změnu pro obyvatele přinesl rok 1898, kdy 13. srpna poprvé přijel do obce parní vlak po železniční trati Kostelec-Telč. S parním vlakem do města přijížděl i rozvoj zemědělství, průmyslu, lesnictví a v neposlední řadě obchodu. Otevření nové komunikační dráhy přineslo prospěch také místním podnikům.⁶⁵ Tato událost velmi povznesla ráz obce a dodnes se na památku této významné události konají ve městě oslavné akce pojmenované „Parní léto“, kdy do Třeště přijíždí historický parní vlak a vzpomíná se na dobu počátečního rozmachu techniky.

Vrátí-li se návštěvník zpět na křižovatku, kde se rozcházejí silnice na Jihlavu, Telč a Batelov, a pokračuje směrem na Telč do centra obce, projede kolem již zmíněného filiálního kostela, kolem něhož stála dříve obecní radnice s lékárnou, dále poštovní a telegrafní úřad. V blízkosti chrámu byla na náměstí T. G. Masaryka v roce 1890 postavena nová dvoupatrová budova, která slučovala české obecné a měšťanské školy v Třešti.⁶⁶ Právě před ní bylo občanům o desáté hodině dopolední 30. října 1918 oznámeno vyhlášení vzniku Československé republiky. Vůbec nejstarší písemná zmínka o třešťské škole pochází z roku 1613. V roce 1873 začala v Třešti vyučovat trojtřídní chlapecká škola měšťanská, jejímž ředitelem byl Josef Podhorný (1873-1885). Na jejím zřízení se podílel MUDr. Josef Konarovský.⁶⁷ Škola se tak stala vůbec první českou

⁶³ Ladislav VILÍMEK, *Přehled Židů příslušných do Třeště*, in: Vlastivědný sborník Třeště a okolí 1, Třešť 2007, s. 69 - 75.

⁶⁴ V. DAVÍDEK, *Retrospektivní lexikon*, s. 730-731.

⁶⁵ K otevření třešťské dráhy se vyjádřil jeden neznámý občan, který zaslal v roce 1898 z Vídně dopis s tímto zněním:

<i>Třešti moje milá,</i>	<i>Kéž ti slouží ke cti,</i>
<i>kteřá jsi mi drahou,</i>	<i>rozkvětu a pili,</i>
<i>spojená jsi se mnou</i>	<i>tomu věnuj, prosím,</i>
<i>železnou již drahou.</i>	<i>všechny svoje síly.</i>

Citováno dle Josef CHALUPSKÝ – František BARTŮŠEK, *70 let lokálky Kostelec – Třešť – Telč. Cesta do světa*, in: Vlastivědný sborník Třeště a okolí 5, Třešť 1970, s. 20.

⁶⁶ A. J. PÁTEK, *Vlastivěda*, s. 223. Viz Obraz č. 5 v oddílu Příloh.

⁶⁷ Bývalý vojenský lékař v prusko-rakouské válce MUDr. Josef Konarovský (1840-1899) se stal významnou postavou v Třešti. Zasloužil se v obci nejen o vznik již zmíněné měšťanské školy chlapecké,

školou měšťanskou na Moravě.⁶⁸ Pro nejmladší občanky byla na náměstí T. G. Mararyka v domě číslo 103 zbudována česká školka, o jejíž vznik se zasloužila manželka Leopolda Wenzel-Sternbacha Edita. Na její vybudování přispěl Leopold sumou 25 000 zlatých. Na slavnostní otevření, které se konalo 12.-13. září 1885, přijel i brněnský biskup František Saleský Bauer (1841-1915), který při této příležitosti školku, jež nesla pojmenování Marianum, vysvětil.⁶⁹

Dle školního schematismu moravského z roku 1892, jejíž údaje jsou uveřejněny ve *Vlastivědě moravské. Jihlavský okres*, byly v Třešti činné následující školy. Mezi české se řadila občanská škola pro chlapce, jež vyučovala 94 žáků ve třech třídách. Dále pětitřídní obecná škola pro chlapce, již navštěvovalo v tomto roce 281 žáků, a obecná škola pro dívky zahrnující 372 žaček v šesti třídách. Dvojtřídní německou školu navštěvovalo 97 žáků. V tomto roce byla otevřena jedna třída školy ženských ručních prací, kterou vedly Chudé školské sestry de Notre Dame z Horažďovic. Do učení se přihlásilo 27 chovanek. Třešť disponovala také dvěma dětskými zahrádkami. Mateřská školka Marianum si zapsala 173 dětí a svůj program pro ně připravovala ve třech třídách. Jednotřídní dětská zahrádka německá spolku školního ve Vídni se starala o 23 dětí. Od konce osmdesátých let 19. století v obci fungovala také česká přípravná průmyslové školy pokračovací, jež ve dvou třídách učila 72 žáků.⁷⁰

Po levé straně Revoluční ulice byla postavena městská radnice. Při vstupu do bývalého věžeňského dvora, který se nachází hned vedle městské radnice a jenž je rozčleněn na vnitřní a vnější, dýchne na každého atmosféra posledních květnových dnů roku 1945.⁷¹ Dne 7. května 1945, po protinacistickém povstání v Třešti,⁷² zde bylo popraveno 33 občanů Třeště. Vzpomínku na tyto oběti připomíná sousoší *Oběti revoluce*, které vzešlo z rukou sochaře Jaroslava Krechlera. Ve dvoře stojí také *Památník židovským obětem*,⁷³ jímž se vyjadřuje úcta židovským občanům, kteří byli umučeni v koncentračních táborech. Celkem 105 Židů přišlo o svůj život v letech

ale také o vznik české záložny (1873), o založení Sokola (1892) a dobrovolného sboru hasičů (1878). Oporu nacházel u ředitele měšťanské školy Josefa Podhorného a pátera Josefa Vlka.

⁶⁸ A. J. PÁTEK, *Vlastivěda*, s. 230.

⁶⁹ Více viz podkapitola III. 2. Kongregace Chudých školských sester de Notre Dame v Třešti. Přehled o mateřských školkách v Třešti podává nová publikace Radovan KLIMEŠ – Marie TOPINKOVÁ, *Historie mateřského školství v Třešti*, Třešť 2011.

⁷⁰ A. J. PÁTEK, *Vlastivěda*, s. 35-38.

⁷¹ Podrobněji v Josef MOTTL, *Kronika posledních květnových dnů*, Pelhřimov 2010.

⁷² Ve dnech 5. – 7. 5. 1945 padlo 56 třešťských občanů.

⁷³ Památník byl slavnostně odhalen v roce 1992.

1942-1945⁷⁴ v táborech Terezín, Treblinka, Lublin, Dachau, Ravensbrück a Osvětim.⁷⁵ Nacistické útrapy z nich přežili pouze tři.

Na následné křižovatce v blízkosti radnice odbočuje jedna z cest vlevo směrem k sídlišti a dále na Růženou. Ulicí Palackého se jede na Hodice a dále na Telč. Po levé straně se cesta stáčí do ulice Váňovské. Zde se rozléhá rybník. V této části obce se dříve nacházela i městská nemocnice.⁷⁶ Na tomto konci Třeště bylo postaveno již zmíněné židovské pohřebiště. Při cestě mezi Třeští a Hodicemi stojí malá gotická kaplička zasvěcená Panně Marii Lurdské. Ta byla postavena v roce 1885 z iniciativy barona Wenzel-Sternbacha. Důvodem jejího vybudování se stala nehoda, kdy se baronův kočár na tomto místě převrátil, neboť se mu splášili koně. Baron vyvázl bez úhony, a proto dal vystavit kapličku jako výraz poděkování.⁷⁷

⁷⁴ Třešťští Židé byli transportováni 14. května 1942. Spolu s nimi bylo odvezeno i 56 Židů, kteří přicházeli do Třeště od roku 1938 z oblasti Sudet, odkud byli vyháněni.

⁷⁵ V Osvětimi přišel o život MUDr. Alfred Singer, třešťský židovský lékař, který se dobrovolně přihlásil, když do transportu vybrali jeho manželku a syna.

⁷⁶ A. J. PÁTEK, *Vlastivěda*, s. 227.

⁷⁷ J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 45. Srov. A. J. PÁTEK, *Vlastivěda*, s. 227.

II. Římskokatolická církev a její postavení v českých zemích od druhé poloviny 18. století

Druhá polovina 18. století se nesla v duchu důležitých tereziánských a josefinských reforem, jež se dotkly všech oblastí lidského života. Cílem reformní činnosti byla modernizace habsburské říše a překonání ekonomické stagnace státu.⁷⁸ Zásadním se stalo vydání tolerančního patentu, dále emancipace židovského obyvatelstva, zavedení povinné školní docházky a zrušení nevolnictví. Změny nastaly i v náboženské sféře, kde se citelně projevil postoj Josefa II., který byl přesvědčen o tom, že církev je tu pro stát a jeho zájmy. Spolu se svou matkou Marií Terezií si uvědomoval, že systém církevní správy dostatečně nenaplňuje svou funkci.⁷⁹ Bylo potřeba zavést jiný pořádek, který by se dotkl farní a diecézní organizace. Výraznou změnu pocítil řeholní klérus, neboť řehole byly omezeny ve prospěch diecézního duchovenstva. Pozměněna byla také situace v případě vzdělávání kněží. Důležitým datem se stal 5. prosinec 1777, kdy bylo bulou papeže Pia VI. (1775-1799) povýšeno olomoucké biskupství na arcibiskupství a zároveň zřízena nová brněnská diecéze.⁸⁰ O šest let později byla v Čechách na přání Josefa II. ustanovena českobudějovická diecéze.⁸¹ Na jednu stranu přišla církev v tomto období o mnohé kláštery a majetek, na straně druhé však Josef II. podporoval vznik nových farních obvodů, lokálních kaplanství a sítě kostelů v odlehlých místech.

Koncem téhož století byly položeny základy občanského systému, který znamenal rovnost všech obyvatel před zákonem. Tato doba s sebou přinesla vlnu nových pohledů na víru, přičemž se důraz kladl obzvláště na rozum.⁸² Názory, které pronikaly mezi vznikající sekulární společnost, stavěly na jednu stranu Boha a na stranu

⁷⁸ Tomáš ČERNUŠÁK, *Důvody a předpoklady vzniku brněnské diecéze*, in: Petr Nešpor – Zdeněk Granát (edd.), *Brněnská diecéze 1777-2007. Historie a současnost. Sborník příspěvků ze symposia na Biskupském gymnáziu v Brně 10. 11. 2007*, Brno 2007, s. 10.

⁷⁹ Jindřich Zdeněk CHAROUZ, *Několik inspirativních zastavení na cestě brněnské diecéze*, in: Petr Nešpor – Jaroslava Doleželová (edd.), *Diecéze živý organismus? Sborník příspěvků z konference na Skalském Dvoře 15. 3. – 17. 3. 2007*, Brno 2007, s. 19.

⁸⁰ V roce 1800 žilo na Moravě a ve Slezsku 1 371 000 obyvatel, z nichž se 95% řadilo ke katolíkům. V církevní správě plnilo svou funkci 2 400 kněží. Na jednu faru pak vycházelo 571 farníků. Citováno dle Jiřina ŠTOURAČOVÁ, *Vznik biskupství brněnské jako součást rozsáhlé reformy církevní správy na Moravě*, in: Petr Nešpor – Zdeněk Granát (edd.), *Brněnská diecéze 1777-2007. Historie a současnost. Sborník příspěvků ze symposia na Biskupském gymnáziu v Brně 10. 11. 2007*, Brno 2007, s. 20-21.

⁸¹ Miroslav NOVOTNÝ, *Českobudějovická diecéze v kontextu proměn církevní správy v českých zemích v 18.-20. století*, in: *Vývoj církevní správy na Moravě*, Brno 2003 (= XXVII. Mikulovské symposium 2002), s. 169.

⁸² J. ŠTOURAČOVÁ, *Vznik*, s. 15-16.

druhou člověka. Narážely na sebe dva světy – svět zjevené pravdy a moderní svět založený na rozumu.⁸³ Osvícenství a průnik nových myšlenek do společnosti znamenaly odcizení se od církve, jejíž vazby k modernizující společnosti začaly ochabovat.

V 19. století se začala plně rozvíjet nová ideologie – nacionalismus, jež kladla důraz na národní identitu. Spolu s ní sílila i ideologie socialismu. Člověk si začal utvářet hodnoty sám a spoléhat na vlastní síly.⁸⁴ Moderní evropská společnost se nadále sekularizovala⁸⁵ a církve se jen těžko přizpůsobovala nastalé situaci a pořádkům. Za papeže Pia IX. (1846-1878) se uzavřela do sebe a stála v opozici k společností prosazovaným změnám, představám, myšlení a filosofii. Jakékoli snahy o vnitřní církevní reformu byly marné. Svůj odmítavý postoj k modernizující společnosti a odsouzení liberalismu, komunismu a jiných vyjádřil papež v encyklikách *Qui pluribus* (1846) a *Quanta cura* (1864) s dodatkem *Syllabu errorum*. Zasloužil se o vyhlášení mariánského dogmatu o Neposkvrněném početí Panny Marie (1854).⁸⁶ V roce 1855 uzavřel Svatý stolec s habsburskou monarchií konkordát, který potvrdil svobody církve, jež bylo možné nalézt v císařských patentech z roku 1850. Rok 1861 přinesl takzvaným protestantským patentem zrovnoprávnění evangelických církví s římskokatolickou církví, což se týkalo Předlitavska. V roce 1867 došlo k rakousko-uherskému vyrovnání, a ačkoliv byla v prosinci téhož roku (1867) prosazena úplná náboženská svoboda, zůstala katolická církev stále státní církví, a tudíž zaujímala privilegované postavení. V šedesátých letech byla porušena řada ujednaných zásad, které byly zaneseny v konkordátu a jimiž byl vliv církve oslaben nejen v oblasti manželského práva, ale i ve sféře školské. Jednalo se o vydání májových zákonů roku 1868. K napětí poměrů mezi církví a společností přispělo rozhodnutí I. vatikánského koncilu (1869-1870) schválit dogma o papežské neomylnosti ve věcech víry a morálky (1870) a situace vyvrcholila vydáním dvojích májových zákonů v letech 1873 a 1874, jež vedly k definitivnímu zrušení konkordátu a nově vymezovaly mimo jiné vztahy mezi oběma stranami (státem a státem kontrolovanou církví). Jejich právní norma setrvala do roku 1918.⁸⁷

⁸³ J. Z. CHAROUZ, *Několik inspirativních zastavení*, s. 19.

⁸⁴ TAMTÉŽ, s. 25.

⁸⁵ Podrobněji k sekularizaci v západní Evropě v H. McLEOD, *Sekularizace*.

⁸⁶ M. NOVOTNÝ, *Řeholní kongregace*, s. 308-309.

⁸⁷ Miloš KOUŘIL, *Katoličtí kněží v politice Československa v meziválečném období*, in: Ivana Koucká – David Papajík (edd.), *Politický katolicismus v nástupnických státech Rakousko-Uherské monarchie v letech 1918-1938*, Olomouc 2001, s. 48-50.

Krátké náboženské uvolnění nastalo za pontifikátu Lva XII. (1878-1903).⁸⁸ Avšak s nástupem dalšího papeže Pia X. (1903-1914) se nazpět vrátilo prosazování nekompromisního konzervatismu. V polovině devadesátých let 19. století vzniklo hnutí katolických modernistů, kteří se snažili o zavedení dílčích reforem uvnitř římskokatolické církve. Představitelé pocházeli i z řad katolického kléru. Organizace se pokoušela o vyzdvižení slovanství a příslušnosti k vlasti. Důraz kladli též na zavedení českého jazyka do liturgie. Jakékoli církevní změny byly však z pohledu Vatikánu odmítnuty.⁸⁹ Počátkem 20. století byla založena Jednota katolického duchovenstva, jejíž stoupenci usilovali o vnitřní reformu církve. Více jak 90% českého duchovenstva podpořilo nové uskupení a vstoupilo do spolku, který však neměl dlouhého trvání.⁹⁰

Svět 19. a 20. století představoval výraznou diferenciaci od předešlého způsobu života. Náboženství bylo vyčleňováno z veřejného života a církve si uvědomila nutnost zachování jí prosazovaných hodnot ve společnosti a jejich ochrany. Zvláště druhá polovina 19. století se stala úrodnou půdou pro vznik řady katolických spolků a organizací pro vzdělávání, sport, mládež a jiné, jež se přenesly do století následujícího. Zakládaly se katolické odbory, vydávaly katolické noviny a časopisy a stavěly církevní stavby. Okolo silnic přibyla řada Božích muk a kapliček. Na významu vzrostlo i navštěvování poutních míst a duchovních cvičení, která byla zaměřena na vnitřní ztišení a rozjímání. Velké úcty se dostávalo Božskému Srdci Ježíšovu a eucharistii. V popředí stála také úcta k Panně Marii. Od čtyřicátých let 19. století se začala mezi lidmi ujímat idea cyrilometodějská. Vznikala nová řeholní společenství a kongregace, které se snažily o prohloubení víry ve společnosti a o opětovné přiblížení katolických hodnot. Důraz se kladl zvláště na děti a dospívající mládež, chudé a nemocné lidi. Stavěly se mimo jiné chudobince, sirotčince, školská zařízení a rozvíjela misijní činnost v zemi i v zahraničí.⁹¹

První světová válka zamíchala nejen situací hospodářskou, ekonomickou a politickou, ale i náboženskou. Ačkoliv protikatolické tendence existovaly již před válkou, během jejího průběhu ještě zesílily, neboť se vysocí církevní představitelé

⁸⁸ M. NOVOTNÝ, *Řeholní kongregace*, s. 309.

⁸⁹ Ladislav SOLDÁN, *Český katolický modernismus – od snah literárních a uměleckých k cílům nábožensko-reformním. Nad základním profilem hnutí a některými novými badatelskými podněty*, in: Pavol Mačala – Pavel Marek – Jiří Hanuš (edd.), *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*, Brno 2010, s. 206-210.

⁹⁰ M. KOUŘIL, *Katoličtí kněží*, s. 31.

⁹¹ J. Z. CHAROUZ, *Několik inspirativních zastavení*, s. 24-28.

postavili na stranu Rakouska-Uherska.⁹² Mezi lidmi vzrůstala kritika papeže a jeho negativního postoje k reformní činnosti. Společnost chápala církve jako mocenský prostředek habsburských panovníků a jejich nespokojenost vyvrcholila bezprostředně po vyhlášení Československé republiky 28. října 1918 a způsobila vlnu vystupování z církve.⁹³ V republice zavládla svoboda vyznání. Antiklerikální síly považovaly církevní představitele za nepřátele nově vzniklého státního útvaru a vznesly požadavek odluky církve od státu. Ta by s sebou přinesla možnost zavedení povinného civilního sňatku, civilních hřbitovů, řády a kongregace by se staly soukromými církevními institucemi a tak dále.⁹⁴ Svůj postoj vyjádřily například strhnutím Mariánského sloupu na Staroměstském náměstí 3. listopadu 1918.⁹⁵

Se vznikem republiky se začal prohlubovat distanc k římskokatolické církvi. Projevil se založením nové Církve československé (8. ledna 1920)⁹⁶ a hnutím „Pryč od Říma“ v zastoupení takřka všech politických stran a organizací.⁹⁷ Církevní představitelé reagovali na vznik Církve československé rychle. Již za čtyři dny byl poslán pastýřský list k ochraně římskokatolictví. V roce 1921 čítala Církev československá více jak 530 000 vyznavačů.⁹⁸ V tomto roce nastala druhá vlna odklonu věřících od římskokatolické církve.⁹⁹ Na území Československa působily kromě těchto dvou církví také například Českobratrská církev evangelická, církev řeckokatolická, pravoslavná, dále církve evangelické a jiné. Z nekřesťanských vyznání je nutné připomenout judaismus.¹⁰⁰ O rok později byl na základě dohody podepsán tak zvaný malý školský zákon, který mimo jiné poskytoval rodičům svobodnou volbu, zda své dítě přihlásí do vyučování náboženství.¹⁰¹

⁹² Miloš TRAPL, *Hnutí „Pryč od Říma“ („Los von Rom“)*, in: Ivana Koucká – David Papajik (edd.), *Politický katolicismus v nástupnických státech Rakousko-Uherské monarchie v letech 1918-1938*, Olomouc 2001, s. 15.

⁹³ TAMTĚŽ, s. 22.

⁹⁴ M. KOUŘIL, *Katoličtí kněží*, s. 39.

⁹⁵ M. TRAPL, *Hnutí*, s. 19.

⁹⁶ Na podzim roku 1918 byl obnoven spolek *Jednoty katolického duchovenstva s doplněním československého*. Jejich radikální křídlo se rozhodlo o založení nové církve. Dne 8. ledna 1920 byla vyhlášena Církev československá z popudu katolických kněží, kteří byli nespokojeni s místními náboženskými poměry a kteří usilovali o dílčí církevní reformy, pro které však Vatikán a ani nově nastoupený pražský arcibiskup (1919) nenašli pochopení. Citováno dle J. KUBALÍK, *Křesťanské církve*, s. 127.

⁹⁷ M. KOUŘIL, *Katoličtí kněží*, s. 38.

⁹⁸ J. KUBALÍK, *Křesťanské církve*, s. 127-128.

⁹⁹ Statistika prozrazuje, že celkem z římskokatolické církve vystoupilo jeden a třičtvrtě milionu předválečných věřících pocházejících nejvíce z Čech. Citováno dle M. TRAPL, *Hnutí*, s. 27-28.

¹⁰⁰ Josef HARNA, *Církve v první Československé republice v české historiografii. Stav výzkumu ke konci první dekády 21. století*, in: Pavol Mačala – Pavel Marek – Jiří Hanuš (edd.), *Církve 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*, Brno 2010, s. 147.

¹⁰¹ M. TRAPL, *Hnutí*, s. 25.

Představitelé politického katolicismu se snažili o zlepšení své prestiže v zemi. Východisko shledali ve spojení katolicko-národní a křesťansko-sociální strany na Moravě a ve Slezsku, což se stalo v květnu 1918. Tím byly položeny základy pro nově fungující Československou stranu lidovou v čele s předsedou monsignorem Janem Šrámkem (1870-1956). Dne 3. ledna 1919 se konal v hlavním městě sjezd, na němž se sjednotily i katolické strany v Čechách.¹⁰² Československá strana lidová byla scelena centrálním vedením až v roce 1922.¹⁰³ V následujícím období našla nově vzniklá strana oporu u Slovenské ľudové strany na Slovensku. Od července 1919 do září 1920 nezaujímal lidová strana ve vládě žádnou pozici.¹⁰⁴ V roce 1921 přijala účast v Benešově vládě, čímž byla zažehnána myšlenka odluky státu od církve. Představitelé lidové strany se snažili hájit a prosazovat své zájmy. Jedním z kroků k vybudování důvěry u veřejnosti se stal její opoziční postoj k nástupu Karla Habsburského na maďarský trůn v roce 1921. Tímto činem potvrdila, že se nehlásí k tendencím rozpadlé habsburské monarchie, ale že se chce podílet na společné budoucnosti československého státu v duchu demokracie a národního cítění.¹⁰⁵ Posílení důvěry u obyvatelstva pocítila ve volebním roce 1925, kdy obsadila 31 poslaneckých mandátů a tím se stala po Republikánské straně zemědělského a maloroľnického lidu a Komunistické straně Československa třetí nejsilnější stranou republiky.¹⁰⁶

Římskokatolická církev si stále uchovávala silné postavení, což signalizovalo, že bude zapotřebí dojít ke kompromisu mezi ní a státem. Proto se konala ve dvacátých letech 20. století jednání o úpravě vztahů mezi oběma stranami, která se týkala hlavně nového rozhraničení diecézí a správy církevního majetku. Představitelé československé vlády a Vatikán se v prosinci 1927 dohodli na Modu vivendi, který vstoupil v platnost následujícího roku.¹⁰⁷ V roce 1930 bylo k římskokatolické církvi přihlášeno 73,5% populace.¹⁰⁸ Svě začlenění do Československa prezentoval politický katolicismus prvním celostátním sjezdem československých katolíků, který se konal v Praze roku

¹⁰¹ J. KUBALÍK, *Křesťanské církve*, s. 26.

¹⁰² M. TRAPL, *Hnutí*, s. 22-23.

¹⁰³ M. KOUŘIL, *Katoličtí kněží*, s. 33.

¹⁰⁴ M. TRAPL, *Hnutí*, s. 21.

¹⁰⁵ TAMTÉŽ, s. 25.

¹⁰⁶ TAMTÉŽ, s. 28.

¹⁰⁷ Damian NĚMEC, *Mezinárodní smlouvy mezi Apoštolským stolcem a Polskem, Rakouskem a Československem v období mezi dvěma světovými válkami*, in: Ivana Koucká – David Papajik (edd.), *Politický katolicismus v nástupnických státech Rakousko-Uherské monarchie v letech 1918-1938*, Olomouc 2001, s. 62.

¹⁰⁸ M. TRAPL, *Hnutí*, s. 28.

1935.¹⁰⁹ Svoji aktivitu udržoval i pořádáním různých slavností – velkou oslavou se stalo svatováclavské milénium roku 1929 na počest světce svatého Václava, který byl v 10. století zavražděn svým bratrem Boleslavem.¹¹⁰ Koncem třicátých let se vyznačoval opozičním postojem k diktátorským tendencím.¹¹¹

Ve 20. století byla římskokatolická církev ochotna na rozdíl od století předchozího přistoupit ke kompromisnímu řešení napjaté situace mezi ní a státem. Modernizace společnosti nešla zastavit, proto bylo zapotřebí přijmout nové pořádky a přistoupit na dílčí změny, jež si toto období vyžadovalo. Cestu přiblížení se k veřejnosti viděla mimo jiné v působnosti bratrstev, řádů a kongregací, které se nejen v republice, ale i v Evropě značně rozšířily. I přes nové poměry a změny zůstala ve svých zásadách nadále neměnná.

¹⁰⁹ M. KOUŘIL, *Katoličtí kněží*, s. 40.

¹¹⁰ J. HARNA, *Církev*, s. 152.

¹¹¹ M. TRAPL, *Hnutí*, s. 28.

III. Kongregace Chudých školských sester de Notre Dame a její působení v Třešti

III. 1. Kongregace a její zaměření

V 19. století se v Evropě hojně zakládaly mužské i ženské kongregace,¹¹² které měly za úkol prohloubit křesťanskou víru mezi obyčejnými lidmi. Jejich zaměření, způsoby a formy činnosti se různily, avšak stále vycházely ze stejných kořenů a měly podobný cíl.¹¹³

I když pole působnosti nově zakládaných kongregací zůstávalo v jednotlivých evropských zemích stále široké a do poloviny 20. století nebylo zcela obvyklé, že by se například řeholní sestry odlišných kongregací mezi sebou vidávaly, existovala mezi nimi přesto jistá rivalita, kdy členové i členky kongregací započali svůj boj o co největší prosazení se v dané zemi a získání nových příslušníků pro zasvěcený život. Jejich působení se nevztahovalo pouze na evropský kontinent, ale zasáhlo i oblasti v Severní Americe, kam byli zástupci jednotlivých kongregací posíláni za misijní činností, aby šířili své učení, prohlubovali víru a předávali hodnoty křesťanského života.¹¹⁴

Jednou z kongregací, jež byla založena v první polovině 19. století, byly též Chudé školské sestry de Notre Dame.¹¹⁵ Její kořeny sahají až na konec 16. století k francouzskému knězi Pierru Fourierovi (1565-1640)¹¹⁶ a Alexii Le Clerc (1576-1622). Tato katolická řeholní kongregace byla založena v německých zemích až roku 1833

¹¹² Pod pojmem kongregace se rozumí náboženská komunita, řeholní společenství či shromáždění duchovních představitelů. Mezi nově založená řeholního společenství patřila například Kongregace Milosrdných sester svatého Vincence de Paul (1832), Kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského (1837), Kongregace kněží Nejsvětější Svátosti (1856), Kongregace Milosrdných sester svatého Kříže (1856), Sestry karmelitky sv. Terezie z Florencie (1874), Kongregace sester Nejsvětější Svátosti (1887), Kongregace bratří Nejsvětější Svátosti (1888). Citováno dle M. NOVOTNÝ, *Řeholní kongregace*, s. 313-314. Srov. Vera SCHAUBER – Hanns Michael SCHINDLER, *Rok se svatými*, Kostelní Vydří 1994, s. 681, 683-685.

¹¹³ Každá kongregace nesla s sebou jistou originalitu. Některá se orientovala na prohloubení úcty k eucharistii, další se zaměřovala na výchovu chlapecké, jiná na výchovu dívčí mládeže. Nezapomínalo se na chudé, nemocné a bezmocné, lidi na okraji společnosti, staré a trpící. Do skupiny opečovávaných případly také osoby postižené. Jednalo se také o zhotovování bohoslužebních rouch. Lidem byla prostředkovávána víra pomocí hlásání slova Božího, tak zvané evangelizace.

¹¹⁴ Pokud není uvedeno jinak, tato kapitola vychází z disertační práce Dany JAKŠIČOVÉ, *Dcery své doby? Školské sestry sv. Františka, chudé školské sestry Naší Paní a školské sestry de Notre Dame v českých zemích v letech 1851-1938 (1950)*, České Budějovice 2010. (disertační práce)

¹¹⁵ Kongregací Chudých školských sester de Notre Dame se podrobněji zabývá zmíněná D. Jakšičová, jejíž práce jsou vypsány v poznámce č. 2.

¹¹⁶ Pierre Fourier se spolu s dalšími představiteli zasloužil o založení řádu Kanovníček sv. Augustina (1597). Roku 1897 byl svatořečen papežem Lvem XIII. (1810-1903).

farářem Michaelem Wittmannem (1760-1833) a Karolinou Gerhardingerovou (1797-1879). Charakteristickým rysem této náboženské komunity byla péče a pozornost, jež věnovala především výchově a vyučování dívčí mládeže.

Jednalo se o kongregaci centralizovanou, jejíž hlavní centrum se nazývalo generální mateřinec. Odtud vedla správu nejvyšší generální představená, jež nesla na svých bedrech chod celého řeholního společenství. Generální představená byla volena vždy na šest let a mezi její pravomoci patřilo mimo jiné vizitování řeholních domů. K ruce jí stály čtyři asistentky, dále generální sekretářka, která mohla zastávat i funkci asistentky, a generální ekonomka (neboli hospodářka). Generální představená měla pod sebou také provinciální představené, které držely v rukou správu v jednotlivých provinciích. Nápomocnou se jí stala sekretářka a hospodářka. V neposlední řadě působily v této kongregaci ještě místní představené, jež měly na starost chod jim určených řeholních domů. Při jejich správě jim pomáhaly dvě asistentky.

Školské sestry, neboli notredamky, stály povětšinou v pozici učitelek a vychovatelek. Hlavní náplní jejich práce se stala výchova dívek a jejich vzdělávání, zprostředkování křesťanské výchovy a hlavních životních hodnot podle zásad katolické církve.

Náboženská komunita notredamek zakládala vzdělávací a výchovná zařízení. Patřily mezi ně nejen dívčí školy¹¹⁷ a penzionáty (konvikty), ale také sirotčince a dětské opatrovny určené především pro děti z chudších vrstev. Ačkoliv byla kongregace, jak je již uvedeno výše, orientována na dívčí výchovu a vzdělání, často se stávalo, že řeholní sestry opatrovaly a staraly se i o chlapce zejména v dětských opatrovnách a sirotčincích. Časem se jejich působení rozšířilo i na předškolní zařízení (například jesle), ústavy pro postižené děti (například pro hluchoněmé) a na takzvané asyly, kde svou pomoc poskytovaly mládeži a starým lidem jak ženského, tak i mužského pohlaví.¹¹⁸

¹¹⁷ Školy obecné, nedělní a pokračovací, které měly převážně praktický charakter zaměřený například na výuku šití, ruční práce a tak dále.

¹¹⁸ Roku 1865 měly sestry zakázáno vyučovat chlapce, výjimku tvořily sirotčince či opatrovny. Po roce 1918 však musely být otevřeny i chlapecké školní třídy v některých lokalitách.

III. 1. 1. Založení kongregace v Čechách a její vývoj do roku 1950

Kongregace Chudých školských sester de Notre Dame byla druhou ženskou kongregací,¹¹⁹ která se v Čechách objevila a jež působí v České republice dodnes. O její uvedení do Čech se zasloužil kněz Gabriel Schneider (1812-1867),¹²⁰ který si pro svůj plán vybudování školy a konventu vybral šumavskou vesnici Hyršov v okrese Domažlice. Jelikož však Schneiderova finanční situace nebyla nikterak příznivá pro tento rozsáhlý projekt, svou pomocnou ruku mu podal místní občan Michael Schmidtpeter se svými dvěma sestrami.

Gabriel Schneider neměl kolem sebe žádné schopné učitelky a vychovatelky, proto se do projektu zapojilo i několik obyčejných dívek z venkova, jež nedisponovaly příslušným pedagogickým vzděláním, ale které se dobrovolně rozhodly, že se stanou řeholními sestrami, které po složení slibů budou spravovat nově založenou dívčí školu a zde vychovávat a vyučovat. Z toho důvodu byly posílány na vyučení. Velkou pomoc G. Schneiderovi poskytl také jeho duchovní rádce, českobudějovický kanovník a doktor teologie Vojtěch Mokrý (1803-1882). Dne 1. října 1848 byl zahájen provoz dívčí školy. To, že Gabriel Schneider a jím vedené společenství půjde svou cestou, potvrdily nakonec neúspěšné pokusy o spolupráci nejdříve se Štýrským Hradcem¹²¹ v letech 1846-1848 a posléze v letech 1849-1853 s Mnichovem¹²², jehož vliv přinášely do Hyršova bavorské sestry, které zde působily dva roky (1851-1853).

Gabriel Schneider žil svým plánem naplno, vkládal do něj veškerou svou sílu a ideály. Měl odlišné představy o vedení a náplni řehole než představené ze

¹¹⁹ První českou kongregací, která v Čechách působila, se stala Kongregace Milosrdných sester svatého Karla Boromejského, jež vznikla v roce 1837 a jejíž činnost se orientovala na pomoc chudým a nemocným lidem a též lidem na okraji společnosti.

¹²⁰ Gabriel Schneider byl 25. července 1837 vysvěcen na kněze, od roku 1838 působil jako kaplan v Klenčí u Domažlic a kaplanem v Hyršově se stal 12. srpna 1842. Dle *Kurzgefasste Geschichte der Kongregation der armen Schulschwestern von Unserer Lieben Frau (de Notre Dame) des Horaždiowitzer Mutterhauses nebst Verzeichnis der Schwestern nach den einzelnen Diözesen geordnet für das Jahr 1910*, Horaždiowitz 1910, S. 3. (*Krátké dějiny kongregace Chudých Školských Sester pod ochranou Matky Boží mateřince Horažďovického, k nimž připojen jest seznam sester dle jednotlivých diecézních schematismů na rok 1910*, Horažďovice 1910, s. 1).

¹²¹ Představenou zde byla Antonie (Františka) Lamplová (narozena roku 1807), která byla novému rozšíření kongregace velmi otevřená a poskytovala Gabrielu Schneiderovi velkou podporu. Do Štýrského Hradce byly poslány dívky z Hyršova a okolí. Zde se nejen vzdělávaly, ale také manuálně pracovaly, a právě manuální práce se stala klínem mezi představou A. Lamplové a G. Schneidera, který požadoval pro své dívky pouze vzdělání. A. Lamplová byla zakladatelkou Školských sester sv. Františka (1843). Podrobněji k tomu srov. D. JAKŠIČOVÁ, *Dcery*, s. 62, 76-77.

¹²² Představenou zde byla Karolina (Theresia) Gerhardingerová (1797-1879), která založila roku 1833 v německých zemích Kongregaci Chudých školských sester de Notre Dame. Přestože poslala do Hyršova své bavorské školské sestry, panovala mezi oběma stranami nedůvěra. Podrobněji k tomu srov. D. JAKŠIČOVÁ, *Dcery*, s. 50 a 82.

štyrskoohradecké a mnichovské kongregace, a tudíž se rozhodl, že sestaví stanovy sám, přičemž se nechal inspirovat původní řeholí Pierra Fouriera. První stanovy se dočkaly schválení 2. srpna 1853 od biskupa Jana Valeriána Jirsíka (1798-1883) z Českých Budějovic. Tak vznikla samostatná česká větev této kongregace. Její vznik se datuje ke dni 15. srpna 1853, kdy se v Hyršově konala velká slavnost. První dvě novicky složily řeholní sliby a do řeholního oděvu se obléklo šest nových kandidátek. Stanovy se v průběhu druhé poloviny 19. a začátkem 20. století stále vylepšovaly a docházelo k četným úpravám. Ke konečnému souhlasu a přijetí stanov došlo v Římě teprve až 15. dubna 1909. Další úpravy byly provedeny též v letech 1930 a 1949.

Nově založená náboženská komunita čítala 29. října 1854 již třináct řeholnic. Od svého založení až po počátek druhé světové války procházela velkým rozkvětem. Statistické údaje z roku 1900 zaznamenaly již 730 sester, které obývaly 92 domů. Stejně jak rostl počet domů, rostl počet řeholnic. Nejvíce filiálních domů bylo založeno v Čechách, po roce 1918 pronikl jejich vliv a stavba více i na východ Československé republiky. V roce 1930 stoupl počet sester na 830. Tyto notredamky bydlely ve 110 domech.¹²³ V tomtéž roce vznikl mateřinec v Horažďovicích a čtyři provincie,¹²⁴ ke kterým se v roce 1939, po vzniku Slovenského štátu, připojila i provincie slovenská. V roce 1933 se řadila kongregace k nejpočetnějším českým řeholním společenstvím, v jehož 127 domech žilo více jak tisíc členek na území Československa a v Severní Americe (USA). Před rokem 1950 bylo založeno patnáct obecných a deset měšťanských škol, dále čtyři střední, třicet osm šicích a třináct jiných typů škol.¹²⁵ Do roku 1950 byla jejich působnost zaregistrována již ve 143 obcích jak v Čechách, tak na Moravě a na území dnešního Slovenska.¹²⁶

Druhá světová válka nepříznivě zasáhla do života kongregace a jejích filiálních domů. Nejenže mnohé tyto budovy byly zabrány pro vojenské účely třetí říše, ale také byly zrušeny všechny soukromé školy, které byly pod správou kongregace nejen v Praze, ale i v Horažďovicích, Kladně, Hradci Králové a v Českých Budějovicích. Některé sestry byly deportovány do koncentračních táborů, kde byla ukončena jejich životní pouť. Ani po válce ke zlepšení nedošlo. Situace se pro řeholní sestry nevyvíjela

¹²³ TAMTÉŽ, s. 96.

¹²⁴ Provincie pražská, mariánskolázeňská (později bavorská), českobudějovická a americká.

¹²⁵ D. JAKŠIČOVÁ, *Dcery*, s. 357.

¹²⁶ TAMTÉŽ, s. 103. Údaje lze srovnat s rozšířením německých Chudých školských sester v českých zemích z roku 1938. V tomto roce působilo v českých zemích 204 sester, 12 kandidátek a 34 čekatelek. Staraly se o 2 846 dětí (dle *Schematismus des Ordens der Armen Schulschwester von Unserer Lieben Frau in Europa für das Jahr des heiles 1938*, München, Theresien 1938, S. 127).

příznivě a mnoho jich bylo vyháněno. Poválečná vlna protiněmectví v českých zemích vyústila v odsun rovněž světských duchovních i řeholníků a řeholnic německé národnosti. Původní školská činnost byla sice opět obnovena, ale neměla dlouhého trvání. Do poloviny roku 1949 byly skoro všechny kongregační školy zestátněny.

Komunistické Československo spatřovalo v církvi velké ohrožení, neboť to byla právě církev, která byla zcela nezávislá a poukazovala na porušování lidských práv. Aby se mohla komunistická ideologie dokonale prosadit ve státě, potřebovala se zbavit všech vnitřních „nepřátel“. K tomu měla přispět spolupráce StB s SÚC¹²⁷. Přistoupilo se k plánu „Akce K“, jenž se konal v noci z 13. na 14. dubna 1950, kdy došlo k zatýkání představitelů mužských řádů a kongregací, k násilnému obsazování řeholních domů a jejich zabírání pro státní účely. Obdobný proces čekal i na členky ženských řádů a kongregací. Státu připadlo do rukou množství řeholních domů a budov, mezi něž patřily i ústavy Kongregace Chudých školských sester de Notre Dame. Tím se uzavřela etapa notredamek v českém prostředí. Přesto však kongregace přečkala dobu útisku a po roce 1989 obnovila svou činnost v Česku.¹²⁸

III. 1. 2. Spiritualita

Duchovní život tvoří vnitřní svět každého člověka a jeho prožívání zůstává zcela v individuální rovině. Jeho rozvoj závisí na mnohých determinantech, které pomáhají v osobnostním růstu člověka. Pro školské sestry patřilo mezi hlavní priority přijímání svátosti oltářní, se kterou je úzce spjatá i svátost smíření. Velkou pomocí pro objevení sebe sama se stala i různá duchovní cvičení.

III. 1. 2. 1. Svátost oltářní a duchovní cvičení

Katolická církev učí, že v proměněné hostii přebývá Bůh. Toto proměnění se odehrává při mši svaté v rámci obětování, kdy kněz má Bohem danou moc v obětním průvodu přinesený chléb a víno proměnit v Tělo a Krev Kristovu. Věřící pak přijímají

¹²⁷ Spolupráce Státní bezpečnosti se Státním úřadem pro věci církevní, který byl zřízen 14. října 1949 a trval do 16. června 1956.

¹²⁸ O poválečné situaci kongregace se podrobněji zabývá Kristýna FOJTÍKOVÁ ve svém díle *Centralizace řádových sester kongregace Chudých školských sester de Notre Dame v letech 1950-1953*, Olomouc 2003.

samotného Krista. Víra v Boha jim dodává sílu do dalších dní, vnáší do jejich života pomoc v nesnadných životních situacích a naději, že život, který žijí na tomto světě, není pouhá náhoda, ale že v sobě skrývá smysl. Kristus pro ně představuje Mesiáše, Boha, kterému se smí svěřovat nejen se svými šťastnými prožitky, ale i trápeními. Znamená pro ně Přítele, který se k nim nikdy neobráčí zády. Spasitele, který přebývá v proměněné hostii či eucharistii, si cení jako největšího daru.

Školské sestry, které svůj život zasvětily Bohu, chtěly mít Pána stále nablízku. Cítily potřebu s Ním promlouvat, každý den se k Němu modlit. Proto žádaly, aby jim byla povolena možnost, jak již bylo mnohým ženským kongregacím a řádům dovoleno, aby směly uchovávat eucharistii i v domácí kapli ve filiálním domě v Třešti. Časté přijímání svátosti oltární jim dodávalo sílu do dalších dní, sílu pro posilování víry a k plnění jejich řeholního slibu.

Důležitou součástí života školských sester představovala duchovní cvičení. Během své činnosti jako vychovatelky a učitelky se účastnily různých duchovních cvičení, jež jim umožňovala duchovní růst, obnovu a pozastavení se v životním koloběhu každodenních událostí. Cvičení přinášela pohledy do jejich nitra, zamyšlení se nad sebou, nad svým jednáním a vztahem k Bohu.

III. 1. 2. 2. Podpora školským sestrám od farářů a zpovědníků

Důležitou roli v duchovním životě školských sester hráli i správci farností, kde řeholnice působily. Duchovní se snažili sestry nábožensky vést, posilovat jejich víru, pomáhat jim v jejich duchovních krizích, předkládat možná východiska a různé alternativy v těžkých situacích nejen v jejich osobním životě, ale i v životě, který vedly ve společnosti místních lidí. Pro každou sestru znamenal kněz prostředníka mezi nebem a zemí, mezi Bohem a člověkem. Kněz disponoval pravomocí proměňovat chléb a víno v Tělo a Krev Kristovu a podávat je při mši svaté školským sestrám. K němu se utíkaly se svými prosbami, starostmi a obavami. Ne však ke všem kněžím měly tu největší důvěru, a proto si své zpovědníky vybíraly samy – jednalo se o tak zvané vótum (vyjádření názoru hlasováním). Určil se kandidát a sestry se na lístky anonymně vyjádřily slovem *ano* nebo *ne*, zda tohoto kandidáta schvalují.¹²⁹ Tyto lístky (vóta), uschované v obálce, byly spolu s dopisem zaslány biskupskému ordinariátu do Brna,

¹²⁹ Podle apoštolského reskriptu ze 14. ledna 1894 se příslušné sestry měly samy vyjádřit, zda si přály mít kandidáta za zpovědníka či ne.

kde se vóta odtajnila a podle přání sester a rozhodnutí ordinariátu byl navržený kandidát přijat či ne.

Pro sestry bylo důležité si se svým zpovědníkem dobře rozumět, mít ho často k dispozici a především mu důvěřovat. Zpovědník se staral o jejich duchovní čistotu. Vždy byl volen řádný a mimořádný zpovědník. Oba byli pro všechny sestry společní. Mimořádný zastával zástupnou funkci, kdyby řádný zpovědník nebyl k dispozici. Zpovědník, ať už řádný či mimořádný, se volil zpravidla na tři roky, ale zpovědní lhůta se často mohla prodloužit, pokud se sestry v daném působišti často střídaly.

III. 2. Kongregace Chudých školských sester de Notre Dame v Třešti

Jedním z mnoha působišť školských sester se v osmdesátých letech 19. století stala i Třešť. Jejich činnost, která se zdárně rozvíjela, bylo možno spatřovat hlavně v práci s dětmi předškolního věku. Doba jejich působení v mateřské školce a k ní náležející industriální škole spadala mezi léta 1885-1946, kdy se osudným okamžikem pro příští nezdar práce a ukončení činnosti kongregace v Třešti stala druhá světová válka. Přesto však námaha a úsilí školských sester zanechaly v Třešti výraznou stopu.

III. 2. 1. Působení školských sester v Třešti

Dům s popisným číslem sto tři, který se nachází na náměstí T. G. Masaryka v Třešti, představuje v dnešní době oblíbenou restauraci, jež nese název Svět. Mnozí z návštěvníků si zcela jistě ještě vybaví, že před krátkým časem zde bývalo městské muzeum, ale jen málokdo už ví, že se v tomto domě v letech 1885-1946 odehrával zcela odlišný život.

Na počátku osmdesátých let 19. století spatřoval Místní odbor Ústřední matice školské (dále Místní odbor ÚMŠ) v Třešti nedostatečnou výchovu u mnoha třešťských dětí, zvláště co se týkalo českého jazyka. Potřeba uplatnit český jazyk, který byl důležitý pro rozvoj národa, se již u nejmenších dětí stala popudem ke zřízení české mateřské školky. Místní odbor ÚMŠ se obrátil o pomoc ke svobodnému pánu Leopoldovi Wenzel-Sternbachovi (1897-1918), který se nadchl pro tuto myšlenku a již v roce 1884

odkoupil dům na náměstí. Po příslušném vybavení domu nábytkem a potřebnými pomůckami zde byla 28. října 1884 otevřena mateřská škola pro křesťanské dívky. Správu školky vedl ředitel místní měšťanské školy Josef Podhorný. Ve školce působila pěstounka Marie Paarová. Mateřská školka, kterou navštěvovalo sedmdesát dětí, vyučovala do začátku dubna 1885. Baron Leopold však přemýšlel o novém projektu. Svůj nápad sdělil staviteli Karlu Tebichovi, který pro něj vyhotovil plány pro stavbu nového objektu. Po jejich schválení byla mateřská školka přestěhována do pronajatých místností domu číslo 105 a budova byla zbourána. Již v červnu téhož roku byla zastřešena nově postavená budova, jež byla dostavěna koncem srpna 1885. Na novou výstavbu domu věnoval baron velkorysou částku, která obnášela více jak 20 000 zlatých.¹³⁰

Ještě před koupí budovy sdělil Leopold Wenzel-Sternbach svou představu o chodu opatrovny Místnímu odboru ÚMŠ. Jeho přáním bylo, aby opatrovnu, budoucí mateřskou školku Marianum, měly ve správě sestry nějaké kongregace, což bylo přijato s velkým nadšením.¹³¹ O rozhodnutí pro Kongregaci Chudých školských sester de Notre Dame lze usuzovat z textu ze zachované zakládací knihy školských sester pro Třešť:

*„Der hochw. Vater P. Franz Šmat verweilte im Frühjahr 1883 einige Tage bei seinem lieben Freunde dem Herrn Director Schönbeck in Prag bei Sct. Anna. Da kamen zwei Herren, welche über das Wirken der Kongregation ein wortheilhaftes Urtheil gehört haben, zu ihnen und hielten Anfrage wegen Übernahme eines Kindergartens und einer Bewaranstalt zu Triesch in Mähren.“*¹³²

Do Třeště byly skutečně povolány Chudé školské sestry de Notre Dame z Horažďovic, kde sídlilo jejich generální představenstvo. Svým podpisem ve smlouvě z 9. a 10. června 1885 se obě strany, tedy Místní odbor ÚMŠ v Třešti a okolí v čele s předsedou Františkem Komárkem¹³³ a jednatelem Karlem Křišťůfkem a Kongregace Chudých školských sester de Notre Dame v Horažďovicích s generální představenou

¹³⁰ Jitřenka. *Památní list slavnostních dnů Třešťských, 12. a 13. měsíce září 1885*, nestr.

¹³¹ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupský ordinariát Brno, *Filiální dům školských sester v Třešti 1885-1946*, sign. S 337, inv. č. 4 454, kart. 618, dopis děkana Františka Komárka biskupské konzistoři z 2. července 1885.

¹³² AKŠS Hradec Králové, *Gründungsbuch*, I, s. 311: „*Ctihodný Otec František Šmat zdržel se na počátku roku 1883 pár dní u svého drahého přítele pana ředitele Schönbecka v Praze u Sv. Anny. Tu k nim přišli dva pánové, kteří slyšeli o působení kongregace chvályhodná slova, a ptali se, zda by kongregace převzala mateřskou školku a ústav v Třešti na Moravě.*“ Nutno podotknout, že František Šmat (1835-1889) byl superior školských sester de Notre Dame v Horažďovicích a biskupský notář v Českých Budějovicích – dle Jaroslav KADLEC, *Českokobudějovická diecéze*, České Budějovice 1995, s. 94.

¹³³ František Komárek byl jihlavský okresní děkan a farář v Třešti (1863-1891).

sestrou Marií Lukou Gröfšlovou, zavazovaly k plnění smluvených podmínek.¹³⁴ Tím byly dveře působení školských sester v Třešti otevřeny.

Dne 12. a 13. září 1885 byla za účasti brněnského biskupa Františka Saleského Bauera (1882-1904) budova slavnostně otevřena. Ve štítě domu se objevilo jméno Marianum – podle Panny Marie, která držela nad školskými sestrami svou ochrannou ruku. V Marianu byla počátkem října 1886 otevřena také industriální škola (neboli škola ženských ručních prací), kterou začalo navštěvovat třicet žaček.¹³⁵

V mateřské školce se každý týden konávala mše svatá, školské sestry zde bydlely, zasvěcovaly svůj život Bohu a dětem, o které pečovaly a které vychovávaly v duchu křesťanských zásad. Kromě starání se o děti v mateřské školce a vedení industriální školy pro dívčí mládež si přivydělávaly ruční prací, kdy například vyšívaly či opravovaly kostelní prádlo a paramenty, což byly církevní oděvy a zboží.¹³⁶ Avšak

¹³⁴ Podmínky smlouvy: „1) Místní odbor ústřední matice školské v Třešti odevzdává mateřskou školu, po případě opatrovnu na způsob mateřské školy zařízenou kongregací školských sester tím způsobem, že začátkem školního roku 1885/1886 převezme řečená kongregace opatrování a vyučování maličkových na téže mateřské škole, po případě opatrovně na způsob mateřské školy zařízené. Správkyňi tohoto ústavu bude jedna ze sester pěstounek české národnosti pro mateřskou školu zákonitě zkušovaných a pro české školy legálním vysvědčením opatřených. Tato vysvědčení odevzdati se mají místnímu odboru v Třešti, aby je nadřízeným úřadům školským předložiti mohl. Pěstounka, která již na tamní mateřské škole působí, nejdéle po jednom roce vzdá se místa tohoto. 2) Kongregace školských sester bere na sebe povinnost, opatrování a vyučování maličkových schopnými opatrovnicemi obstarávati a sice v každém oddělení jednou opatrovnici, řeholnicí a jednou pomocnicí, čekatelkou. By se tyto dětem úplně věnovati mohly, jest potřebí, aby jim byla přidána ještě jedna čekatelka, která by jim vařila a vůbec jejich domácnost obstarávala. 3) Bude místní odbor ročně vypláceti každé opatrovnici, řeholnici, 210 zlatých a každé jejich pomocnici, tedy i té při kuchyni 105 zl. ř. č. vždy měsíčně napřed. Z toho srážeti se bude na penězích, co dodalo se jim na viktualiích v kursovní ceně. Místní odbor opatří k vytápění opatrovny, bytu opatrovnic a k vaření potřebné palivo, dá je na svůj náklad až do místností sestrám vykázaných přivézt, rozštípati a v dřevníku urovnati. Místní odbor vykáže a upraví potřebné místnosti nábytkem a kuchyňským nádobím opatřené i pro školu mateřskou i k obývání opatrovnic a sice: jednu světnici k obývání, jednu ložnici, jednu místnost pro čekatelky, možno-li jeden hostinský pokoj, jednu kuchyni, jednu spižírnu, jeden dřevník. Měla-li by mezi místnostmi sestrám vykázanými nacházeti se nějaká místnost nadbytečná, má jim býti taktéž k užívání ponechána, neboť neodporučuje se, aby někdo se sestrami v témže domě se stýkal a téhož vchodu užíval. Všecky tyto místnosti chce místní odbor na svůj náklad v dobrém stavu udržovati a každým rokem dáti vyběliti, nebudou-li malovány, v kterémž případě teprve sešlou malbu obnoví. Místní odbor vynahradí kongregaci útraty za cestu vzešlé při obsazení opatrovny jednou pro vždy. 4) Naproti tomu vzdává se kongregace školských sester všech nároků na školní plat a na vyslužné čili pensí pro opatrovnice a pomocnice jejich, které by jakýmkoliv způsobem k vyučování neschopnými se staly. 5) Smlouva tato platí na šest let po sobě jdoucích, po jichžto uplynutí opět obnoviti se má. Neobnoví-li se, bude se oboustranně za to míti, že smlouva ta vždy na dalších šest let jest prodloužena. Nechtěla-li by jedna neb druhá strana smlouvu tuto obnoviti, bude povinna, před počátkem posledního roku smlouvy platné druhé straně písemnou výpověď dáti. Obě smlouvající se strany jsou s obsahem smlouvy této srozuměny i zavazují se, podmínky tuto položené pohnuti, což svým i dožádaných dvou svědků podpisem stvrzují. 6) Smlouva tato sdělána jest ve dvou stejnopisech, z nichž každá smluvivší se strana jeden obdrží.“ (Smlouva viz Obraz č. 8-9 v oddílu Příloh). Citováno dle Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupský ordinariát Brno, Kongregace chudých školských sester de Notre Dame s mateřincem v Horažďovicích (1885-1946), sign. S 337/6, inv. č. 4 454, kart. 618, f. 3r-4r, smlouva z 9. a 10. června 1885. Srov. AKŠS Hradec Králové, Gründungsbuch, s. 312-314.

¹³⁵ AKŠS Hradec Králové, Gründungsbuch, s. 311.

¹³⁶ SOKA Jihlava, Farní úřad Třešť, Přílohy ke kostelním účtům (1944-1949), neuspoř. (Výběr roku 1945.)

konec třicátých let 20. století s sebou přinesl nenadálou situaci. Prosperitu mateřské školky utnula začínající druhá světová válka, nacistická okupace a následné rozdělení Československa vytvořením Slovenského štátu dne 14. března 1939 a vznikem Protektorátu Čechy a Morava dne 16. března 1939.

Doba německé okupace, jež spadala mezi roky 1939-1945, se výrazně dotkla řeholních domů, ústavů, klášterů a škol v protektorátu. Stranou zájmu okupační moci nezůstal ani filiální dům v Třešti. V roce 1941 rozhodl Oberlandrat v Jihlavě o zabránění Mariana německými vojáky pro své účely. Školské sestry musely celou budovu opustit. Dne 21. července 1941 došlo k zrušení domácí kaple v Marianu, jejíž veškeré zařízení odvezla baronka Sternbachová do kaple v Proseči, což byla malá vesnička u Pelhřimova. Před zabráním budovy německými vojáky byl na faře v Třešti pečlivě uschován i oltářní kámen ze svatyně filiálního domu, odkud si ho měla vyzvednout baronka a následně si ho také odvézt.¹³⁷

Co se stane dál s budovou, o tom už padlo rozhodnutí. V domě se 12. června 1941 namísto mateřské školky zřídila německá obecná škola.¹³⁸ Školské sestry se pravděpodobně přestěhovaly do bývalé židovské školy v Třešti na Náměstí Svobody 410,¹³⁹ kterou jim město upravilo na opatrovnu.¹⁴⁰ Na celé čtyři roky se tak v někdejším filiálním domě pozměnil život, aby se pak dočkal krátkého opětovného příchodu školských sester těsně po skončení druhé světové války. Dne 25. července 1945 napsala provincionální představená Maria Zbislava Krumpová žádost do Brna o znovuotevření kaple v Marianu v Třešti. Biskupský ordinariát žádosti vyhověl a potvrdil domácí ústavní kapli veškeré výsady a práva, kterými disponovala ještě před nacistickou okupací.¹⁴¹ V mateřské školce se školské sestry znovu pokusily rozběhnout podobný život, jaký byl veden před válkou. Každý týden se tu slavila mše svatá a směla se zde přechovávat nejsvětější svátost oltářní. Povolení bylo obdrženo 2. srpna 1945.¹⁴²

Avšak poměry v Třešti se během války změnily. Porozumění třešťských obyvatel pro činnost sester, které opět držely veškerou správu domu ve svých rukou, pokleslo. Poválečná situace nebyla pro školské sestry příznivá a neustálé snahy zvenčí

¹³⁷ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Chudé školské sestry de Notre Dame*, sign. VI., inv. č. 14 497, kart. 3 134, dopis faráře Josefa Martínka kapitulnímu vikariátu v Brně z 21. července 1941.

¹³⁸ AKŠS Hradec Králové, *Gründungsbuch*, s. 315.

¹³⁹ Jaroslav KLENOVSKÝ, *Židovská obec v Třešti. Historie, osobnosti, památky*, Třešť 2002, s. 23.

¹⁴⁰ AKŠS Hradec Králové, *Gründungsbuch*, s. 315.

¹⁴¹ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Chudé školské sestry*, dopis biskupské konzistoře provinciální představené Z. Krumpové z 2. srpna 1945.

¹⁴² TAMTÉŽ.

dosadit do mateřské školky laickou sílu jim znepríjemňovaly vlastní činnost a práci. Sestry se pokoušely řešit situaci samy, dokonce přišly s návrhem, že mateřskou školku posílí ještě jednou sestrou z vlastních řad, kterou si samy budou platit.¹⁴³ Ale veškerá snaha zůstala neocenená. Proto se Zbislava Krumpová, v této době již generální představená, rozhodla k radikálnímu kroku, že školské sestry z Třeště odvolá. O souhlas si napsala biskupskému ordinariátu a jako příčiny uvedla nejen neustálý nátlak veřejnosti o dosazení nové laické učitelky,¹⁴⁴ ale i citelný nedostatek školských sester, který sužoval další řeholní domy, sirotčince a ústavy, kde by byly odvolané sestry zajisté větší oporou, lépe k dispozici potřebným, a proto i více prospěšné. Důležité by též bylo, že by pracovaly v klidu.¹⁴⁵

Tato žádost byla odeslána 12. srpna 1946 a dočkala se kladné odpovědi. Školské sestry byly odvolány z Třeště dne 27. (28.) srpna 1946.¹⁴⁶ Zanechávaly tu své dlouholeté působení, vzpomínky a navázané vztahy s místním obyvatelstvem. S odchodem sester z města nesouhlasila část místních katolíků, kteří se proto rozhodli, že se vydají do Horažďovic, aby se ještě pokusili zvrátit rozhodnutí generální představené. Deputace katolíků však nepořídila, jelikož jednání s generální představenou nebylo úspěšné.¹⁴⁷ V polovině 20. století tedy skončilo více jak šedesátileté působení Kongregace Chudých školských sester de Notre Dame v Třešti.

III. 2. 2. Duchovní život kongregace a jeho aspekty v Třešti

Duchovno a nitro člověka představují důležitou součást každého jedince. Pro správný rozvoj člověka je dobré svým vnitřním pocitům, vnitřnímu hlasu a svědomí naslouchat a řídit se jimi. Školské sestry o své duchovno pečovaly různými způsoby.

¹⁴³ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupský ordinariát Brno, *Filiální dům*, dopis faráře Josefa Martínka brněnské konzistoři z 1. září 1946.

¹⁴⁴ Generální představená, tak jako ostatní členky Kongregace Chudých školských sester de Notre Dame, viděla v laických posilách ohrožení školských sester zvenčí. Civilní učitelky pracovaly se sestrami jen v případě velkého nedostatku kvalifikovaných sester.

¹⁴⁵ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupský ordinariát Brno, *Filiální dům*, dopis Zbislavy Krumpové biskupské konzistoři z 12. srpna 1946.

¹⁴⁶ AKŠS Hradec Králové, *Gründungsbuch*, s. 315.

¹⁴⁷ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupský ordinariát Brno, *Filiální dům*, dopis faráře Josefa Martínka brněnské konzistoři z 1. září 1946.

Přijímaly svátost oltářní, účastnily se různých cvičení zaměřených na duchovní rozvoj¹⁴⁸ a staraly se o své svědomí prostřednictvím svaté zpovědi.

Podpora školským sestřím přicházela od farářů a zpovědníků. V roce 1885 nastoupil do úřadu řádného zpovědníka třešťských školských sester jihlavský okresní děkan a farář v Třešti František Komárek,¹⁴⁹ který zůstal v této funkci až do své smrti v roce 1891. Po něm nastoupil místní katecheta Josef Vlk (1868-1902), který sestry zpovídal v letech 1891-1901. Důvěru si získal i třešťský farář Jan Mrázek, o kterém prameny vypovídají, že byl řádným zpovědníkem v letech 1901-1923. Poté převzal roli důvěrníka místní farář Josef Martínek (1914-1948), který sestry zpovídal do roku 1946 s výjimkou let 1938-1941, kdy jej na tři roky vystřídal třešťský kooperátor František Jelínek, jenž zastával svou funkci v letech 1924-1943.

Mimořádní zpovědníci školských sester působili buď přímo v Třešti, nebo v jejím blízkém okolí (Telč, Růžená a další). Tuto funkci zastupoval například již zmíněný katecheta Josef Vlk či třešťští kooperátoři František Jelínek a František Ďásek (1901-1923). Dále prameny jmenují také třešťského rodáka, telčského faráře a děkana Aloise Hrudíčku (1843-1912) či faráře v Olšanech Františka Procházku (třicátá léta 20. století).

III. 2. 2. 1. „Nechte děti a nebraňte jim jít ke mně; neboť takovým patří království nebeské“ (Mt 19, 14)

Úkolem školských sester nebylo pečovat jen samy o sebe, ale i chovance, kteří jim byli svěřeni do výchovy. Jednalo se tedy o děti v mateřské školce a dívky v industriální škole v Marianu. Křesťanské rodiny posílaly své děti ke školským sestřím, aby o ně pečovaly, vyučovaly je a ukazovaly jim cestu, která vede ke správnému životu. Slibovaly si od nich dobrou náboženskou výchovu a kvalitní vzdělání. Školské sestry se stávaly dětem vzory, jak má křesťanský člověk vypadat, a poukazovaly na zbožnost, jež by měla být obsažena v jejich celém životě. Pro motivaci používaly různé formy práce s mládeží.

Duchovní složku dětí se snažily rozvíjet nejsilnější zbraní, která existovala – svatým přijímáním. Avšak Marianum v Třešti nedisponovalo od samého počátku svého

¹⁴⁸ Například jedno z duchovních cvičení se konalo ve dnech 9.-13. srpna 1891 za přítomnosti katechety Josefa Vlka (1868-1902). Citováno dle Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupský ordinariát Brno, *Filiální dům*, dopis Josefa Vlka biskupské konzistoři z 5. srpna 1891.

¹⁴⁹ Viz Obraz č. 13 v oddílu Příloh.

působení ve městě výsadou přechovávat eucharistii ve filiálním domě. Proto 16. listopadu 1886 poslala generální představená Kongregace Chudých školských sester de Notre Dame v Horázdovicích Maria Luka Gröflová žádost, aby se v třešťském Marianu směla svátost oltářní přechovávat.¹⁵⁰ Odpověď od biskupského ordinariátu přišla 4. ledna následujícího roku. Školské sestry obdržely odpověď, že apoštolské breve ze 17. prosince 1886 potvrzuje plnou moc k uchovávání svátosti oltářní. Příslušné breve bylo vyvěšeno na dobře viditelném místě v domácí kapli blízko oltáře.¹⁵¹ Nejsvětější svátost oltářní zůstala již po celou dobu působení sester v Třešti v kapli filiálního domu s výjimkou nacistické okupace, kdy byl dům zabrán německými vojáky.¹⁵²

Protože svátost oltářní byla nedílnou součástí života dobrého křesťana, konala se jednou týdně¹⁵³ bohoslužba v domácí svatyni s možností přijetí eucharistie. Přístup ke svátosti měly tedy i děti, které mateřskou školku navštěvovaly. Směly se tak ocitnout v přítomnosti Ježíše, kterého sice pouhýma očima neviděly, ale který jim byl tak blízko a směl se dotknout jejich srdce. Školské sestry s radostí podporovaly jejich víru. Kdo jiný, než právě malé děti, by měl mít právo předstoupit před Tvář Krista?

K duchovní tematice školských sester se dochovaly pouze kusé prameny, které dále neodhalují jejich náboženský život v třešťské farnosti. Avšak z prací Dany Jakšičové,¹⁵⁴ které se týkají této oblasti a přináší k ní více informací, se lze domnívat, že byl daleko bohatší tak jako v jiných domech školských sester.

III. 2. 3. Slavnostní otevření Mariana

Otevření nové české křesťanské mateřské školky v Třešti bylo pojato ve slavnostním duchu.¹⁵⁵ Ze vzdáleného Brna přijel biskup František Saleský Bauer (1882-1904), aby budovu vysvětil. Na tuto významnou událost se přišlo podívat mnoho

¹⁵⁰ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupský ordinariát Brno, *Filiální dům*, dopis generální představené L. Gröflové biskupské konzistoři z 16. listopadu 1886.

¹⁵¹ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupský ordinariát Brno, *Filiální dům*, dopis brněnské konzistoře děkanu jihlavskému ze 4. ledna 1887.

¹⁵² Apoštolské breve z roku 1896 viz Obraz č. 6 a z roku 1932 viz Obraz č. 7 v oddílu Příloh.

¹⁵³ Prameny z roku 1901 také vypovídají, že katecheta Josef Vlk sloužil mši svatou v kapli každý den.

¹⁵⁴ Viz poznámka č. 2.

¹⁵⁵ Informace pro sepsání této podkapitoly byly vybrány z dobového tisku *Jitřenka. Památní list slavnostních dnů Třešťských, 12. a 13. měsíce září 1885*, který je uložen v Muzeu Vysočiny Jihlava, pobočka Třešť.

lidí nejen z Třeště, ale i z blízkého okolí. Dne 13. září 1885 se lidé shromáždili na náměstí, aby vyslechli slavnostní řeč, kterou pronesl MUDr. Josef Konarovský.¹⁵⁶ Tento muž zahájil svou promluvu slovy o Marianu. Zdůraznil roli českého jazyka, který je důležitý pro uvědomění si národnosti a lásky ke kraji, a připomněl posláním školky jako prostředníka pro předávání křesťanských hodnot. Ve své řeči vyzdvihl Leopolda a Editu Wenzel-Sternbachovi, kteří měli obrovskou zásluhu na založení a vybudování školky, a několika větami vzpomněl na původ a významné události rodiny Wenzel-Sternbachů. Po poděkování brněnskému biskupovi za jeho účast a služby vybídl všechny matky z Třeště a blízkého okolí, aby své děti přivedly do Mariana. Závěrem zmínil velkou úlohu školských sester a pěstounek slovy: „*A Vás, ctihodné sestry a pěstounky snažně prosím, ujměte se mládí té a učte ji milovati Boha svého, jazyk svůj a krále svého, by z ní byli jednou řádní a počestní občané.*“¹⁵⁷

Po slavnostní řeči Josefa Konarovského se slova ujal Karel Tebich, který jako stavitel a přísežný technický znalec v Jihlavě vyjádřil svou vděčnost, že se směl zasloužit o vystavění ústavu.

Plné znění obou slavnostních promluv, dále stručnou historii města Třeště, kterou napsal ředitel tamní měšťanské školy Josef Podhorný, i básně vytvořené ke slavnostnímu otevření Mariana (viz níže) a jiné lze najít v památném listě *Jitřenka*, jejíž obsah byl vytvořen speciálně pro tuto příležitost. Křesťanský zápal i vlastenecký étos a vděčnost k baronovi a jeho choti tvoří náplň básní věnovaných otevření Mariana.

Básně o Marianu

První báseň, která byla publikována na úvodní straně *Jitřenky*, napsal místní kooperátor Alois Šťasta. Její obsah vyjadřuje radost a nadšení z nové školky.

*Již velebně hle! K výšinám se vznáší,
Nám tváří milou, usměvavou kyne,
Mohutný pomník tužby, snahy naší!
Již Dobrodinci píseň vděku plyne,
Hrud' všechněch citem blahým vlní, dme se
A srdce buší při radostném plese.*

¹⁵⁶ Josef Konarovský (1840-1899) založil první českou záložnu v Třešti. Podílel se rovněž na založení Sokola a Sboru dobrovolných hasičů v Třešti. Také se stal iniciátorem založení první české měšťanské školy na Moravě. Citováno dle F. BUKVAJ a kol., *Třešť*, s. 86.

¹⁵⁷ *Jitřenka*, nestr., Slavnostní řeč, kterou promluvil MUDr. Josef Konarovský.

<p><i>Nuž pojd' me již! Aj, otevírá bránu Nám stánek náš! S Nástupcem Metoděje, Jenž prosby naše k nebes nese Pánu, Sbor maličkých již v ústřety nám spěje, Jim slastí září líčko rozechvělé, Jak v objetí by dleli Spasitele.</i></p>	<p><i>Dnes spásonosný vyřinul se pramen, Jenž duši dětskou blažit' bude stále. Nadšení svatého nám vyšleh' plamen. Na slávu Boží, církve, vlasti, krále! Modlitba vroucí k nebes letí stanům: Chraň, Otče dobrý, naše „Marianum“!</i></p>
--	--

Ve druhé básni uveřejněné pod básní Aloise Šťasty je zdůrazněna významná role českého jazyka. Školka Marianum je zde zobrazena jako úrodná půda pro dobrý rozvoj osobnosti dítěte, které je zde vychováváno. Poslední verše, jež nesou ducha díků, jsou věnovány Leopoldu Sternbachovi, jeho manželce Editě a Místnímu odboru Ústřední matice školské. Autor básně se ukryl pod zkratkou V.

Vypravování stařečkovo

*Dívky, hoši! honem kolem zasedejte,
Dobrý pozor, pravím, na slova má dejte.
Vyprávěť vám budu o zakleném zámku,
kde mor cizí ničil dítko ještě v spánku.
Zlopověstní lidé jazyk dítku vzali,
By mu za domácí cizí jenom dali.
Mluvili pak k němu, jako lití vrazi,
v řeči neznámé mu, posluchači draží!
Dítka jenom snilo o tom, co mu práli;
než co na plat dítku, když se o ně drali.
Dráli se vám o ně s otčinou a vlastí,
nepopřáli jemu radostí ni slastí.
Dítka zakrnělo, stromeček jak mladý,
když ho nezkušenec na skálu jen vsadí.
Odumřelo Bohu, odumřelo matce,
tak že smutno bylo v domorodné chatce.
Plakal děd i bratr pro miláčka svého,
Pomýšleli oba, jak je zbavit zlého.*

*Postavili zámek, Marianum zvaný,
mrtvému tam dítě, bylť jest život daný.
Dítě pookřálo, slyší známé hlásky,
Tetinka a sestra hladí bílé vlásky.
Vypravují dítě o vlasti a Bohu.
A co byste řekli! jde mu to vše k duhu.
Provádějí dítě po domě vám novém,
v zahradě s ním hrají pod stínovým krovem.
Odchovali dítě, zachovali sebe. –
Než již vidím na vás, že by ste si dřímli,
Poslechněte, prosím, málo ještě dím-li:
Vy se chcete ptáti, kde to asi bylo,
Že se potom dítě dařilo, až milo?
Inu, inu u nás! nepřátel je dosti,
že by české dítě pohltili zlostí;
že jim české slůvko mozek, hlavy zmate.
Ale! vždyť je všecky velmi dobře znáte.
Proto na ochranu česká školka,
Vypíná se vám jak švarná holka.
Tam vy, hoši! dívky! zaskočte si čile,
dobrodincům vzdejte díky, Bohu milé.
Dobrodincem prvním: hvězda na potoku:
„Sternbach“, ať mu žehná Bůh vždy v plném toku.
Dobrodincem druhým? Hnedle povím vám!
Z Blankenstejnů vzatý lesklý drahokam.
Příslaví nám praví: všeho do třetice;
Dobrodincem třetím: „Ústřední Matice.*

Třetí báseň Jana Nĕmce pojednává o Marianu, které dává dětem šťastné dětství a pěstuje mateřštinu. Autor prosí o ochranu Mariana od věrozvěstů Konstantina a Metoděje.

Marianu.

*Nezrozených ještě duše v nebi
v hájích růží v tichém spánku sní
pozemského svého žití dni,
v tváři radost kvete, bol se šklebí.*

*A Bůh kyne, s různých hájů ráje
osení se duší snáší v zem,
aby v těla oblekly se lem;
slovanská tak vypravuje báje.*

*Marianum, pole blahodaté,
školko kyprá, květný sade náš,
sazeničky Boží přijímáš
s nebes zahrad do své půdy zdatné.*

*Peň a lístky jeví krásné sliby;
mízu šťávnou v zdravá těla vlej,
první květy ducha vyvolej,
v srdéčka vlož malá plápol libý.*

*Útlá ústka v dětských slovech hravých
k zvukům zdárným obezřele ved',
svatou lásku zakotviti hled'
k mateřštině naši v srdcích žhavých.*

*Potom kol jda stařec bílých vlasů
slzu sestře s oka smutného.
„Marianum dětství blahého“,
řekne, „dalo mi, o krásných časů!*

*Slovanští Vy svatí věrozvěsti,
osvěty jste pěstili nám květ;
Mariana chraňtež malý svět,
jež si v roce Vašem vznik svůj klestí!*

*Šlechetný dům slavných Sternbachů
Bože chránit, Hvězdo lij svůj jas
ve staletí příštích dálný čas,
Dennice zař skvělá v třpytném nachu!*

III. 2. 4. Budova mateřské školky Marianum¹⁵⁸

Do budovy mateřské školky Marianum, jejíž sousedé byli pan Němec po levé straně a pan Herkner po straně pravé, se vcházelo z náměstí. Patrový dům, jenž se tyčil v centru obce a který nemohl žádný kolemjdoucí přehlédnout, disponoval mnoha místnostmi. Ještě než přišly školské sestry roku 1885 do nově zřízeného filiálního domu v Třešti, byly již jeho prostory vybaveny nábytkem a kuchyně nádobím nejen pro mateřskou školku, ale i pro sestry. O potřebné vybavení se zasloužil zmíněný Místní

¹⁵⁸ Pokud není uvedeno jinak, tato podkapitola vychází ze vzpomínek třeštského rodáka pana Bohumíra Vrátila, který se narodil 4. listopadu 1926. B. Vrátil navštívil Marianum v polovině třicátých let, kdy ve svých asi deseti letech ministroval v tamější kapliče, která se nacházela v prvním patře budovy. Archiv autorky, *Ze vzpomínek Bohumíra Vrátila*.

odbor ÚMŠ, který nezapomněl také na palivo pro vaření, na vytápění školky a bytu školských sester.¹⁵⁹

Z hlavního vchodu se vstoupilo do delší průchozí chodby, na jejímž konci byly dveře, které vedly do dvorku. Z levé strany této chodby se dalo projít do vnitřní chodbičky ležící v pravém úhlu k průchozí vstupní chodbě. Vnitřní chodbička poskytovala po levé straně, směrem k náměstí, přístup do dvou místností, jež sloužily jako třídy, kde si chovanci hráli. Naproti těmto místnostem, z pravé strany vnitřní chodbičky, se nacházelo sociální zařízení a kuchyně, ke které patřila spižárna.¹⁶⁰ Dále schodiště s ramenem vedoucí do prvního patra a ještě jedna místnost, v pořadí již třetí, která byla opět vyhrazena pro děti. V domě se nacházela také prádelna,¹⁶¹ která se ocitala pravděpodobně v přízemí.

V prvním patře byly postaveny kromě sociálního zařízení tři nebo čtyři pokoje, které sestry obývaly a měly k dispozici. K vnitřnímu ztišení, rozjímání a slavení mší svatých tu sloužila ještě jedna místnost, jež byla přetvořena na kapličku. Zde byl postaven malý oltář Panny Marie Lurdské, nad nímž visel obraz. Řeholní sestry sedávaly po dvojicích ve dvou za sebou stojících lavicích.¹⁶² Na druhé straně od oltáře a lavic stál stoleček a snad i věšáky. Slavnostní otevření filiálního domu se konalo ve dnech 12.-13. září 1885 a po vysvěcení budovy, domácí kaple a oltáře 13. září 1885 brněnským biskupem Františkem Saleským Bauerem (1841-1915) prosil ještě téhož měsíce děkan a farář František Komárek (1863-1891) biskupský ordinariát i o udělení mešního indultu, aby v Marianu mohly být slouženy mše svaté.¹⁶³ Tato výsada byla udělena 24. září téhož roku.¹⁶⁴ O vybavení svatyně v době jejího zřízení se postaral baron L. ze Sternbachu, který přispěl částkou 39 zlatých a 90 krejcarů.¹⁶⁵ Při zřízení se v kapli nacházela skříň se zakoupenými předměty potřebnými pro slavení bohoslužeb. V kapličce směla být přechovávána nejsvětější svátost oltářní (povolení z prosince

¹⁵⁹ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupský ordinariát Brno, *Kongregace*, smlouva mezi Místním odborem ÚMŠ. v Třešti a generální představenou v Horažďovicích podepsaná ve dnech 9. a 10. června 1885. Přepis podmínek smlouvy viz poznámka č. 134.

¹⁶⁰ TAMTÉŽ.

¹⁶¹ AKŠS Hradec Králové, *Gründungsbuch*, s. 313.

¹⁶² V kapličce se nacházela klekátko. Srov. archiv autorky, *Ze vzpomínek Lidmily Vokřínkové*.

¹⁶³ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupský ordinariát Brno, *Filiální dům*, dopis faráře Františka Komárka biskupské konzistoři z 18. září 1885.

¹⁶⁴ TAMTÉŽ, dopis biskupské konzistoře Františku Komárkovi z 24. září 1885.

¹⁶⁵ AKŠS Hradec Králové, *Gründungsbuch*, s. 315.

1886). Příslušné breve povolující uchovávání eucharistie mělo být vyvěšeno v blízkosti oltáře.¹⁶⁶

Za budovou si hrály děti na zmíněném dvorku, na jehož levé straně byla postavena kůlna na dříví. K dvorku přináležela také zahrada, kterou školské sestry obdělávaly a kde pěstovaly různé plodiny. Z dopisu z 28. června 1918, který odeslala vrchní sestra v Třešti a ve kterém se zmiňovala o příjmech sester, lze vyčíst, že v roce 1918 měly sestry na starost i drůbež a chlév, ve kterém chovaly prase.¹⁶⁷ K dispozici jim stála také studně, která jim sloužila jako příjem vody, již nabíraly pumpou a o kterou se na půl dělily se sousedem Herknerem, jelikož polovinou zasahovala do pozemku školky a polovinou na parcelu sedláka, který ji využíval pro svoje účely, rodinu a dobytek. Vodovod neměly připojený nejspíše až do poloviny čtyřicátých let 20. století. Po druhé světové válce se ve školce zřídilo ústřední topení, které financovalo město.

III. 2. 5. Školské sestry

O tom, že mateřská školka Marianum v Třešti dobře prosperovala, svědčí nejen délka působení školských sester v obci, ale také jejich počet. V biskupských katalozích lze vyčíst údaje o počtu řeholních sester a čekatelek v Třešti od roku 1886 do roku 1908. V následujících letech jsou školské sestry pro jednotlivé obce v dané oblasti sečteny, tudíž se jedná o souhrnné číslo.

V letech 1886-1908 působily ročně v Třešti průměrně tři řeholnice a jedna čekatelka, v celkovém počtu tedy čtyři školské sestry. Nejvíce sester – v počtu šesti – zde bylo v letech 1890-1893 (viz Tabulka č. 1 v oddílu Příloh).

Působení školských sester se soustřeďovalo hlavně na křesťanskou výchovu těch nejmenších a prostřednictvím mateřské školky se pokoušely ovlivňovat hodnoty tehdejší společnosti. V Marianu působily vždy tři a více sester, s výjimkou školního roku 1885/1886, kdy se dvěma sestrami bydlela ještě světská pěstounka Marie Paarová, která předtím pracovala v předchozí školce. Poté už laická učitelka ve školce nikdy za přítomnosti sester nepůsobila. Kongregace si nepřála, aby v jakémkoliv jejím filiálním

¹⁶⁶ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupský ordinariát Brno, *Filiální dům*, dopis brněnské konzistoře děkanu jihlavskému ze 4. ledna 1887.

¹⁶⁷ AKŠS Hradec Králové, *Gründungsbuch*, nestr. Celá tato část textu dopisu je obsažena v následující kapitole.

domě vypomáhala amatérská síla, toto bylo privilegium pouze sester, které tedy zajišťovaly veškerou správu a všechny činnosti v třešťském Marianu.

Na počátku druhé poloviny školního roku 1885/1886 bylo v mateřské školce zaznamenáno 104 chovanců,¹⁶⁸ což bylo v souladu s počtem dětí v mateřských školkách, který byl stanoven podle výnosu vydaného roku 1872, kdy na jednu vychovatelku mohlo připadnout maximálně čtyřicet chovanců.¹⁶⁹

V počátečních letech (s výjimkou školního roku 1885/1886) bydlely v Třešti tři školské sestry, každá však zastávala jinou funkci. V domě působila vždy vrchní sestra, která měla na starosti celý chod filiálního domu, dále pak zde žila další sestra, která se věnovala vaření a starala se o veškerou domácnost. Další sestry vypomáhaly a věnovaly se dětem a dospělejším dívkám. Co se týkalo platu, školské sestry dostávaly mzdu pokaždé jeden měsíc dopředu, přičemž opatrovnice (řeholnice) měla dvojnásobek platu pomocnice (čekatelky). Opatrovnici bylo vypláceno 210 zlatých měsíčně, každé pomocnici po 105 zlatých. Z toho se jim však sráželo na penězích to, co obdržely na viktuáliích (potravinách) v kurzovní ceně (kolem 1 000 zlatých ročně).¹⁷⁰

Dochoval se dopis z 28. června 1918, který psala sestra M. Tharsilla a ve kterém přibližovala finanční situaci sester v Třešti:

„Náš příjem: Na penězích máme 1890 K. Zdarma ročně: 3 ½ metráku žita, 3 ½ metráku pšenice, 6 metr. zadiny pro drůbež, na jaře jedno odstavené prasátko 8-10 neděl staré a bramborů co potřebujem. Za levnější cenu: denně 6 litrů mléka á 12 hal., pivo – litr á 18 hal. Ročně 4 metráky šrotů á 10 K. – Pak 4 metr. pšeničné mouky á 24 K – 4 metr. žitné mouky – metrák 18 K. Ryby a zvěřinu za cenu jako mají úředníci. Každoročně slámu na plnění slávníků a potřebné stelivo do chlévku. Pro udržení čistoty v domě jako kartáče, hadry apod., taktéž svíčky k Božímu Tělu na oltář, a do oken na osvětlení budem bráti na knížku, kterou pak na konci roku předložíme pí. baronce a z důchodu to musejí zaplatit.“¹⁷¹

Kvůli mimořádným poměrům v letech 1940-1941 byl sestrám vyplácen roční poplatek 6 000 korun. Tato částka však nemohla stačit čtyřem osobám pro zaopatření svých životních potřeb. Obec se rozhodla sestrám vypomoci a darovala jim stejnou částku. Sestry tedy měly k dispozici 12 000 korun. Devatenáctého července 1941, kdy

¹⁶⁸ Stav Kongregace Chudých školských sester pod ochranou Matky Boží (de Notre Dame), založené r. 1854. Jeho excellencí nejdůstojnějším biskupem budějovickým Janem Valerianem Jirsíkem, jevící se na počátku II. pololeťi šk. r. 1885-86, Praha 1886, s. 13.

¹⁶⁹ D. JAKŠIČOVÁ, *Dcery*, s. 389.

¹⁷⁰ AKŠS Hradec Králové, *Gründungsbuch*, s. 315.

¹⁷¹ TAMTÉŽ, nestr.

již byly sestry přestěhovány v bývalé židovské škole, zaslal baron Leopold Sternbach přípis, ve kterém se zavázal, že bude poskytovat sestrám otop a 1 897 korun ročně. Co se týkalo platu, bylo sestrám ve školním roce 1941/1942 vyplaceno celkem 20 000 korun, což jim bylo přislíbeno i pro další rok.¹⁷²

Během svého působení v Třešti se v Marianu vystřídala řada vychovatelek a učitelek, avšak dochované prameny konkrétně uvádějí jen několik jmen. První místní představenou a tedy sestrou, jež disponovala největšími pravomocemi, se stala sestra Zigmunda Kejřová, která měla k ruce pomocnici Patricii Jiranovou a již zmíněnou světskou pěstounku. Pozici představené držela do roku 1899. Pro léta 1899-1906 se prozatím nepodařilo zjistit, kdo vykonával pozici vrchní sestry. V roce 1906 nastoupila jako představená Tharsilla Pošmourná, která v roce 1912 tuto funkci předala Isabelle Novákové, jež byla v roce 1915 povolána do filiálního domu ve Žlebu. Spolu s ní v domě žily Orestina Kovaříková a Agreda Pátková. Po Isabelle převzala post představené opět Tharsilla Pošmourná. Tharsilla setrvala v této funkci plných devět let (do roku 1924). Během její správy jí k ruce stály Orestina Kovaříková a Lioba Najsarová. V letech 1924-1925¹⁷³ úřadovala jako správkyně mateřské školky Orosie Benešová. Následující rok se na šest let stala vrchní sestrou Mercedes Neuwirtová (1926-1932). K ruce měla Miloslavu Vonešovou, Žofii Vrbovou a Liobu Najsarovou. Po té se správy ujala Vigilie Dvořáková, která v Třešti jako vrchní sestra pobývala do roku 1937.¹⁷⁴ V roce 1938 nastoupila na její pozici Anella Zítková, jež úřadovala do roku 1945.¹⁷⁵ Augustina Špinarová převzala funkci po Anelle Zítkové a správu držela do roku 1946, kdy mateřská školka Marianum byla uzavřena. V přílohách ke kostelním účtům v Třešti je její podpis za převzetí financí z nadace pro Marianum uváděn až do února 1948.¹⁷⁶

¹⁷² TAMTÉŽ, s. 315.

¹⁷³ SOKA Jihlava, Farní úřad Třešť, *Přílohy ke kostelním účtům* (1915-1942), neuspoř. (Za léta 1924 a 1925.)

¹⁷⁴ TAMTÉŽ. (Za léta 1932-1937.)

¹⁷⁵ SOKA Jihlava, Farní úřad Třešť, *Přílohy ke kostelním účtům* (1915-1942), neuspoř. (Za léta 1938-1945.)

¹⁷⁶ SOKA Jihlava, Farní úřad Třešť, *Přílohy ke kostelním účtům* (1944-1949), neuspoř. (Za léta 1946-1948.)

III. 2. 5. 1. Zjištěné životopisné údaje školských sester

III. 2. 5. 1. 1. Školské sestry působící v Marianu

Z prostudovaných pramenů lze pouze v případě několika školských sester, které v Třešti působily, doložit vedle jejich jména i některé další životopisné údaje. Kromě těchto školských sester (viz níže) pobývala v Marianu jedna sestra, u které jsou zaznamenána pouze data narození a složení řeholních slibů. Jednalo se o sestru Marii Agredu Pátkovou, jež byla narozena v Lidmovicích roku 1884. Řeholní sliby složila 5. srpna 1909.¹⁷⁷ O vrchních sestřích Marii Orosii Benešové, Marii Vigilii Dvořákové, Marii Anelle Zítkové a Marii Augustině Špinarové nebyly prozatím zjištěny konkrétnější údaje.

Sestra Maria Zikmunda Kejřová

Dne 2. března 1848 se v Praze narodila Alžběta Kejřová. Její otec se věnoval háčkování. V roce 1876 v Praze vstoupila do kongregace jako kandidátka a o rok později složila zkoušku pro učitelství mateřských škol. Řeholní roucho si oblekla 20. srpna 1877 a obdržela jméno Maria Zikmunda. Řeholní sliby složila 21. srpna 1880. V letech 1877-1885 působila v Běstvině, Hradci Králové a v Obříství. V září 1885 se stala první představenou v nově postaveném filiálním domě v Třešti, kde svou funkci vykonávala do roku 1899, kdy odešla do Prahy. Mezi její další pracoviště patřily obce Nový Bydžov, Horažďovice, Sušice, Kolín, Plzeň a Blovice. Zemřela v Sušici 9. května 1927.¹⁷⁸

Sestra Maria Orestina Kovaříková

Dne 15. října 1878 se v rodině zemědělce v Hůrkách u Lišova narodila Terezie Kovaříková. K jejímu vzdělání patřila obecná škola a poté, co přišla do Horažďovic jako uchazečka o řeholní život, absolvovala kurz pro učitelky mateřských škol ve školním roce 1903/1904 v Hradci Králové. Svou výpomocí přispěla jeden rok v opatrovně v Křivoklátě a jeden rok v Beřkovicích. Dne 26. července 1906 přijala

¹⁷⁷ *Kurzgefasste Geschichte*, nestr.

¹⁷⁸ AKŠS Hradec Králové, *Nástiny*, I, nesign.

řeholní oděv a přijala jméno Marie Orestina. Po prvním noviciátním roce, který strávila v mateřinci, odešla do Třeště. Po složení řeholních slibů 11. srpna 1908 se vrátila zpět do Třeště, kde působila do srpna 1913. Další dva roky strávila v Rychnově a Ronově. V letech 1915-1917 žila opět v Třešti. Až do roku 1946 vystřídala řadu pracovišť (Ronov, Poděbrady, Havlíčkův Brod, Praha, Hradec Králové, Horní Krč). Dne 31. srpna 1950 byla příkazem Státního úřadu pro věci církevní přestěhována do Zlatých Hor ve Slezsku a 20. září 1951 do Bílé Vody, kde nalezla poslední místo svého spočinutí 28. srpna 1962.¹⁷⁹

Sestra Maria Patricia Jiranová

Marie Jiranová se narodila v Pištině 25. března 1865. Když jí bylo dvanáct let, nastoupila jako chovanka do Horažďovic. Po absolvování zkoušky pro učitelky mateřských škol byla 21. srpna 1884 oblečena do řeholního šatu a přijala jméno Maria Patricia. Řeholní sliby složila 28. srpna 1886. Od 7. září 1885 začala působit v Třešti. Za necelé čtyři roky odešla do Bechyně, kde přijala pozici představené. Svou činnost prokázala i v Sušici. Od podzimu 1894 do počátku listopadu 1895 působila opět v Třešti. Poté se odebrala do Horažďovic a následně do Domažlic. V roce 1897 byla činná v Praze u Červeného kříže. V letech 1906-1934 působila v Příbrami, Nové Pace, Žamberku, Humpolci, Praze, poté v Českých Budějovicích, Sušici a v Bydžově. Zemřela 1. června 1939.¹⁸⁰

Sestra Maria Lioba Najsarová

Karolína Najsarová se narodila v rodině kominíka v Třešti 28. ledna 1869. Vyučila se v šití oděvů. V devatenácti letech nastoupila jako kandidátka do horažďovického mateřince. Dne 11. srpna 1889 přišla do Mníšku, kde zůstala tři roky. O dva roky později úspěšně složila zkoušku z ženských ručních prací pro obecnou a měšťanskou školu. Obláčku měla 21. srpna 1892 a přijala jméno Maria Lioba. Své řeholní sliby složila 14. srpna 1894. V letech 1894-1925 působila v Nepomuku, v šicí škole ve Vysokém Mýtě, dále v Jimramově, Chocni, ve Staré Boleslavi, v Brně, Kladně a Hradci Králové. V září 1925 přišla do svého rodného města Třeště a zůstala tu skoro

¹⁷⁹ AKŠS Hradec Králové, *Nástiny*, II, nesign.

¹⁸⁰ AKŠS Hradec Králové, *Nástiny*, I.

celých deset let. V roce 1935 odešla do Chrasti, o šest let později do Kladna, kde 25. listopadu 1941 ve věku 72 let zesnula.¹⁸¹

Sestra Maria Isabella Nováková

Veronika Nováková se narodila 16. června 1870 v Kvítkovicích v rodině zemědělce. V roce 1887 se stala kandidátkou v Horažďovicích a o dva roky později vypomáhala v klatovském ústavu. Po absolvování kurzu pro učitelky mateřských škol ve školním roce 1890/1891 měla obláčku 6. srpna 1891. Dostala jméno Maria Isabella. Řeholní sliby složila 13. srpna 1893. V letech 1891-1912 působila v Klatovech, Sušici, Žamberku, Křivoklátě a v nově otevřeném ústavu v Bystré. Od září 1912 přišla jako představená do Třeště, kde strávila celé tři roky. Poté odešla do Třebíče, následně do Bydžova. Mezi její další působiště patřily obce Přeštice, Činěves, České Budějovice, Zásmuky, Žleb a Horní Krč. Na příkaz Státního úřadu pro věci církevní byla přestěhována 3. srpna 1950 do Štěplovce, kde ve svých 88 letech zemřela (4. prosince 1958).¹⁸²

Sestra Maria Tharsilla Pošmourná

Anna Pošmourná se narodila v rodině horníka v Milíně 1. srpna 1871. V osmnácti letech nastoupila jako kandidátka do mateřince. Jeden rok pomáhala v opatrovně v Jimramově a kurz pro učitelky mateřských škol úspěšně složila ve školním roce 1891/1892. Do řeholního oděvu se oblekla 21. srpna 1892 a přijala jméno Maria Tharsilla. V roce 1893 odešla do Chocně. Řeholní sliby složila 14. srpna 1894. Než přišla do Třeště, působila v Činěvsi, Lánech, Břežanech a Jenšovicích. V září 1906 se stala představenou v Třešti. O šest let později odešla do Domažlic. V letech 1915-1924 převzala opět pozici vrchní sestry v Třešti. Poté se odebrala do Přeštic a Ronova. Její životní pouť byla ukončena 4. října 1930.¹⁸³

¹⁸¹ AKŠS Hradec Králové, *Nástiny*, II.

¹⁸² AKŠS Hradec Králové, *Nástiny*, I.

¹⁸³ AKŠS Hradec Králové, *Nástiny*, II.

Sestra Maria Mercedes Neuwirtová

Eleonora Neuwirtová byla dcera hospodáře v Olešníku u Českých Budějovic. Narodila se 12. dubna 1880 a jako chovanka nastoupila v Horažďovicích 16. září 1894. V mateřinci se vzdělávala dva roky. Praxi v ústavech nabyla v Domažlicích, Příbrami a v Praze. Ve školním roce 1898/1899 složila učitelkou zkoušku pro mateřské školy. Řeholní oděv si oblekla 9. srpna 1899, přijala jméno Maria Mercedes a řeholní sliby složila 7. srpna 1901. Do roku 1926 působila v Domažlicích, Červeném Kostelci, Ronově, Rychnově, Jenšovicích a v Heřmanově Městci. Jako vrchní sestra přišla v roce 1926 do Třeště, kde svou pozici vykonávala do roku 1932. Poté odešla do Volšova, Horní Krče a Horažďovic. Dne 3. srpna se musela z příkazu Státního úřadu pro věci církevní přemístit do Štamplova, kde 9. února 1955 zesnula.¹⁸⁴

Sestra Maria Miloslava Vonešová

Anna Vonešová se narodila 11. července 1888 v Drahotěšicích v rodině zemědělce. Zde také navštěvovala obecnou školu. Již ve svých třinácti letech se rozhodla, že by se chtěla stát řeholní sestrou. Jeden rok strávila v Horažďovicích jako uchazečka. Navštěvovala také českou měšťanskou školu. Ještě předtím než úspěšně absolvovala kurz pro učitelky mateřských škol, vypomáhala ve školkách – jeden rok v Bystré, další rok v Příbrami a tři roky v Hradci Králové. Obláčku měla 7. srpna 1917 a přijala jméno Maria Miloslava. Poté co rok strávila v mateřinci, přišla do Ronova, kde působila do roku 1920. Mezitím složila řeholní sliby (7. srpna 1919). Kvůli své nemoci odešla na jaře 1921 do Prahy. Do konce dvacátých let 20. století vystřídal několik míst působení – Královské Vinohrady, Hluboká,¹⁸⁵ Bystré a Plzeň. O prázdninách roku 1928 přišla do Třeště. V listopadu 1929 odešla do Českých Budějovic. Posléze působila ještě v klatovském řeholním domě. Dne 22. března 1933 se opět vrátila do Třeště. V srpnu 1933 byla však povolána do Příbrami, dále pak do horažďovického mateřince a Sušice. Zemřela 7. ledna 1946.¹⁸⁶

¹⁸⁴ TAMTÉŽ.

¹⁸⁵ Obec blíže nespecifikována.

¹⁸⁶ AKŠS Hradec Králové, *Nástiny*, III, nesign.

Sestra Maria Žofie Vrbová

Dne 19. února 1893 se narodila Františka Vrbová v Čekanicích. Její otec se zabýval zemědělstvím. Františka navštěvovala obecnou školu v Lažanech (původně Enisovy Lažany), pomáhala rodičům při hospodářství a učila se šít. Když jí bylo šestnáct let, odešla do kláštera. V Horažďovicích chodila do české měšťanské školy. Zkoušku pro učitelství mateřských škol úspěšně složila a svou praxi získala jeden rok v Třešti, jeden rok v Praze a jeden rok v Chocni. Řeholní oděv přijala 6. srpna 1914 a obdržela jméno Maria Žofie. Ve druhém noviciátním roce se v Bystrici učila anglický jazyk. Řeholní sliby složila 8. srpna 1916. Než přišla v roce 1926 do Třeště, kde strávila šest let, nabrala mnoho zkušeností v Královicích, Pardubicích a Heřmanově Městci. V letech 1932-1950 působila na mnoha místech – v Havlíčkově Brodě, Horažďovicích, Klatovech, Praze, Hradci Králové, Horní Krči, Slaném a ve Staré Boleslavi. Státní úřad pro věci církevní se postaral o její přemístění do Broumova v roce 1950. Dne 31. května 1951 odjela dobrovolně ještě s některými staršími sestrami do Vidnavy, ale ještě téhož roku v listopadu se opět vrátila do Broumova. Na odpočinek odešla v roce 1954 do Oseka. Dne 8. listopadu 1961 zemřela v duchcovské nemocnici.¹⁸⁷

Ze vzorku výše uvedených deseti¹⁸⁸ školských sester (viz Tabulka č. 2 v oddílu Příloh) lze vyčíst, že průměrný věk sester při skládání řeholních slibů byl po zaokrouhlení 26 let, přičemž nejstarší sestře bylo 32 let a nejmladší 21. Průměrný věk úmrtí sester bylo kolem 72,5 roku, z toho nejstarší se dožila 88 let a nejmladší bylo 57 let. Nejčastějším povoláním otce byla práce v zemědělství, a to celkem ve čtyřech případech z deseti uvedených. Z hlediska teritoriálního původu sester (viz Tabulka č. 3 v oddílu Příloh) jich nejvíce pocházelo z jižních Čech, konkrétně pět z okresu České Budějovice (Drahotěšice, Hůrky, Kvítkovice, Olešník a Pištín) a dvě z okresu Strakonice (Čekanice, Lidmovice). Jedna pocházela ze středních Čech z Příbramska (Milín), jedna přímo z Třeště a jedna sestra přišla z Prahy. Až na Zikmundu Kejřovou, která přišla z Prahy, pocházely všechny sestry z venkovského či maloměstského prostředí.

¹⁸⁷ AKŠS Hradec Králové, *Nástin*, II.

¹⁸⁸ K těmto deseti sestram nejsoy zařazeny Orosie Benešová, Vigilie Dvořáková, Anella Zítková a Augustina Špinarová.

III. 2. 5. 1. 2. Školské sestry narozené v Třešti

Rozšířená působnost Kongregace Chudých školských sester de Notre Dame v českých zemích měla značný vliv na obyvatelstvo v místech, kde sídlily její členky. Vliv sester lze sledovat i v Třešti. Důsledkem je nejenom prospěšnost Mariana, ale školské sestry svou činností také podnítily některé třešťské dívky, aby vstoupily do řeholního života. Z dostupných pramenů se podařilo dohledat jména sedmi dívek – notredamek, které pocházely z Třeště. Jednalo se v první řadě o Marii Blaženu Müllerovou, Marii Julittu Dvořákovou a rodné sestry Marii Liobu (viz výše) a Marii Olgu Najsarovou. Dále prameny uvádějí též jména řeholnic původem z Třeště, o nichž je však prozatím známo méně informací než u předešlých sester. Jedná se celkem o tři dívky: Marii Klementu Liškovou (narozena 22. října 1864 v Třešti, vlastním jménem Karolína Lišková, otec krejčí, řeholní sliby složila 21. srpna 1890),¹⁸⁹ Marii Nicodemu Kiršovou (narozena 29. července 1870 v Třešti, vlastním jménem Marie Kiršová, otec barvíř, řeholní sliby složila 14. srpna 1894)¹⁹⁰ a Marii Florentiu Najsarovou (sestru Marie Lioby a Marie Olgy Najsarových, narozena 18. února 1871 v Třešti, vlastním jménem Maria Anna Najsarová, otec kominík, řeholní sliby složila 21. srpna 1892).¹⁹¹

Sestra Maria Olga Najsarová

Marie Najsarová se narodila 15. ledna 1873 v rodině kominíka v Třešti. Roku 1889 absolvovala kurz pro učitelky mateřských škol. K obláčce přistoupila 13. srpna 1893 a přijala jméno Maria Olga. Poté se odebrala do Českých Budějovic, kde působila v ústavu pro hluchoněmé. Řeholní sliby složila 4. srpna 1895. Tři roky působila v Červených Dvorcích, ale postihla ji plicní choroba. Nepoddávala se však zoufalství a své nemoci hleděla vstříc s radostnou myslí. Zesnula 9. června 1911.¹⁹²

¹⁸⁹ <http://actapublica.eu/puvodci/lokality/199/> z 19. března 2012 (MZA Brno, pobočka SOkA Jihlava, Římskokatolický farní úřad Třešť, *Knihna narozených (1857-1871)*, sign. 7020, s. 116).

¹⁹⁰ TAMTÉŽ, s. 186.

¹⁹¹ <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/signatura/?strana=1&signatura=7020> z 11. srpna 2012 (MZA Brno, pobočka SOkA Jihlava, Římskokatolický farní úřad Třešť, *Knihna narozených (1857-1871)*, sign. 7020, s. 192).

¹⁹² AKŠS Hradec Králové, *Nástiny*, II.

Sestra Maria Blažena Müllerová

Dcera hostinského Františka Müllerová se narodila 26. března 1871 v Třešti. Jako chovanka nastoupila v Horažďovicích ve svých šestnácti letech. V Praze vypomáhala při mateřské školce a absolvovala zkoušku pro učitelky mateřských škol. V roce 1888 se stala asistentkou v mateřské školce v Praze. Svou obláčku měla 21. srpna 1889 a přijala jméno Maria Blažena. Dne 6. srpna 1891 složila řeholní sliby. Nejdříve působila v Českých Budějovicích, pak přišla do Nepomuku. V letech 1892-1934 vystřídala řadu pracovišť. Působila v Havlíčkově Brodě, Obříství, jako ředitelka v Novém Hradci Králové, dále v Plzni a Cerhovicích, Kolíně, Brně, Českých Budějovicích, Valčí, Smolkově a Frauenthalu.¹⁹³ Ve třicátých letech byla činná v Heřmanově Městci, ve Vraném a v Sušici. V roce 1944 přesídlila do Nového Bydžova, kde pobývala rok a půl. Poté se vrátila do horažďovického mateřince. Na příkaz Státního úřadu pro věci církevní byla přemístěna 3. srpna 1950 do Štěplovce, kde našla také 21. ledna 1954 své poslední místo spočinutí.¹⁹⁴

Sestra Maria Julitta Dvořáková

Dne 6. ledna 1877 se v Třešti narodila Marie Dvořáková. Její otec byl kovářský mistr. Jako kandidátka nastoupila v mateřinci 15. září 1892. O rok později vypomáhala v ústavu v Praze, poté v Příbrami a v letech 1896-1897 opět v Praze. Zkoušku pro učitelky mateřských škol složila ve školním roce 1896/1897. Řeholní šat přijala 11. srpna 1897 a obdržela jméno Maria Julitta. Dne 9. srpna 1899 složila řeholní sliby. Mezi její působiště patřily obce Jimramov, Křivoklát, Lány, Poděbrady, Čáslav, ve třicátých letech Břežany a Hradec Králové. V roce 1942 pobývala v mateřinci a poté odešla do Prahy. Zemřela v Horažďovicích 26. srpna 1946.¹⁹⁵

Prameny prozatím vypovídají o sedmi dívkách z Třeště, které vstoupily do Kongregace Chudých školských sester de Notre Dame (viz Tabulka č. 4 v oddílu Příloh). Tyto dívky jsou v přibližném věku narození, maximální rozpětí mezi daty narození činilo třináct let, kdy nejstarší dívka se narodila v roce 1864 a nejmladší v roce

¹⁹³ Obec Frauenthal není v pramenu blíže určena.

¹⁹⁴ AKŠS Hradec Králové, *Nástiny*, I.

¹⁹⁵ AKŠS Hradec Králové, *Nástiny*, II.

1877. Otec tří školských sester Lioby, Florentii a Olgy Petr Najsar byl povoláním kominík, další povolání u otců byl hostinský, kovářský mistr, krejčí a barvíř. Ve srovnání s Tabulkou č. 2 skládaly třešťské dívky řeholní sliby průměrně ve věku 23 let, což je o tři roky méně než průměr vzorku školských sester působících v Třešti. Ze zachovaných údajů o roku úmrtí čtyř sester lze vyčíst, že průměrný věk byl 65 let. Z povolání otců lze potvrdit, že Třešť fungovala jako průmyslové město, jelikož zaměstnání otců dívek spadala pod dělnické profese.¹⁹⁶

¹⁹⁶ Podle Tereziánského katastru českého, jenž zapsal údaje z roku 1757, byli řemeslníci rozděleni do čtyř tříd, přičemž nejlépe hodnocena byla třída první, pak druhá, třetí a naposledy čtvrtá. Do první třídy patřily profese, mezi nimiž byl kominík. Do třetí třídy spadal např. krejčí. Barvíř se vyskytoval jak v první, druhé, tak i ve třetí třídě – záleželo na profesním zaměření. Srov. *Tereziánský katastr český, I., Rustikál (kraje A-CH)*, Praha 1964, s. 19.

IV. Duchovní správci v Třešti

Nedílnou součástí každé farnosti jsou vedle farníků její duchovní správci. V čele každé farnosti stojí farář, který je za ni odpovědný, dohlíží na její činnost a vykonává kněžské služby, ke kterým je určen. Mezi jeho povinnosti patří sloužení mše svaté, zpovídání, podávání svatého přijímání, návštěva a zaopatřování nemocných. Kněz si připravuje vhodná kázání pro své farníky, uděluje svátost křtu, připravuje malé děti k prvnímu svatému přijímání a dospívající na biřmování. Na faráře se obrací snoubenci, aby jim udělil svátost manželství, farář se stará o poslední mši pro nebožtíka a poté o pohřbení v posvátné půdě a tak dále.¹⁹⁷

V rozmezí let 1845-1948 působilo v třešťské farnosti šest farářů. Prvním byl Václav Nováček, který svůj úřad zastával do roku 1859. Po něm nastoupil Jakub Procházka, jenž v Třešti úřadoval více jak deset let. Od léta 1871 do počátku roku 1891 měl na starosti třešťskou farnost František Komárek, který úřad předal Karlu Bačákovi. Ten však ještě téhož roku zemřel, a proto bylo zapotřebí, aby se zvolil jiný farář. Na uvolněnou faru přišel Jan Mrázek, který v Třešti působil více jak 32 let. Poté se stal farářem Josef Martínek, jenž v této duchovní správě působil v letech 1924-1948.¹⁹⁸

Jelikož však rozlehlá farnost Třešť, která v roce 1900 čítala 5 555 obyvatel,¹⁹⁹ byla pro jednoho faráře příliš zatěžující a časově náročná pro vykonávání všech povinností, stáli faráři po ruce k výpomoci další kněží, kteří plnili funkci kooperátora neboli kaplana. V Třešti se jednalo buď o jednoho, nebo o dva kooperátory.²⁰⁰ Během sledovaného stoletého období se ve farnosti vystřídalo 40 kooperátorů.²⁰¹

Kromě kaplanů lze ve farnosti sledovat též katechety a administrátory fary. Katechetové vyučovali svaté náboženství na měšťanských a obecních školách farnosti. Nemuseli mít kněžské svěcení. Měli na starost duchovní růst mládeže a její začleňování do farních akcí. Administrátoři přebírali správu fary na dočasný časový úsek. Dělo se tak, pokud ve farnosti nebyl ustanoven řádný duchovní správce. Administrátor tedy vedl správu farnosti do té doby, než na vyprázdněnou faru nastoupil povoláný farář.

¹⁹⁷ Je zapotřebí zdůraznit, že v této kapitole je použito spojení biskupská konzistoř. Pokud není přímo blíže určena, je pod tímto pojmem myšlena biskupská konzistoř v Brně.

¹⁹⁸ Přehled třešťských farářů lze nalézt v Tabulce č. 5 v oddílu Příloh.

¹⁹⁹ J. RŮŽKOVÁ – J. ŠKRABAL *Historický lexikon*, s. 568.

²⁰⁰ S příchodem Františka Křehlíka (1936) působili v Třešti od roku 1937 do roku 1940 v kratších obdobích i tři výpomocní kněží.

²⁰¹ Přehled třešťských kooperátorů lze nalézt v Tabulce č. 6, 7 a 8 v oddílu Příloh.

Administrátory se stali Karel Drobný (září-říjen 1859), Šimon Koupa²⁰² (v období od 23. ledna do 19. dubna 1871), Alois Ivan Vladár (od 6. ledna do 31. března 1891 a od 22. května do 24. září 1891), Josef Martínek (březen-červenec 1924)²⁰³ a Alois Stria (1948-1951).

Mezi další pomocníky duchovních správců, kteří se starali o dobrý chod farnosti, patřil například varhaník, jenž měl na starost hudební složku bohoslužby, ministranti, kostelník, který plnil funkce a výsady jemu svěřené ohledně kostelů, noční hlídač a jiní.

Pokud není uvedeno jinak, důležitým pramenem pro kapitolu IV. 1. a IV. 2. se stal *Pfründen Inventarium für Triesch*, který je uložen ve fondu Farní úřad Třešť ve Státním okresním archivu Jihlava. Konec zápisu *Pfründen Inventarium für Triesch* tvoří jmenovitý seznam duchovních, kteří působili v Třešti. Prvním zapsaným duchovním je Antonín Charvát, farář, který zde působil od roku 1817. Poslední osobou se stal kooperátor Josef Bláha, který vykonával kněžskou službu v Třešti v letech 1929-1930. Dochované údaje se týkají data a místa narození, vysvěcení a působení, přičemž ne u všech osob byly zapsány dané informace.

IV. 1. Zjištěné životopisné údaje o farářích v Třešti

Václav Nováček

Václav Nováček se narodil 22. září 1794 v Brně. Kněžské svěcení přijal v listopadu 1819. Dne 8. prosince téhož roku nastoupil na místo kooperátora v Třešti, kde působil do 9. srpna 1823. O měsíc později přišel do Českých Budějovic, aby tam přijal úřad faráře na Starém Městě. Kněžskou službu zde vykonával do počátku dubna 1845. Dne 2. dubna téhož roku se vrátil do Třeště a převzal na sebe opětovně povinnosti zdejšího faráře. Zesnul 24. srpna 1859.²⁰⁴

²⁰² Rodným městem Šimona Koupy se stal moravský Újezd. Narodil se v roce 1840 a kněžské svěcení přijal v roce 1867. Stal se třešťským administrátorem v měsících leden až duben 1871. Hned poté byl povolán jako kooperátor do Rokytnice. Zemřel 22. prosince 1907 v Načeraticích jihovýchodně od Znojma. Citováno dle Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *František Komárek, farář a děkan v Třešti 1863-1892*, sign. K 724, inv. č. 6 765, kart. 1 691, dopis biskupské konzistoře jihlavskému děkanovi z 20. dubna 1871. Též použita literatura J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 113.

²⁰³ SOkA Jihlava, Farní úřad Třešť, *Pfründen Inventarium für Triesch*, neuspoř.

²⁰⁴ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Václav Nováček, farář v Třešti 1819-1859*, sign. N 101, inv. č. 8 097, kart. 1 979, dopis biskupské konzistoře o úmrtí faráře V. Nováčka a o ustanovení administrátora Karla Drobného v Třešti ze září 1859.

Jakub Procházka

Jakub Procházka se narodil 21. července 1805 v Třešti a vysvěcen byl ve svých 24 letech 8. září 1829. Jako třešťský kooperátor působil od 1. října 1829 do počátku listopadu 1832, kdy se odebral do Brna, aby tam zastával své povinnosti v kostele svaté Máří Magdaleny. Dne 24. října 1859 se vrátil ze Starého Rousínova, kde působil jako farář (1847-1859), zpět do rodného města, aby zde až do února 1871 vykonával službu farníkům jako jejich farář.²⁰⁵ Poté odešel sloužit do Urbanova, kde o necelých šest let později (5. října 1876) podlehl vodnatelnosti.²⁰⁶

František Komárek

František Komárek²⁰⁷ se narodil katolickým rodičům Josefovi a Anně v Brtnici 3. října 1833.²⁰⁸ Brněnský biskup Antonín Arnošt Schaffgotsche (1842-1870) ho vysvětil na kněze 5. července 1858. Po přijetí svátosti kněžství začal působit jako kooperátor v Měříně, kde zůstal do června 1867. Poté se až do května následujícího roku stal v téže obci administrátorem.²⁰⁹ Od 7. května 1868 do 18. dubna 1871 byl činný také v Brtnici, následně byl jmenován jihlavským děkanem a obdržel úřad faráře v Třešti.²¹⁰ Od 1. ledna 1872 zastával funkci konzistorního rady. Tento svět opustil 5. ledna 1891 večer ve 20:45 po jednotýdenním silném zápalu plic.²¹¹

²⁰⁵ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Jakub Procházka, farář v Třešti*, sign. P 301, inv. č. 8 734, kart. 2 056, dopis biskupské konzistoře jihlavskému děkanátu z 27. října 1859, dopis brněnské konzistoře Jakubu Procházkovi z 8. února 1871.

²⁰⁶ TAMTÉŽ, úmrtní list ze 7. října 1876.

²⁰⁷ Viz Obraz č. 13 v oddílu Příloh.

²⁰⁸ <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/signatura/?strana=1&signatura=6280> z 11. srpna 2012 (MZA Brno, pobočka SOKA Jihlava, Římskokatolický farní úřad Brtnice, Kniha narozených (1804-1852), sign. 6280, s. 161).

²⁰⁹ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *František Komárek*, dopis Františka Komárka moravskému místodržitelství z 3. července 1868.

²¹⁰ TAMTÉŽ, dopis biskupské konzistoře jihlavskému děkanu z 20. dubna 1871.

²¹¹ TAMTÉŽ, dopis Aloise Ivana Vladára biskupské konzistoři z 6. ledna 1891.

Karel Bačák

Karel Bačák byl třešťským rodákem. Narodil se 4. listopadu 1842 jako syn nezámožných rodičů.²¹² K vysvěcení přistoupil v roce 1870 v Kroměříži, kdy mu tuto svátost udělil kardinál Bedřich z Fürstenberku (1813-1892), arcibiskup olomoucký. Působil jako kooperátor v Líšni, jako český kazatel u svatého Michala v Brně a konsistorní archivář a auditor v Brně. Od 1. dubna 1891 byl investován na faru do Třeště.²¹³ Na požádání Františka Komárka uspořádal *Kancionálek Cyrillský farnosti Třešťské*,²¹⁴ který byl vydán roku 1887. V předmluvě Karel Bačák zdůraznil vděčnost pánům ze Sternbachu, že nechali postavit Marianum.²¹⁵ Za necelé dva měsíce úřadování v Třešti však náhle zesnul (22. května 1891). O jeho smrti se zachovaly podrobnější zprávy. Děvče z přízně, které ho obsluhovalo, vypovědělo, že ještě u oběda byli veselí a žertovali. Poté si šel odpočinout na kanape. Ještě o třetí hodině odpolední dřímал na kanapi, o hodinu později však již z něj sklouzl, neboť ho ranila mrtvice. Diagnózu ochrnutí srdce konstatoval k němu přivolaný doktor Scholt.²¹⁶

Jan Mrázek

Své dlouholeté působení spojil s Třeští také Jan Mrázek,²¹⁷ který se narodil 6. července 1846 ve Ždánicích – devět kilometrů severozápadně od Kyjova. Vysvěcen byl 27. července 1872 Karlem Nöttigem (1806-1882), biskupem brněnské diecéze. Sloužil jako kooperátor v Lulči, od roku 1882 jako farář v Pavlově. V září 1891 opustil Pavlov, aby převzal správu nad třešťskou farností – 2. září 1891 investován na faru v Třešti.²¹⁸ Ve dnech 19. března - 8. dubna 1900 se konala jubilejní pout' v Římě. Do

²¹² Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Karel Bačák, farář v Třešti 1870-1900*, sign. B 720, inv. č. 3 735, kart. 1 011, dopis Karla Bačáka biskupské konzistoři z 27. prosince 1871.

²¹³ TAMTÉŽ, dopis biskupské konzistoře jihlavskému děkanu z 2. dubna 1891.

²¹⁴ Viz Obraz č. 19-21 v oddílu Příloh.

²¹⁵ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Cenzura knih 1795-1948, Karel Bačák: Kancionálek cyrillský farnosti třešťské, Brno 1887*, sign. C 79, inv. č. 4 047, kart. 1 103.

²¹⁶ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Karel Bačák, dopis Aloise Ivana Vladára biskupské konzistoři z 23. května 1891*.

²¹⁷ Viz Obraz č. 14 v oddílu Příloh.

²¹⁸ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Jan Mrázek, farář na odpočinku v Třešti*, sign. M 546, inv. č. 7 862, kart. 1 931, dopis biskupské konzistoře Janu Mrázkovi z 21. srpna 1891.

Věčného města se vypravil i Jan Mrázek spolu s ostatními poutníky.²¹⁹ Dne 24. srpna 1900 se stal radou biskupské konsistoře, o čtyři roky později víceděkanem a dne 15. listopadu 1909 děkanem.²²⁰ Po potvrzení odborného posudku od okresního lékaře Dr. Kovářika v Jihlavě v roce 1923 mu byla prodloužena zdravotní dovolená z důvodu otřeseného zdraví a dlouhotrvající srdeční choroby, čímž byl již neschopen k vykonávání služby v duchovní správě.²²¹ V této době měl za sebou plných 51 let horlivé a svědomité práce, z čehož více než 32 let sloužil v Třešti. Do výslužby odešel začátkem března 1924. Jeho životní pouť se uzavřela 1. března 1935 v Třešti o třetí hodině ranní. Jako příčina smrti bylo uvedeno: ateroskleróza (kornatění tepen), cystitida (zánět močového měchýře), otoky jater a srdeční nedostatečnost. Pochoval ho jeho synovec František Procházka (farář v Olšanech) na třešťském hřbitově.²²²

Josef Martínek

Dne 9. května 1890 v Boskovicích se Josefu Martínkovi a Josefě, rozené Sedlákové, narodil manželský syn Josef.²²³ Po svém vysvěcení dne 5. července 1914 biskupem Pavlem Huynem (1904-1916) v Brně odešel do Boskovic, aby tam vykonával funkci kooperátora. Koncem srpna ještě téhož roku přesídlil do Řečkovic u Brna, kde působil osm let.²²⁴ Farní zkoušku složil v letech 1918-1919.²²⁵ Jako providující kooperátor vykonával svou činnost v Třešti od 16. září 1922 do konce února 1924.²²⁶ U farníků si získal velkou oblibu, což dokazuje dopis, který byl zaslán biskupské konzistoři a ve kterém farníci napsali prosbu, aby byl Josef Martínek ustanoven třešťským farářem. Text dopisu zněl takto:

„Nejdůstojnější konsistoři v Brně. My nižepodepsaný skládáme uctivě prozbu nejdůstojnější konsistoři v Brně by nám byl v Třešti ponechán v. p. Josef Martínek co farář. Jest zde v Třešti ctěn a milován nejen od nás lidovců, ale ode všech obývatel města Třeště, i také venkova. Zde jest nutně zapotřebí takového kněze lidumila, a

²¹⁹ TAMTÉŽ, dopis biskupské konsistoře jihlavskému arciknězi a děkanu v Brtnici z 1. března 1900.

²²⁰ TAMTÉŽ, list potvrzující jmenování Jana Mrázka jihlavským děkanem ze 17. prosince 1909.

²²¹ TAMTÉŽ, dopis Jana Mrázka biskupské konzistoři ze 4. září 1923.

²²² TAMTÉŽ, úmrtní list ze 4. března 1935.

²²³ Viz Obraz č. 15 v oddílu Příloh.

²²⁴ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Josef Martínek, farář v Třešti 1914-1949*, sign. M 664, inv. č. 7 960, kart. 1 952, dopis faráře v Řečkovicích Františka Stejskala biskupské konzistoři z 1. září 1914.

²²⁵ TAMTÉŽ, dopis Josefa Martínka biskupské konzistoři z 8. srpna 1939.

²²⁶ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Jan Mrázek*, dopis Josefa Martínka biskupské konzistoři z 20. února 1923.

*poněvadž v nejbližší době musí dojít k jmenování p. faráře pro farnost Třeškou neb déle tak nynější stav je nemožný, celá farnost stímto stáwem trpí, a d. p. děkan Jan Mrázek nikdy již schopen nebude svůj přad zastávati, prosíme snažně nejdůstojnější konsistoř v Brně, by byl vzat ohled na naši snažnou prozbu, by nám byl v. p. Josef Martínek co farář v Třešti ponechán. Pevně doufáme, že naše prozba nebude od nejdůstojnější konsistoře oslišena. V nejhlubší úctě podepsaný členové městského zástupitelsta strany lidové v Třešti. Josef Janák; Theodor Vambra, Jan Toman, Antonie Nováková, Karel Wýdlák, Amolážík, Metoděj Foitl.*²²⁷

Dne 1. března téhož roku přijal funkci administrátora uprázdněné třešťské fary a o čtyři měsíce později byl ustanoven místním farářem.²²⁸ V roce 1942 složil v Telči písemnou a ústní zkoušku z německého jazyka.²²⁹ V květnu následujícího roku byl jmenován víceděkanem jihlavským (1. června 1943).²³⁰ Od roku 1945 vážně onemocněl. Jeho ošetřující doktor – státní obvodní lékař v Třešti – MUDr. Zdeněk Dvořák ho poslal na léčení do lázní v Poděbradech.²³¹ Zemřel v Třešti 9. března 1948 na aterosklerózu ve věku padesáti sedmi let. Pochován byl brněnským kapitulním děkanem Dr. Josefem Kratochvílem (1876-1968) v Boskovicích.²³²

Z údajů v Tabulce č. 5 (v oddílu Příloh) lze vyčíst, že tři faráři pocházeli z jižní Moravy (z okresů Blansko, Brno-město a Hodonín) a tři faráři z Vysočiny z dnešního okresu Jihlava. Rodné místo dvou kněží byla Třešť. Průměrný věk farářů při přijetí kněžského svěcení byl 25 let. Nejstaršímu bylo 28 let, pak byl vysvěcen jeden ve věku 26 a jeden ve věku 25 let. Nejmladším třem kněžím bylo 24 let. Co se týkalo věku úmrtí, nejstarší dosáhl 77 let, další se dožil 64 let. Dva faráři zemřeli ve svých 57 letech a nejmladšímu bylo 49 let. Jeden údaj zůstává prozatím neznámý. Průměrný věk se pohyboval kolem 61 let.

²²⁷ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Josef Martínek*, dopis členů městského zastupitelstva strany lidové v Třešti biskupské konzistoři ze 7. listopadu 1923.

²²⁸ TAMTÉŽ, list podepsaný biskupem dne 1. června 1924.

²²⁹ TAMTÉŽ, dopis Josefa Martínka biskupské konzistoři z 11. června 1943.

²³⁰ TAMTÉŽ, list podepsaný kapitulním vikářem ze 17. března 1943.

²³¹ TAMTÉŽ, dopis Josefa Martínka biskupské konzistoři dne 4. září 1945.

²³² TAMTÉŽ, úmrtní list z 15. března 1948.

IV. 2. Zjištěné životopisné údaje o kooperátorech v Třešti

Emanuel Girka

Emanuel Girka se narodil v Podolu roku 1817. Dne 16. července 1841 přijal kněžské svěcení a od 15. září téhož roku začal působit v Třešti jako kooperátor.²³³ Tuto funkci plnil do poloviny června 1855. Odešel sloužit do Starého Města v Českých Budějovicích, kam byl investován 16. června téhož roku.²³⁴ Jako biskupský vikář skonal 31. října 1888 ve Starém Městě.²³⁵

Vincenc Nejedlý

Telčský rodák Vincenc Nejedlý se narodil v srpnu 1820.²³⁶ Knězem se stal ve svých dvaceti sedmi letech. Dne 4. září 1847 nastoupil jako kooperátor v Třešti, kde působil pět let až do své smrti 1. června 1852.²³⁷ Zemřel ve věku 32 let na diabetes insipidus.²³⁸

Hubert Zelinka

Hubert Zelinka se narodil 29. září 1827. Jako jeho rodná obec se stala Náměšť. Brněnský biskup Antonín Arnošt Schaffgotsche (1842-1870) ho vysvětil na kněze v červenci 1852. Od 7. září téhož roku působil jako kooperátor v Třešti, kde úřadoval do roku 1858. Skonal ve svých 75 letech 5. dubna 1902 v Kojetíně.²³⁹

²³³ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Emmanuel Jirka, kooperátor v Třešti 1855*, sign. G 211, inv. č. 5 250, kart. 1 470, dopis Emanuela Girky biskupské konzistoři z 29. dubna 1855.

²³⁴ TAMTÉŽ, dopis biskupské konzistoře v Českých Budějovicích biskupské konzistoři v Brně z 22. června 1855.

²³⁵ J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 112.

²³⁶ Použita webová stránka <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/8533/?strana=1> ze 4. srpna 2012 ((MZA Brno, pobočka SOKA Jihlava, Římskokatolický farní úřad Telč, Index narozených (1785-1873), sign. 7004, s. 151).

²³⁷ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Vincenc Nejedlý, kooperátor v Třešti, kněz deficiet 1847-1852*, sign. N 196, inv. č. 8 160, kart. 1 985, dopis měřinského faráře biskupské konzistoři z 2. června 1852.

²³⁸ Použita webová stránka <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/8555/?strana=1> z 6. srpna 2012 (MZA Brno, pobočka SOKA Jihlava, Římskokatolický farní úřad Třešť, Kniha zemřelých (1846-1895), sign. 7040, s. 26).

²³⁹ J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 112.

Josef Heller

Dne 2. září 1808 v obci Lošice přišel na svět Josef Heller. V září 1832 byl brněnským biskupem Františkem Antonínem Gindlem (1831-1841) vysvěcen na kněze. Své místo prvního kooperátora v Třešti nastoupil 14. srpna 1855. Na tomto místě ho o čtyři roky později vystřídal Karel Drobny. Tento svět opustil 4. července 1867 ve věku 58 let.²⁴⁰

Karel Drobny

Karel Drobny se narodil 27. října 1803 v Trnavě, která leží severovýchodně od Třebíče. Své kněžské svěcení přijal o 31 let později. Byl ustanoven v září 1859 jako administrátor v Třešti po smrti faráře Václava Nováčka (24. srpna 1859) do příchodu nového faráře Jakuba Procházky 24. října 1859.²⁴¹ Poté zde působil jako tamější první kooperátor v letech 1859-1860. Dne 2. dubna 1880 zesnul ve Velké Bíteši.²⁴²

František Sušický

Dvacátého čtvrtého října 1859 začal kaplanovat v Třešti František Sušický, který se narodil 29. listopadu 1813 v Jemnici rodičům Jakobovi a Františce.²⁴³ Ke kněžskému svěcení přistoupil v roce 1839. V Třešti působil do roku 1861.

Václav Pernička

Václav Pernička se narodil 27. září 1834 v rodině obuvnického mistra Tomáše Perničky v Hodicích ležících jižně tři kilometry od Třeště. Jeho matka se jmenovala Josefa.²⁴⁴ Brněnský biskup Antonín Arnošt Schaffgotsche (1842-1870) ho vysvětil

²⁴⁰ TAMTÉŽ.

²⁴¹ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Václav Nováček*, dopis biskupské konzistoře o úmrtí faráře V. Nováčka a o ustanovení administrátora Karla Drobneho v Třešti ze září 1859.

²⁴² J. KESSLER, *Paměťhodnosti*, s. 112.

²⁴³ Použita webová strana <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/6446/?strana=1> ze 7. srpna 2012 (MZA Brno, pobočka SOkA Třebíč, Římskokatolický farní úřad Jemnice, Kniha narozených (1804-1830), sign. 10426, s. 25).

²⁴⁴ Použita webová strana <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/8544/?strana=1> ze 7. srpna 2012 (MZA Brno, pobočka SOkA Jihlava, Římskokatolický farní úřad Třešť, Kniha narozených (1829-1838), sign. 7018, s. 158).

v roce 1860. Na podzim odešel do Třeště,²⁴⁵ kde vypomáhal jako kaplan do 13. července 1865 a zasloužil se o zavedení a praktikování májových pobožností. V červenci 1865 odešel do Studnic, aby zde vykonával úřad kooperátora.²⁴⁶ Zemřel 24. května 1885²⁴⁷ ve věku 51 let jako farář v Olšanech (1866-1885), což byla obec, která spadala pod telčské děkanství. Příčinou smrti bylo uskřinutí kýly.²⁴⁸

Anton Janošek

Roku 1841 přišel na svět Anton Janošek. Místem narození se staly Hustopeče. Vysvěcen na kněze byl ve svých dvaceti čtyřech letech. V létě 1865²⁴⁹ působil v Třešti jako první kooperátor a svou funkci vykonával po tři roky.²⁵⁰

Eduard Václav Svoboda

Osmého února 1844 se v rodině hostinského narodil Eduard Václav Svoboda. Jeho rodnou obcí se stala Dolní Bobrová, která se nachází v okrese Žďár nad Sázavou.²⁵¹ Kněžské svěcení přijal o 23 let později. V Třešti působil jako první kooperátor od léta 1868²⁵² do roku 1869. Zemřel roku 1893 v Dolním Meindlingu.²⁵³

Josef Vlk

Josef Vlk se narodil 7. března 1844 v Telči. K vysvěcení přistoupil v Brně roku 1868. V červnu 1869 přišel z Měřína do Třeště, kde přezval kooperátorské místo po

²⁴⁵ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Pernička Václav, rodák*, sign. P 480, inv. č. 8 834, kart. 2 065, nepodepsaný dopis z Brtnice biskupské konzistoři z 22. října 1860.

²⁴⁶ TAMTÉŽ, dopis Jana Svobody (Pavlov) biskupské konzistoři z 26. července 1865.

²⁴⁷ TAMTÉŽ, dopis telčského děkana Františka Plhala biskupské konzistoři dne 30. května 1885.

²⁴⁸ TAMTÉŽ, úmrtní list z 27. května 1885. Také citováno dle J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 112-113, 133.

²⁴⁹ SOkA Jihlava, Římskokatolický farní úřad Třešť, *Seznam kázání a křesťanských cvičení ve farnosti Třešťské držených v roce 1865*, neuspoř.

²⁵⁰ J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 113. Také citováno dle Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Antonín Jarošek, lokální kaplan v Třešti 1855*, sign. J 69, inv. č. 5 965, kart. 1 607, dopis Jakuba Procházky biskupské konzistoři z 22. srpna 1868.

²⁵¹ Použita webová stránka <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/5674/> ze 14. srpna 2012 (MZA Brno, pobočka SOkA Žďár nad Sázavou, Římskokatolický farní úřad Horní Bobrová, Kniha narozených (1831-1876), oddaných (1831 – 1875), zemřelých (1831 – 1875), sign. 15 614, s. 58).

²⁵² SOkA Jihlava, Římskokatolický farní úřad Třešť, *Seznam kázání a křesťanských cvičení ve farnosti Třešťské v roce 1868*, neuspoř.

²⁵³ J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 113.

Eduardu V. Svobodovi. Svůj post vykonával od 7. června 1869²⁵⁴ do roku 1884. Jako třešťský katecheta začal vyučovat na zdejších měšťanských školách od 18. února 1884.²⁵⁵ V srpnu 1888 konal pouť na Svatou Horu u Příbrami k slavnosti Nanebevzetí Panny Marie.²⁵⁶ Zemřel na srdeční vadu 30. května 1902 v Třešti ve věku 58 let. Pochoval ho telčský děkan a farář Alois Hrudička.²⁵⁷

Alois Šťasta

Alois Šťasta se narodil na Moravě v Nové Vsi u Tišnova 27. června 1860. Do Třeště přišel 3. července 1884²⁵⁸ hned po svém vysvěcení (29. května 1884) v Brně biskupem Františkem Saleským Bauerem (1882-1904). V Třešti nastoupil kooperátorské místo. Ze dne 6. prosince 1888 se zachovala korespondence, ve které je předložena žádost Aloise Šťasty o udělení farnosti ve Starém Městě v Českých Budějovicích.²⁵⁹ Jeho přání bylo vyslyšeno a 19. března následujícího roku byl investován na faru ve Starém Městě.²⁶⁰ Zemřel 10. dubna 1925.²⁶¹

Alois Ivan Vladár

Dne 8. června 1864 se narodil Alois Ivan Vladár v Banské Štiavnici na Slovensku. Kněžské svěcení přijal 27. ledna 1889 v Brně od biskupa Františka S. Bauera v nově zbudované kapli biskupské rezidence na Petrově. Jako kooperátor přišel do Třeště 9. února 1889. Od 6. ledna do 31. března 1891 a od 22. května do počátku září

²⁵⁴ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Josef Vlk, katecheta v Třešti 1868-1902*, sign. W 462, inv. č. 11 372, kart. 2 493, dopis okrsního děkana Josefa Schwarze biskupské konzistoři dne 9. června 1869.

²⁵⁵ TAMTÉŽ, dopis děkana Františka Komárka biskupské konzistoři ze 7. července 1884.

²⁵⁶ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Alois Šťasta, kooperátor v Třešti*, sign. S 1 237, inv. č. 10 270, kart. 2 374, dopis Františka Komárka biskupské konzistoři z 6. srpna 1888.

²⁵⁷ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Josef Vlk*, úmrtní list z 27. června 1902.

²⁵⁸ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Alois Šťasta*, dopis děkana Františka Komárka biskupské konzistoři ze 7. července 1884.

²⁵⁹ TAMTÉŽ, dopis okresního jihlavského děkana biskupské konzistoři z 6. prosince 1888.

²⁶⁰ TAMTÉŽ, dopis Františka Komárka biskupské konzistoři z 20. března 1889.

²⁶¹ J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 113.

téhož roku zastával úřad třešťského administrátora.²⁶² Odešel 24. září 1891, aby se stal administrátorem v Pavlově u Měřína.²⁶³

Josef Matoušek

Josef Matoušek se narodil 10. března 1864 jako manželský syn Jana a Kateřiny Matouškových v Kožichovicích v okrese Třebíč. Poté, co byl vysvěcen 27. července 1890 v Brně biskupem Františkem S. Bauerem, začal působit jako mrákotínský kooperátor dne 12. září 1890.²⁶⁴ Po čtyřech měsících (20. ledna 1891) se odebral do Třeště, aby zde působil jako kooperátor.²⁶⁵ Po více jak šestiletém působení ho zde 9. září 1897 vystřídal Jan Veselý a Josef Matoušek se odebral do Čučic, kde začal působit od 10. září téhož roku.²⁶⁶ Ale již 3. listopadu stejného roku odešel jako kooperátor do Citonic blízko Znojma. Žádost o udělení místa v Tasovicích z 19. února 1898 psal již v době, kdy trpěl vážnou nemocí. Svou žádost o přeložení opíral o důvody, že v Tasovicích bude v té době už místo kooperátorské uvolněno. V Tasovicích byla klidná atmosféra, duchovní správa ne tak obtížná, tedy by mu tato obec kvůli jeho nemoci velmi vyhovovala.²⁶⁷ Své působení v Citonicích ukončil 28. února 1898 a nastoupil v Tasovicích. Kvůli nemoci odjel v srpnu do léčebného ústavu Schärdingen v Horních Rakousích.²⁶⁸ Roku 1900 odjel na lékařské doporučení na čtyři neděle do Tišnova.²⁶⁹ V prosinci následujícího roku se stal farářem v Horních Dunajovicích,²⁷⁰ kde v roce 1906 žilo 585²⁷¹ farníků. V roce 1908 se účastnil pouti do Říma.²⁷² Několik měsíců byl postižen bronchiálním katarem. Od 1. do 21. srpna 1910 pobýval v lázních Moravec.²⁷³ O prázdninách následujícího roku podnikl pout' do Lurd.²⁷⁴ Ve dvacátých

²⁶² Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *František Komárek*, dopis biskupské konzistoře jihlavskému děkanu z 8. ledna 1891.

²⁶³ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Jan Mrázek*, dopis biskupské konzistoře měřinskému děkanu z 3. září 1891.

²⁶⁴ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Josef Matoušek, kooperátor v Třešti*, sign. M 620, inv. č. 7 917, kart. 1 949, dopis správce děkanství z telčského děkanského úřadu biskupské konzistoři z 15. září 1890.

²⁶⁵ TAMTÉŽ, dopis Aloise Hruďičky biskupské konzistoři dne 26. ledna 1891.

²⁶⁶ TAMTÉŽ, dopis okresního děkana Jana Brabence biskupské konzistoři ze 17. září 1897.

²⁶⁷ TAMTÉŽ, písemná žádost Josefa Matouška biskupské konzistoři z 19. února 1898.

²⁶⁸ TAMTÉŽ, dopis biskupské konzistoře znojemskému děkanu ze 4. srpna 1898.

²⁶⁹ TAMTÉŽ, dopis Josefa Matouška biskupské konzistoři z 8. srpna 1900.

²⁷⁰ TAMTÉŽ, dopis opata královské kanonie strahovské Sigismunda Starého biskupské konzistoři z 15. listopadu 1901.

²⁷¹ TAMTÉŽ, dopis Josefa Matouška biskupské konzistoři z 28. října 1906.

²⁷² TAMTÉŽ, dopis biskupské konzistoře hostěradickému děkanu z 1. října 1908.

²⁷³ TAMTÉŽ, dopis Josefa Matouška biskupské konzistoři z 1. července 1910.

²⁷⁴ TAMTÉŽ, dopis biskupské konzistoře hostěradickému děkanu z 10. srpna 1911.

letech byl jeho zdravotní stav vážný. Navštívil opět lázně Moravec,²⁷⁵ také lázně v Karlových Varech.²⁷⁶ Jako konsistorní rada a farář opustil náhle tento svět 18. dubna 1934 na srdeční mrtvici ve věku 70 let.²⁷⁷

Jan Veselý

Jan Veselý se narodil 3. května 1871 v Ivančicích v rodině zedníka. Byl dobrým zpěvákem a měl nejen hudební nadání, ale i dobré organizační schopnosti. Kněžské svěcení přijal 26. července 1896 v Brně od biskupa Františka S. Bauera. Za celý svůj život vystřídal řadu působišť. Nejprve nastoupil místo kaplana v Lipolci od 27. srpna 1896²⁷⁸ do 10. prosince 1896. Poté přesídlil do Slavonic, kde se zdržel necelé dva měsíce. Od 7. února 1897²⁷⁹ začal působit ve svém rodišti Ivančicích, kde však nebyl spokojen, protože místní poměry nebyly dobré.²⁸⁰ Kooperátorský úřad v Třešti spolu s Vincencem Slezákem vykonával více jak tři roky od 9. září 1897²⁸¹ do 27. prosince 1900. Zasloužil se o vznik spolku Katolických mužů a jinochů, čímž však upadl v nelibost od politických odpůrců. V roce 1899 byl ve večerních hodinách třikrát ohrožen útočníkem. Začal dostávat výhružné dopisy a nenávisť vůči němu dospěla až k jeho napadení, kdy při odchodu z volební síně, obdržel zezadu ránu na klobouk. Ještě téhož večera se před jeho dům dostavilo několik set lidí, kteří házeli na jeho okna prskavky a volali hanlivé urážky.²⁸² Kvůli napjaté volební atmosféře v roce 1900, životu ve strachu a kvůli jeho chudým rodičům, kteří žili v Brně a jimž chtěl posílat finanční příspěvky,²⁸³ požádal o přeložení. Proti jeho odvolání se postavilo mnoho třešťských obyvatel²⁸⁴ a také všichni obyvatelé z Bukové,²⁸⁵ kteří Jana Veselého podporovali. Přesto však biskupská konzistoř rozhodla o jeho odvolání. V následujícím roce byl

²⁷⁵ TAMTÉŽ, dopis biskupské konzistoře hostěradickému děkanu z 13. července 1922.

²⁷⁶ TAMTÉŽ, dopis biskupské konzistoře hostěradickému děkanu z 6. srpna 1930.

²⁷⁷ TAMTÉŽ, úmrtní list z 22. dubna 1934.

²⁷⁸ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Jan Veselý, kooperátor v Třešti*, sign. V 130, inv. č. 11 012, kart. 2 456, dopis děkana Jana Kopky ve Slavonicích biskupské konzistoři ze 17. září 1896.

²⁷⁹ TAMTÉŽ, dopis děkana Františka Dundáčka biskupské konzistoři z 8. února 1897.

²⁸⁰ TAMTÉŽ, dopis Jana Veselého biskupské konzistoři z 26. srpna 1897.

²⁸¹ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Josef Matoušek*, dopis okresního děkana Jana Brabence biskupské konzistoři ze 17. září 1897.

²⁸² Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Jan Veselý*, dopis Jana Veselého biskupské konzistoři ze 13. prosince 1900.

²⁸³ Jelikož v Třešti působil spolu s Vincencem Slezákem, nedostávalo se mu tolik financí, jako když působil sám.

²⁸⁴ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Jan Veselý*, dopis 145 farníků biskupské konzistoři (bez data).

²⁸⁵ TAMTÉŽ, dopis devíti farníků z Bukové biskupské konzistoři ze 13. ledna 1900.

poslán do Tikovic, kde působil od 24. ledna 1901²⁸⁶ více jak sedm měsíců, načež odešel do Boskovic, kde se duchovní správě věnoval v období od 27. srpna 1901²⁸⁷ do 4. září 1902. Jako administrátor ve Žďárné zůstal pouhých dvanáct dní, aby se zde stal pak farářem.²⁸⁸ Svou farářskou působnost ve Žďárné ukončil 1. dubna 1910 a přijal faru v Boskovicích,²⁸⁹ kde působil skoro 23 let (do 1. února 1933). Dne 1. srpna 1913 byl jmenován boskovickým děkanem a 20. dubna 1931 přijal funkci arcikněže.²⁹⁰ Kněžskou činnost vykonával více jak 36 let. Zemřel po těžké nemoci (tuberkulóze) 29. června 1933 a pochován byl od děkana z Břitova Antonína Mazala v Ivančicích.²⁹¹

Vincenc Slezák

Dne 7. ledna 1876 se narodil Vincenc Slezák na Moravě v Olší nad Oslavou. Kněžské svěcení přijal 31. července 1898. Po svém vysvěcení odešel do Třeště, kde byl ustanoven od 1. září 1898 kooperátorem. Své místo nastoupil 12. září téhož roku.²⁹² V této službě zůstal plně čtyři roky. Ve dnech 18. dubna - 6. května 1900 se zúčastnil jubilejní poutě do Říma.²⁹³ V červenci následujícího roku úspěšně složil v Brně katechetskou zkoušku pro školy měšťanské,²⁹⁴ což mu otevřelo dveře pro výuku náboženství na měšťanských školách v Třešti od školního roku 1902/1903. Vyučoval nejen na měšťanských a obecních školách pro chlapce, ale i pro dívky. Působil také v Hodicích.²⁹⁵ Roku 1910 byl pokousán psem, který měl vzteklinu. Z důsledku vážné nemoci odjel do Pasteurova ústavu ve Vídni, kde se začal léčit.²⁹⁶ Svou funkci jako katecheta začal opět vykonávat po svém návratu 16. prosince 1911.²⁹⁷ Ke konci dvacátých let se jeho zdravotní stav zhoršoval. V říjnu 1929 byl vyvázan ze školní

²⁸⁶ TAMTÉŽ, dopis Františka Beránka (faráře v Tikovicích) děkanskému úřadu z 25. ledna 1901.

²⁸⁷ TAMTÉŽ, dopis boskovického děkana biskupské konzistoři z 30. srpna 1901.

²⁸⁸ TAMTÉŽ, přísaha Jana Veselého z 16. září 1902.

²⁸⁹ TAMTÉŽ, dopis biskupské konzistoře správci boskovického děkanství z 30. března 1910.

²⁹⁰ TAMTÉŽ, tabelární výkaz Jana Veselého o jeho působnosti (bez data).

²⁹¹ TAMTÉŽ, úmrtní list z 8. července 1933.

²⁹² Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Vincenc Slezák, katecheta v Třešti 1899-1939*, sign. S 1 336, inv. č. 10 367, kart. 2 385, dopis arcikněže a okresního děkana Jana Brabence biskupské konzistoři z 22. ledna 1899.

²⁹³ TAMTÉŽ, dopis biskupské konzistoře Janu Brabencovi z 11. dubna 1900.

²⁹⁴ TAMTÉŽ, dopis Vincence Slezáka biskupské konzistoři z 2. června 1902.

²⁹⁵ MZA Brno, Moravské místodržitelství – účtárna, *Školní okres: Jihlava venkov. Okresní školní pokladna: Třešť*, sign. B 16, inv. č. 860, f. 43.

²⁹⁶ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Vincenc Slezák*, dopis Jana Mrázka biskupské konzistoři z 3. prosince 1911.

²⁹⁷ TAMTÉŽ, dopis Jana Mrázka superioru v Českých Budějovicích Adolfu Beatu Böhmovi z 20. prosince 1911.

služby.²⁹⁸ V následujícím roce přijal nabídku na místo zámeckého kaplana při veřejné kapli, kterou mu poskytl velkostatkář Bohumil Henneberg-Spiegel v Hrádku u Sušice v českobudějovické diecézi.²⁹⁹ O šest let byl jmenován radou biskupské konzistoře v Brně.³⁰⁰ Zemřel v Třešti 4. listopadu 1939 na karcinom čelisti. Pochoval ho Christian Honsiger – farář u svatého Jakuba v Jihlavě.³⁰¹

František Hudec

František Hudec se narodil 16. července 1878 v Molenburku u Prostějova (dnešní Vysočany) v okrese Blansko. Jako novosvěcený kněz (25. listopadu 1900) nastoupil kooperátorské místo v Třešti 24. lednu 1901 místo dosavadního Jana Veselého.³⁰² V Třešti působil deset měsíců, poté se odstěhoval do Doubravice, kde 18. října 1901 převzal místo kaplana.³⁰³ Od konce září do poloviny srpna 1903 se účastnil poutě do jihofrancouzského města Lurd.³⁰⁴ Jedenáctého srpna následujícího roku se odebral na kooperátorské místo do Lukova u Moravských Budějovic.³⁰⁵ V dalších letech působil ve Starém Hobzí,³⁰⁶ v Moravských Budějovicích jako kooperátor³⁰⁷ a od 16. září 1907 začal vyučovat náboženství na chlapecké obecné škole v Židenicích.³⁰⁸ Stal se konsistorním radou a 31. prosince 1918 složil přísahu³⁰⁹ a převzal úřad faráře v Brně-Zábrdovicích s platností od 1. ledna 1919. V červenci 1925 se zúčastnil poutě do Říma.³¹⁰ Jelikož se jeho zdravotní stav zhoršil, byla mu udělena od 12. června do 6. července 1928 zdravotní dovolená, aby se mohl léčit v Karlových Varech.³¹¹ Tyto zdravotní dovolené podstoupil ještě několikrát. V roce 1931 se stává kmotrem dítěte rolníka Bohumila Tichého a Marie, rozené Švehlové, v Radkovicích, protože tato rodina

²⁹⁸ TAMTÉŽ, dopis biskupské konzistoře Vincenci Slezákovi z 22. října 1929.

²⁹⁹ TAMTÉŽ, dopis Vincence Slezáka biskupské konzistoři ze 4. ledna 1930.

³⁰⁰ TAMTÉŽ, dopis Vincence Slezáka biskupské konzistoři z 20. dubna 1936.

³⁰¹ TAMTÉŽ, úmrtní list z 18. listopadu 1939.

³⁰² Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *František Hudec, kooperátor v Třešti*, sign. H 701, inv. č. 5 792, kart. 1 510, dopis Jana Brabence biskupské konzistoři z 26. ledna 1901.

³⁰³ TAMTÉŽ, dopis děkana Františka Šplíchala biskupské konzistoři z 19. října 1901.

³⁰⁴ TAMTÉŽ, dopis Františka Hudece biskupské konzistoře z 5. srpna 1903.

³⁰⁵ TAMTÉŽ, dopis Františka Hudece biskupské konzistoři z 11. srpna 1904.

³⁰⁶ TAMTÉŽ, dopis biskupské konzistoře jemnickému děkanu ze 4. dubna 1905.

³⁰⁷ TAMTÉŽ, dopis dalešického děkana biskupské konzistoři z 19. února 1906.

³⁰⁸ TAMTÉŽ, dopis biskupské konzistoře c. k. okresní školní radě pro venkov brněnský z 9. září 1907.

³⁰⁹ TAMTÉŽ, přísaha Františka Hudece z 31. prosince 1918.

³¹⁰ TAMTÉŽ, dopis biskupské konzistoře děkanu brněnskému z 28. června 1925.

³¹¹ TAMTÉŽ, dopis biskupské konzistoře farnímu úřadu v Zábrdovicích z 5. června 1928.

zachovávala přízeň Františkovi Hudcovi po celou dobu jeho úřadování v Lukově.³¹² Zesnul v Brně 3. srpna 1936 po operaci kýly na plicní embolii. Pochován byl o tři dny později prelátem a kancléřem Dr. Josefem Kratochvílem.³¹³ Ze zprávy o pozůstalosti lze vyčíst, že ho přežili tři sourozenci – sestry Marie a Barbora a bratr Vincenc.³¹⁴

František Ďásek

František Ďásek se narodil katolickým rodičům 7. března 1875 v malé vesničce Bítovčicích u Luk nad Jihlavou. Vystudoval bohosloví v Brně v letech 1897-1901. Roku 1906 úspěšně složil farní zkoušku. V Třešti působil jako kooperátor plných patnáct let, kdy nastoupil jako čerstvý novosvěcenec (28. července 1901) 19. října 1901 místo dosavadního kooperátora Františka Hudce. František Ďásek se vyznačoval velkou svědomitostí, vzorným chováním a horlivou působností v obci. Bohužel však trpěl nervovou sklerózou,³¹⁵ která mu těžce komplikovala práci. Na lékařské doporučení absolvoval několik pobytů v lázních. V roce 1909 a 1913 se několik týdnů léčil v Luhačovicích.³¹⁶ Na přelomu srpna a září 1914 se účastnil pouti do Lurd.³¹⁷ Kvůli nemoci musel opět opustit svůj úřad a pobýval od 15. července do 15. srpna 1915 v hallských lázních v Horních Rakousích.³¹⁸ Od 15. března 1916 se léčil sám doma elektřinou dle nejnovějšího systému „Elektro-Vetalizer“ profesora Dr. Lászlóa.³¹⁹ Léčba bohužel neměla takový účinek, aby se mohl plně věnovat svému úřadu. Mezi projevy nemoci patřila mimo jiné silná porucha chůze, a proto se rozhodl, že požádá o dočasný odpočinek, což se stalo na začátku září 1916.³²⁰ Zemřel ve svých 48 letech 23. listopadu 1923 v Třešti na zámku. Pochován byl 26. listopadu téhož roku v Brtnici arciknězem Ignácem Vyškovským.³²¹

³¹² TAMTÉŽ, dopis biskupské konzistoře brněnskému děkanu z 21. května 1931.

³¹³ TAMTÉŽ, úmrtní list z 12. srpna 1936.

³¹⁴ TAMTÉŽ, zpráva Jaroslava Hudce (synovce Fr. Hudce) biskupské konzistoři z 13. listopadu 1939.

³¹⁵ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *František Ďásek, kooperátor v Třešti 1901-1923*, sign. D 404, inv. č. 4 635, kart. 1 268, dopis Františka Ďáska biskupské konzistoři ze 4. září 1916.

³¹⁶ TAMTÉŽ, zpráva Františka Ďáska biskupské konzistoři z 18. července 1909. Také TAMTÉŽ, dopis Jana Mrázka biskupské konzistoři z 30. června 1913.

³¹⁷ TAMTÉŽ, dopis Jana Mrázka biskupské konzistoři ze 14. července 1914.

³¹⁸ TAMTÉŽ, dopis Františka Ďáska biskupské konzistoři z 8. července 1915.

³¹⁹ TAMTÉŽ, dopis Františka Ďáska biskupské konzistoři ze 7. dubna 1916.

³²⁰ TAMTÉŽ, dopis Františka Ďáska biskupské konzistoři ze 4. září 1916.

³²¹ TAMTÉŽ, úmrtní list ze 7. listopadu 1923.

Vincenc Knap

Moravská obec Dobročkovice se stala 9. července 1877 rodnou obcí Vincenci Knapovi, který přišel jako novosvěcenec (27. červenec 1902) do Třeště, aby zde od počátku září 1902 vykonával kooperátorskou službu. V Třešti zůstal více než čtyři roky. Od 1. listopadu 1906 začal působit jako kooperátor v Drnholci (poblíž Mikulova), kam byl povolán. Jeho pouť byla uzavřena 4. března 1952.³²²

Jakub Deml

Jakub Deml se narodil 20. srpna 1878 v moravském Tasově ležící v okrese Žďár nad Sázavou a zemřel v Třebíči roku 1961. Setkával se s básníkem Otokarem Březinou, který měl nemalý podíl na jeho vstupu do kněžství. Sám Otokar Březina řekl Jakubu Demlovi: „*Kdybych se ještě jednou mohl narodit, chtěl bych být jenom knězem.*“³²³ Jakub Deml toužil po duchovním životě a věděl, že jeho rodina od něho jako kněze očekává pomoc pro jeho sestřičku Matyldu, která byla od narození tělesně postižená.³²⁴ Ke svému kněžskému svěcení přistoupil 27. července 1902 ve svých dvaceti třech letech. Stal se administrátorem v Martínkově nedaleko Moravských Budějovic. V Třešti nastoupil 1. listopadu 1906, aby zde vykonával funkci druhého kooperátora. Jako deficient³²⁵ odešel z této pozice 15. března 1907.³²⁶ Jakub Deml nebyl jen knězem, ale také spisovatelem a básníkem. Napsal řadu děl, jimiž se zařadil k předchůdcům moderních literárních směrů.³²⁷

Eduard Jedlička

Eduard Jedlička se narodil v české obci Předměstí v okrese Svitavy 24. března 1878. Než začal působit jako kooperátor v Želetavě, přistoupil 27. července 1902 ke

³²² J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 114.

³²³ Vladimír BINAR, *Čin a slovo. Kniha o Jakubu Demlovi*, Praha 2010, s. 31.

³²⁴ TAMTÉŽ, s. 32.

³²⁵ Kněz na odpočinku.

³²⁶ SOKA Jihlava, Farní úřad Třešť, *Pfründen Inventarium für Triesch*, neuspoř.

³²⁷ Podrobněji k Jakubu Demlovi kromě díla Vladimíra BINARA (viz poznámka č. 323) se vyjadřuje Alexander WÖLL ve svém díle *Jakub Deml. Leben und Werk (1878-1961). Eine Studie zur mitteleuropäischen Literatur*. Köln/Weimar/Wien, 2006. Jednu celou kapitolu o Jakubu Demlovi napsal Martin C. PUTNA v publikaci *Česká katolická literatura v evropském kontextu 1848-1918*. Praha 1998, s. 500-512. Další z mnoha publikací vyšla z rukou Stanislava VODIČKY, který na Jakuba Demla vzpomínal v díle *Básník Jakub Deml v Tasově*, Praha 2001.

kněžskému svěcení. V Třešti vypomáhal dva a půl roku od 1. srpna 1907. Prvního února 1910 byl povolán do Měřína, aby zde kaploval.

Oldřich Hill

Oldřich Hill se narodil v Křižanovicích 22. června 1887. Ke kněžskému svěcení přistoupil 24. července 1910 a tuto svátost přijal od biskupa Pavla Huyna (1904-1916) v Brně. Jako kooperátor nastoupil v Třešti od počátku září 1910. Po půlroce působení odešel do Ivančic, kde začal působit od 1. února 1911.

Jaroslav Jan Streit

Dne 16. července 1911 vysvětil brněnský biskup Pavel Huyn na kněze Jaroslava Jana Streita, jenž se narodil Kateřině a Janu Streitovým ve Studnicích u Vyškova 9. března 1888. Otec pracoval jako obuvník v tamější obci.³²⁸ Svou kooperátorskou funkci v Třešti začal vykonávat od 21. srpna 1911. Založil tělovýchovný spolek Orel v Třešti a stal se i jeho cvičitelem.³²⁹ Prvního srpna 1912 odešel jako kaplan do Blanska.

Antonín Krpoun

Antonín Krpoun,³³⁰ který se narodil 30. prosince 1884 v moravské Polici ležící v třebíčském okrese,³³¹ se stal knězem 19. července 1908. Svěcení přijal od brněnského biskupa Pavla Huyna. Působil v duchovní správě ve Velkém Újezdě, v Horních Dubňanech a v Blansku. Od počátku srpna 1912 se stal druhým kooperátorem a od října 1916 prvním kooperátorem v Třešti, kde své funkce zastával plných deset let. Poté byl povolán do Benetic u Třebíče, aby zde od 1. srpna 1922 do roku 1946 působil jako farář.³³² V roce 1924 založil pamětní knihu obce Benetice.³³³ Zemřel 25. srpna 1949 v Polici.³³⁴

³²⁸ Použita webová stránka <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/10287/?strana=1> z 16. srpna 2012 (MZA Brno, pobočka SOKA Vyškov, Římskokatolický farní úřad Studnice, Kniha narozených (1879-1907), sign. 13 169, s. 80).

³²⁹ F. BUKVAJ a kol., *Třešť*, s. 165.

³³⁰ Viz Obraz č. 16 v oddílu Příloh.

³³¹ Použita webová stránka <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/6480/?strana=1> z 16. srpna 2012 (MZA Brno, pobočka SOKA Třebíč, Římskokatolický farní úřad Kdousov, Kniha narozených (1861-1891), sign. 10 497, s. 69).

³³² Zdroj www.benetice.ic.cz/kostel/data/duchovni.ppt z 16. srpna 2012.

František Novotný

Dne 14. září 1890 v Popelíně na Moravě přišel na svět František Novotný. Ke svému kněžskému svěcení přistoupil 5. července 1915. V Třešti kaploval od prosince 1916 do března 1917. Z třešťské matriky se objevilo jeho jméno po velké pauze od března jednou i v říjnu 1918.³³⁵ Stal se polním kurátem a posléze opustil stav kněžský.³³⁶

Karel Hobza

Karel Hobza se narodil 2. prosince 1893 v obci Rokytnici nad Rokytnou. Pátého července 1917 byl vysvěcen na kněze. Působil jako kooperátor v Hrušovanech v okrese Znojmo.³³⁷ Ačkoliv ho diecézní katalogy neuvádějí, o tom, že působil v Třešti v pozici druhého kooperátora se lze dočíst v *Pfründen Inventarium für Triesch* a z třešťské matriky, kde je možno vyčíst, že působil v místní obci v říjnu a listopadu 1917.³³⁸

Eduard Cyrill Řeřucha

Od listopadu 1917 až do prosince 1918³³⁹ působil v Třešti Cyrill Řeřucha, který se narodil 13. listopadu 1886 ve Velkých Němčicích. V matrice je zaneseno jeho křestní jméno Eduard. Jeho matka se jmenovala Marie, otec Valentin, který pracoval jako

³³³ Zdroj http://www.benetice.ic.cz/admin/data/file_49514649504650484948324953585256585049.pdf z 16. srpna 2012.

³³⁴ Použita webová strana <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/6480/?strana=1> z 16. srpna 2012 (MZA Brno, pobočka SOKA Třebíč, Římskokatolický farní úřad Kdousov, Kniha narozených (1861-1891), sign. 10 497, s. 69).

³³⁵ Zdroj <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/569/?strana=1> ze 17. srpna 2012 (MZA Brno, pobočka SOKA Jihlava, Římskokatolický farní úřad Třešť, Kniha narozených (1896-1826), sign. 7 041, s. 111).

³³⁶ J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 114.

³³⁷ SOKA Jihlava, Farní úřad Třešť, *Pfründen Inventarium für Triesch*, neuspoř. Také citováno dle J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 115.

³³⁸ Zdroj <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/569/?strana=1> ze 17. srpna 2012 (MZA Brno, pobočka SOKA Jihlava, Římskokatolický farní úřad Třešť, Kniha narozených (1896-1826), sign. 7 041, s. 104-105).

³³⁹ TAMTÉŽ, s. 105, 112.

podruh.³⁴⁰ Kněžské svěcení přijal v Římě 11. ledna 1914. Během svého života vstoupil do kláštera a stal se premonstrátem.³⁴¹

Eduard Pufberger

V moravské obci Dolních Dunajovicích se 25. ledna 1886 narodil Eduard Pufberger. Ve svých dvaceti čtyřech letech se stal knězem. Působil jako kooperátor po Cyrillu Řeřuchovi v Třešti od ledna do října 1919³⁴² a v Lukách nad Jihlavou.

František Chalupa

František Chalupa se narodil v Ptáčově u Třebíče 31. srpna 1895. Kněžské svěcení přijal 5. července 1919 a ještě tentýž rok (září 1919)³⁴³ nastoupil kooperátorské místo v Třešti. Dne 21. září 1924 odešel jako kaplan do Klobouk u Brna.

František Jelínek

Dne 29. listopadu 1900 přišel na svět František Jelínek. Jeho rodným městem se stala obec Budišov ležící severovýchodně od Třebíče. Zde vlastnil jeho otec Jakub čtvrt lánu.³⁴⁴ Po svém vysvěcení dne 5. července 1924 nastoupil ještě téhož roku (21. září) do Třeště, aby zde po dlouhá léta až do roku 1943 zastával funkci kooperátora.³⁴⁵

Antonín Hrůza

Dne 5. července 1925 byl vysvěcen Antonín Hrůza, který se narodil 23. srpna 1901³⁴⁶ ve Vídni v Dolních Rakousích. Jako druhý kooperátor přišel do Třeště 8. září

³⁴⁰ Zdroj <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/3585/?strana=1> z 16. srpna 2012 (MZA Brno, pobočka SOkA Břeclav, Římskokatolický farní úřad Velké Němčice, Kniha narozených (1863-1895), sign. 3 585, s. 188).

³⁴¹ V pramenech nebylo prozatím objeveno bližší časové určení vstupu E. C. Řeřuchy do kláštera.

³⁴² <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/569/?strana=1> ze 17. srpna 2012 (MZA Brno, pobočka SOkA Jihlava, Římskokatolický farní úřad Třešť, Kniha narozených (1896-1826), sign. 7 041, s. 113,117).

³⁴³ TAMTÉŽ, s. 117.

³⁴⁴ Zdroj <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/6272/> z 16. srpna 2012 (MZA Brno, pobočka SOkA Třebíč, Římskokatolický farní úřad Budišov, Kniha narozených (1880-1900), sign. 10 099, s. 194).

³⁴⁵ J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 115.

³⁴⁶ TAMTÉŽ, s. 115.

1925. Prvního července následujícího roku odešel na post kaplana do Žďáru - zámku. Během svého života se stal farářem v Kostelci u Jihlavy.

Antonín Jaroš

Necelé dva měsíce (od 5. srpna 1926 do 1. října 1926) úřadoval v Třešti novosvěcenec Antonín Jaroš, který se narodil 23. prosince 1900 v Uherském Brodě.³⁴⁷ Své svěcení přijal 5. července 1926. Po působnosti v Třešti odešel konat vojenskou službu, poté byl povolán do Jaroměřic. Stal se kaplanem v Letonicích a Lanžhotě. Zemřel v třebičské nemocnici 11. března 1930.

Josef Bláha

Josef Bláha se narodil ve Velké Bíteši 1. února 1902. Vysvěcen byl 5. července 1925 a od 1. září 1925 ustanoven jako kooperátor v Milonicích ležící v okrese Vyškov.³⁴⁸ Ke konci dvacátých let 20. století ochuravěl a léčil se doma ve Velké Bíteši (1926). Jeho ošetřujícím lékařem se stal MUDr. Hora. Úřední lékař MUDr. Pražák mu doporučil lázně ve Smokovci na Slovensku.³⁴⁹ Josef Bláha byl stížen infiltrací levé plíce, suchým zánětem pohrudnice a prudkým zánětem hrtanu.³⁵⁰ Byla mu potvrzena tuberkulóza plic.³⁵¹ V červnu 1927 odjel do lázní v Luhačovicích.³⁵² Ještě téhož roku se stal zástupcem duchovního správce Zemské plicní léčebny v Jevíčku, kde byl zároveň sám i v léčení.³⁵³ Poněvadž se jeho zdravotní stav zlepšil, nastoupil do výkonu kněžské služby opět jako kooperátor v červnu 1929, tentokrát ve Velkých Pavlovicích.³⁵⁴ Ale již za dva měsíce dne 8. září odešel do Třeště, aby zde vypomáhal za nemocného katechetu. V Třešti zůstal necelý rok³⁵⁵, jelikož zdejší drsné podnebí mu neprospívalo,

³⁴⁷ J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 115 se Antonín Jaroš narodil v Uherském Hradišti.

³⁴⁸ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Josef Bláha, kooperátor v Třešti*, sign. B 936, inv. č. 3 910, kart. 1 022, dopis biskupské konzistoře Zemské správě politické v Brně z 1. září 1925.

³⁴⁹ TAMTÉŽ, dopis Josefa Bláhy biskupské konzistoři z 5. srpna 1926.

³⁵⁰ TAMTÉŽ, dopis Josefa Bláhy biskupské konzistoři z 20. července 1926.

³⁵¹ TAMTÉŽ, dopis brněnské konzistoře bučovskému děkanu z 29. dubna 1927.

³⁵² TAMTÉŽ, dopis Josefa Bláhy biskupské konzistoři z 18. června 1927.

³⁵³ TAMTÉŽ, zpráva Moravského zemského výboru v Brně z 28. června 1927.

³⁵⁴ TAMTÉŽ, ustanovení poslané bučovskému děkanu ze 17. května 1929.

³⁵⁵ Odešel 1. srpna 1930. Citováno TAMTÉŽ, dopis Josefa Martínka děkanskému úřadu ve Vílanci ze 4. srpna 1930.

což mu potvrdil i primář jihlavské nemocnice MUDr. Veselý.³⁵⁶ Od 4. srpna 1930 (ustanoven od 1. srpna 1930)³⁵⁷ se vrátil na své původní kooperátorské místo ve Velkých Pavlovicích. Prvního srpna 1930 poslal Josef Bláha žádost o propuštění z diecéze, jelikož by rád vstoupil do řádu premonstrátů, kteří sídlili v novoříšském klášteře. Žádost byla však konzistoří prozatím zamítnuta z důvodu citelného nedostatku kněží.³⁵⁸ Počátkem října 1930 si opětovně žádal o propuštění z diecéze, svou žádost odůvodnil takto:

„Od počátku září, jakmile nastalo vyučování ve škole a tím více práce, pozoruji neustálé zvýšení tělesné teploty (až na 38 stupňů Celsia). Stálá únava a malátnost spojená s bolestmi v hlavě, brání mi konat povinnosti tak, jak je nutno a jak bych si přál. V posledním čase přidružily se různé příznaky, kterými moje choroba v Milonicích počala. Vytýkám si, že jsem nevstoupil do řádu hned, jak v Jevíčku jsem zamýšlel o něm tenkrát dosud neurčitě. Dnes moje touha je stále větší a nemohu ji přemoci ani poukazem na výhodné moje nynější postavení, dobrého pana faráře a zbožný zdejší lid, kde za jiných okolností byl bych velmi spokojen. Obávám se, že bude-li mi déle čekat, zhorší se můj zdravotní stav tou měrou, že nebudu moci být přijat. Prosím tudíž, aby mne ráčila propustit z diecéze, bych mohl být přijat do řádu sv. Norberta v Nové Říši, jak mi panem opatem bylo slíbeno.“³⁵⁹

Za Josefa Bláhu se postavil i opat kláštera v Nové Říši Pavel Souček.³⁶⁰ Josef Bláha dostal dovolení a z duchovní správy vystoupil 3. listopadu 1930.³⁶¹ Tímto dnem vstoupil k premonstrátům v Nové Říši, kde strávil zbytek svého života. Zemřel 30. října 1935 ve věku 33 let.

Václav Novák

Václav Novák se narodil 5. září 1906 v Brně-Zábrdovicích. Byl poslán z Milonic na Vyškovsku do Třeště, aby zde působil od srpna 1930³⁶² až do roku 1933.³⁶³

³⁵⁶ TAMTÉŽ, dopis Josefa Martínka biskupské konzistoří z 16. května 1930.

³⁵⁷ TAMTÉŽ, ustanovení poslané jihlavskému děkanu z 18. července 1930.

³⁵⁸ TAMTÉŽ, dopis biskupské konzistoře Josefu Bláhovi ze 4. srpna 1930.

³⁵⁹ TAMTÉŽ, dopis Josefa Bláhy biskupovi z 2. října 1930.

³⁶⁰ TAMTÉŽ, dopis Pavla Součka biskupovi ze na sekretářství v Brně z 6. října 1930.

³⁶¹ TAMTÉŽ, dopis biskupské konzistoře Zemskému úřadu v Brně ze 4. listopadu 1930.

³⁶² TAMTÉŽ, dopis biskupské konzistoře zemskému úřadu z 18. července 1930.

³⁶³ J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 115.

Emil Mačkal

Emil Mačkal byl vídeňský rodák, který zastával funkci kooperátora v Třešti od srpna do října 1937.³⁶⁴

František Krchňák

Dvacátého osmého listopadu 1913 se narodil František Krchňák ve Světlé u Boskovic v rolnické rodině. Jeho matka se jmenovala Filoména a otec Ladislav. František Krchňák přistoupil k biřmování v Lysicích 10. června 1925. O dvanáct let později (20. února 1937) přijal svěcení na podjáhena v Brně.³⁶⁵ Po působení v Lysicích přišel do Třeště, kde vypomáhal v letech 1937-1939.³⁶⁶ Dalšími působišti se staly Křtiny, Svitávka, Olešnice a od roku 1943 Letovice. Dosáhl až na post děkana (1972). Byl velmi otevřený k mládeži a umění. Jeho životní pouť byla uzavřena 22. dubna 1992 v Letovicích.³⁶⁷

František Křehlík

František Křehlík³⁶⁸ se narodil 8. července 1912 v Olší – fara Netín. Kněžské svěcení přijal o dvacet čtyři let později (5. července 1936) a ještě tentýž rok³⁶⁹ nastoupil v Třešti, aby zde vypomáhal místnímu faráři. V roce 1940 nastoupil na místo druhého kooperátora v Třešti. V roce 1947 odešel do Růžené, aby se zde stal farářem do roku 1951. Své místo spočinutí našel v Jihlavě 18. února 1957 ve věku 44 let.³⁷⁰

³⁶⁴ TAMTÉŽ.

³⁶⁵ Zdroj <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/10107/?strana=1> z 18. srpna 2012 (MZA Brno, pobočka SOkA Blansko, Římskokatolický farní úřad Cetkovice, Kniha narozených (1898-1919), sign. 214, s. 154).

³⁶⁶ J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 115.

³⁶⁷ Použita webová strana http://www.boskovice.cz/temata/kluby_spolky/kpb/vl00-2-fk.php_z_18. srpna 2012.

³⁶⁸ Viz Obraz č. 17 v oddílu Příloh.

³⁶⁹ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Josef Martínek*, dopis Josefa Martínka biskupské konzistoři dne 4. září 1945.

³⁷⁰ J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 115-116.

Jaroslav Procházka

Dne 29. března 1918 přišel na svět Jaroslav Procházka v obci Příštpo, jež leží jižně od města Třebíče. Kooperátorskou službu vykonával v Třešti v letech 1943-1947. V roce 1947 začal vyučovat v tamějším městě jako katecheta. Stal se farářem ve Vladislavi.³⁷¹

Alois Stria

Dne 21. června 1920 v Meziříčku u Letovic přišel na svět Alois Stria.³⁷² Tři roky po svém kněžském svěcení (5. červenec 1944) se stal kooperátorem v Třešti (1947-1948). Po smrti třešťského faráře Josefa Martínka napsala sestra zesnulého Alžběta Martínková dopis biskupovi, ve kterém žádala o ponechání Aloise Striy třešťským administrátorem. Její žádost byla přijata.³⁷³ Alois Stria si svou skromností, pílí, neohrožeností a horlivostí získal přízeň mnoha farníků, a když se ti po půl roce doslechli, že by měl Alois Stria odejít, rozhodl se místní rodák a obchodník František Lysý, že napíše dopis biskupovi, ve kterém požádá, aby Alois Stria nadále zůstal ve funkci třešťského administrátora.³⁷⁴ Prosba byla vyslyšena a Alois Stria plnil svůj úřad do roku 1951. Poté se stal administrátorem v Úbyslavicích u Nové Paky a následně působil jako děkan ve Staré Pace.³⁷⁵ Zemřel 19. června 1998 po kratší nemoci.³⁷⁶

Vítězslav Grmela

Dvacátého prvního listopadu 1920 se narodil Vítězslav Grmela v Protivanově. Po svém kněžském svěcení (29. července 1945) začal kaplanovat v Kloboukách u Brna, kde působil do roku 1948. Poté byl ustanoven do Třeště, aby zde na jeden rok zastupoval úřad kooperátora. V letech 1949-1954 se stal administrátorem ve Starém

³⁷¹ TAMTÉŽ, s. 115.

³⁷² Viz Obraz č. 18 v oddílu Příloh.

³⁷³ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Třešť, poměry po smrti děkana Martínka a snahy o ustanovení Aloise Strii 1948*, sign. T 145, inv. č. 4 945, kart. 657, dopis biskupa sestře zesnulého Josefa Martínka Alžbětě Martínkové z 16. března 1948.

³⁷⁴ TAMTÉŽ, dopis Františka Lysého biskupovi z 27. srpna 1948.

³⁷⁵ J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 115-116.

³⁷⁶ Zdroj http://www.bihk.cz/repository/files/_katalog/parte/1998/19980619-Stria-Alois.pdf ze 17. srpna 2012.

Petříně a tentýž úřad poté vykonával do roku 1960 v Žalešicích u Brna.³⁷⁷ Od roku 1960 pobýval v Sulkovci ve žďárském okresu, kde se stal v roce 1991 farářem. Žil zde do roku 1999. Zemřel v charitním domově pro kněze na Moravci 30. ledna 2007 ve věku 86 let.³⁷⁸

Miloš Václav Dočekal

Tajně vysvěcený biskup Miloš Václav Dočekal se narodil v Třebíči 30. října 1923. Poté co byl vysvěcen v roce 1949 na kněze, úřadoval jako farář v okolí Třeště, u Brna, u Kyjova a v rodném městě. Třešťským kaplanem se stal pro léta 1949-1952.³⁷⁹

³⁷⁷ Zdroj www.protivanov.com/file.php?nid=3828&oid=864987 ze 17. srpna 2012.

³⁷⁸ Jakub HOLÍK, *Ze života farnosti Sulkovec v roce 2007*, Zpravodaj obce Sulkovec-Polom, 1/2007, s. 2.

³⁷⁹ J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 116.

V. Třeštské římskokatolické kostely

Aby mohla třeštská farnost dobře fungovat, potřebovala ke svému rozvoji kromě schopných duchovních správců a farníků také dobré finanční zabezpečení. Pro přehled a orientaci v peněžní situaci se údaje o příjmech a vydáních farnosti zapisovaly každý rok do kostelních účtů. Jelikož se na aktivním životě katolíků v Třešti podílely dva kostely – kostel svatého Martina a kostel svaté Kateřiny Sienské, psaly se účty pro každý kostel zvlášť. Prostřednictvím metody sondy pro jednotlivá desetiletí od druhé poloviny 19. století do necelé poloviny 20. století – tedy pro léta 1850, 1860, 1870, 1880, 1890, 1900, 1910, 1920, 1930, 1940 – bylo možné přiblížit, v jaké výši se pohybovaly příjmy a výdaje třeštské farnosti.

V kostelních účtech lze za období 1850-1940 spatřit proměnu platidel, které obíhaly v českých zemích. Po nástupu Ferdinanda I. Habsburského na český trůn v roce 1526 se staly země Koruny české součástí habsburské monarchie. Od padesátých let 18. století do roku 1857 se platilo konvenční měnou, jejíž jednotkou se stal stříbrný zlatník (zlatý, florin, gulden).³⁸⁰

Nová decimální rakouská měnová reforma trvala v rozmezí let 1857-1892. Během této doby došlo v únoru 1867 k rakousko-uherskému vyrovnání a Rakouské císařství se přeměnilo na Rakousko-Uhersko. Jako platidlo se používaly zlatníky a krejcarcy. Jeden zlatý měl hodnotu sto krejcarů.³⁸¹

Zlatá korunová měna byla zavedena 2. srpna 1892 a trvala do rozpadu Rakouska-Uherska 31. října 1918. V této měně se platilo korunami a haléři, přičemž jedné koruně odpovídalo sto haléřů. Dvě koruny se rovnaly jednomu stříbrnému zlatníku.³⁸²

Dne 28. října 1918 vznikla samostatná Československá republika, jejíž západní část se však po dvaceti letech stala součástí sousední Německé říše Adolfa Hitlera (1889-1945) a nazývala se po dobu druhé světové války Protektorátem Čechy a Morava. Důležitým datem pro vývoj českého platidla se stal březen 1919, kdy došlo k měnové reformě ministra financí Aloise Rašína, který o ní již delší dobu přemýšlel. Jedním z jejích cílů bylo osamostatnit peněžní oběh a zavést korunu československou, která by

³⁸⁰ František VENCOVSKÝ – Zdeněk JINDRA – Jiří NOVOTNÝ – Karel PŮLPÁN – Petr DVOŘÁK a kol., *Dějiny bankovníctví v českých zemích*, Praha 1999, s. 57-58.

³⁸¹ Jiří VANDAS, *Mince a platidla*, Praha 1994, s. 87.

³⁸² František VENCOVSKÝ, *Měnová politika v české historii*, Praha 2001, s. 24.

měla tutéž hodnotu jako koruna rakousko-uherská. To se podařilo v dubnu téhož roku.³⁸³

V. 1. Popis a historie třešťských svatostánků

V. 1. 1. Farní kostel svatého Martina

Ve svahu směrem na Stonařov leží farní kostel, který je jako jediný středověkou památkou Třeště. Kostel byl zasvěcen svatému Martinu z Toursu. Svatý Martin se narodil v panonské obci Sabarii v dnešním Maďarsku kolem roku 316. Jeho otec sloužil jako římský důstojník, který chtěl, aby jeho syn vstoupil také do armády. Ačkoliv Martina již od svých deseti let přitahoval duchovní život, nastoupil podle přání otce do vojenské služby a stal se důstojníkem. Vzorem pro katolíky se stal svým činem, když se o svůj plášť, jež svým mečem rozdělil napůl, podělil s polooděným žebrákem, který se třásl zimou a prosil ho u jedné městské brány o almužnu. Martinovi se měl zdát ještě tu noc sen, ve kterém spatřil Ježíše v jeho půlce pláště. Tento sen na Martina natolik zapůsobil, že se obrátil, nechal se pokřtít a opustil vojenskou službu. Kvůli své víře byl vyhnán z vlasti a začal žít jako poustevník. Založil poustevnu ve francouzském Ligugé. I když se stal roku 370 biskupem v Toursu, stále dbal asketického způsobu života. Svůj život věnoval misijním cestám a hlásání evangelia. Zemřel 8. listopadu 397.³⁸⁴

Ke kostelu svatého Martina lze dojít čtyřmi cestami. První možnost je po dlouhém schodišti, které bylo nově postaveno v roce 1867.³⁸⁵ Druhou alternativou se stává bezbariérový přístup od silnice. Dále přes farní dvůr a zahradu, anebo bránou, která odděluje farní prostor od zámeckého parku. Kostel s jednou věží byl postaven již ve středověku. První dochovaná zmínka z roku 1349 je zanesena v Zemských deskách brněnských.³⁸⁶ Vysoká zeď oddělovala okolní svět od svatostánku, kolem něhož se do roku 1813 pohřbívalo.³⁸⁷ Ke kostelu patří také kostnice, kde jsou uchovány ostatky ze starých hrobů.³⁸⁸ Kněžiště chrámu bylo položeno směrem na východ s menším sklonem k severu, hlavní vstup na západ se sklonem k jihu. Jednotlivé části kostela byly

³⁸³ TAMTÉŽ, s. 29-31.

³⁸⁴ V. SCHAUBER – H. M. SCHINDLER, *Rok*, s. 580-582.

³⁸⁵ J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 138.

³⁸⁶ Josef KUBŮ, *Bílý jednorozec*, Třešť 1999, s. 210a.

³⁸⁷ J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 137.

³⁸⁸ TAMTÉŽ, s. 137-138.

v průběhu let přistavovány.³⁸⁹ V kostele odpočívá nejméně sedm kněží, kteří zde působili v letech 1682-1799.³⁹⁰

Na konci třicetileté války v letech 1645-1647 se stal farní kostel také jedním z cílů ničení, neboť byl vypleněn švédskými vojáky.³⁹¹ Od svého založení prošel řadou oprav. Lze uvést léta 1669,³⁹² 1776 (viz níže), 1846-1859, kdy byly zavěšeny nové lustry a opravena kaple a schody.³⁹³ V letech 1781-1783 byla vyspravena hřbitovní zeď a kostnice, která stála v severní části hřbitova.³⁹⁴

Vstoupí-li se hlavním vchodem do původně románského kostela, otevře se prostor jednoduché lodi, jejíž jádro bylo postaveno v gotickém slohu.³⁹⁵ Její lomové zdivo bylo vystavěno v románském slohu.³⁹⁶ Nejdříve měla strop rovný, poté klenutý a nakonec plochý.³⁹⁷ V roce 1698 došlo k barokizování lodi. Jednalo se o zaklenutí s malbami. O necelých sto let později (1776) byla snesena klenba.³⁹⁸ Místo dřevěného stropního materiálu se použilo zdivo³⁹⁹ a vyřezaly nové lavice.⁴⁰⁰ Duchovní správce promlouval k lidem z kazatelny, která byla postavena na pravé straně na rozhraní mezi lodí a presbytářem a jež se stala v roce 1785 dílem sochaře Jana Václava Prchala (1744-1811) z Jihlavy.⁴⁰¹

Z vrcholně gotického kněžiště, k němuž byla roku 1776 na jižní straně přistavěna sakristie,⁴⁰² se zachovaly zbytky fresek z 15. století, jež byly odkryty roku 1938, když se opravovala omítka. Prostor prosvěťovala okna s kružbami, která byla roku 1896 vyměněna. Pyšnila se vitrážemi s figurálními vyobrazeními.⁴⁰³ Roku 1662 se v kostele nacházel jeden hlavní oltář zasvěcený svatému Martinovi a čtyři vedlejší oltáře Všech svatých, Panny Marie, svatého Ondřeje a Nejsvětější Trojice. V letech 1668-1672 jsou zmiňovány pouze tři oltáře – svatého Martina, Všech svatých a Panny Marie.⁴⁰⁴ Od roku 1776 stály místo dřevěných oltářů oltáře nové. Hlavní oltář svatého

³⁸⁹ J. KUBŮ, *Bílý jednorožec*, s. 210a.

³⁹⁰ J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 137.

³⁹¹ TAMTÉŽ, s. 138.

³⁹² V. RICHTER, *Třešť*, Brno, 1970, nestr.

³⁹³ J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 138.

³⁹⁴ J. KUBŮ, *Bílý jednorožec*, s. 211.

³⁹⁵ TAMTÉŽ, s. 210a.

³⁹⁶ V. RICHTER, *Třešť*, nestr.

³⁹⁷ J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 137.

³⁹⁸ V. RICHTER, *Třešť*, nestr.

³⁹⁹ J. KUBŮ, *Bílý jednorožec*, s. 211.

⁴⁰⁰ J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 138.

⁴⁰¹ J. KUBŮ, *Bílý jednorožec*, s. 212.

⁴⁰² TAMTÉŽ, s. 211.

⁴⁰³ J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 138.

⁴⁰⁴ J. KUBŮ, *Bílý jednorožec*, s. 211.

Martina se pyšnil obrazem od Jana Josefa Winterhaltra (1743-1807), který vytvořil obraz i pro vedlejší oltář svatého Tadeáše. Druhému postrannímu oltáři Nanebevzetí Panny Marie namaloval obraz Johann Nepomuk Steiner (1725-1793). V šedesátých letech 19. století zdobily postranní oltáře obrazy od malíře z Brna Josefa Zeleného (1824-1886) – obraz Neposkvrněného Početí Panny Marie (1860) a obraz svatého Cyrila a Metoděje (1861). V roce 1893 došlo k další výměně hlavního oltáře, tentokrát pseudogotického s obrazem, jehož autorem se stal Emil Kosa (1876-1955).⁴⁰⁵ V nástavcích tohoto oltáře přibyly v roce 1882 malby od Čenka Neumanna (1845-1915)⁴⁰⁶ působícího v nedaleké Telči. V roce 1938 začal místní farář sloužit na novém oltáři s mramorovým obložením. Návrh oltáře pocházel od Karla Náhůnka (1891-1979).⁴⁰⁷ Dříve měly k vnitřnímu interiéru patřit snad i čtyři křídla oltářní archy, která se datuje k roku 1500. Při stavbě kněžiště se postavily i opěrné pilíře u staré lodi. Koncem 19. století (1886) byl presbytář restaurován.⁴⁰⁸ Podle vzpomínek pana Bohumíra Vrátila stávala na pravé straně za kazatelnou a vedle vchodu do sakristie (viz níže) při zdi lavice, ve které při bohoslužbách sedávaly čtyři školské sestry a jedna učitelka. Proti nim na druhé straně sedávaly jiné ženy, které se staraly o duchovní program (například některé kostelní zpěvy, mariánské pobožnosti v květnu a říjnu a tak dále).⁴⁰⁹

Na severní straně kněžiště byla přistavěna nejspíše z druhé poloviny 15. století pozdně gotická sakristie, která později (1776) začala sloužit jako kaple svatého Kříže.⁴¹⁰ Její východní pole bylo křížovým tvarem zaklenuto na klínových žebrech. Kolem roku 1776 se strhlo její západní klenební pole, aby do ní mohla být začleněna panská oratoř, která se vyznačovala rovným stropem a podlažím.⁴¹¹ Vedle oratoře byly v roce 1938 odkryty pod omítkou dva šlechtické znaky, z nichž jeden patřil rodu Vencelíků z Vrchovišť. Znaky spadají do konce 15. století.⁴¹² V kapli stála kromě žulové křtitelnice také kamenná kazatelna.⁴¹³ Ačkoliv byl na kazatelně vyryt letopočet z 9. století (885), pocházela z konce 15. století. Oltář v kapli vzešel z rukou svrchu

⁴⁰⁵ J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 138.

⁴⁰⁶ Jiří OŠANEC, *Čeněk Neumann, zapomenutý malíř z Telče*, Telčské listy. List městského úřadu pro občany telčska, 4/2010, s. 15-16.

⁴⁰⁷ J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 137-138.

⁴⁰⁸ V. RICHTER, *Třešť*, nestr.

⁴⁰⁹ Archiv autorky, *Ze vzpomínek Bohumíra Vrátila*.

⁴¹⁰ V. RICHTER, *Třešť*, nestr.

⁴¹¹ J. KUBŮ, *Bílý jednorožec*, s. 210a.

⁴¹² J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 138.

⁴¹³ V. RICHTER, *Třešť*, nestr.

zmíněného Václava Prchala. Na vnější straně zdi byl vsazen náhrobek, jenž vyobrazuje neznámou kněžskou osobu erbu střely.⁴¹⁴

Vpravo od hlavního vchodu se nacházejí dveře s točitým schodištěm, které vedou na kůr. Do roku 1776 byla kruchta dřevěná, poté se stala zděnou.⁴¹⁵ V této době byly pořízeny i nové varhany.⁴¹⁶

Věž kostela čtvercovitého půdorysu s lomeným portálem stojí na jižním boku lodi a pochází z vrcholné gotiky. V podvěžním prostoru lze nalézt gotický náhrobek, který představuje dlažbu. Vyobrazuje zemana Jana z Hodic s erbem, který používali hodičtí vladykové.⁴¹⁷ Původně se věž pyšnila dřevěnou zvonicí, na kterou byl před Velikonocemi roku 1564 zavěšen zvon zasvěcený svatému Martinovi. Ten se slavnostně rozezvučel právě na den Vzkříšení Páně téhož roku. Zvon, na němž hlavní práci nesl Jan Konvář,⁴¹⁸ se nedochoval.⁴¹⁹ Roku 1560 začal na věži vyzvánět zvon Martin, který byl v letech 1722 a 1872 znovu přelit.⁴²⁰ K barokní přestavbě věže došlo roku 1698, kdy byla její dřevěná zvonice nahrazena zděnou.⁴²¹ V říjnu 1930 zvonily ve věži nové zvony – zvon zasvěcený svatému Josefu a zvon zasvěcený Panně Marii, jež vyrobil Rudolf Manoušek z Brna. V roce 1942 byly sejmuty tři zvony pro válečné účely a odvezeny do Hamburku. Do Třeště se nikdy nevrátily. Od roku 1950 vyzváněl na věži nový zvon svatý Josef. V roce 1948 byla opravena krytina věže. Náhrobek, který byl vsazen na západní straně věže v druhé polovině 16. století a jenž vyobrazuje rytíře, byl věnován na počest urozenému a statečnému rytíři panu Kryštofu Vencelíkovi z Vrchovišť a na Třešti, který byl v chrámu svatého Martina pohřben.⁴²²

V. 1. 2. Filiální kostel svaté Kateřiny Sienské

Na třešťském náměstí blízko křižovatky směrem na Jihlavu, Batelov a Telč stojí filiální kostel, jehož patronkou se stala svatá Kateřina Sienská. Kateřina Sienská byla dívka, která zasvětila svůj život Kristu. Narodila se v Toskánsku roku 1347. Ve svých

⁴¹⁴ J. KUBŮ, *Bílý jednorožec*, s. 211-212.

⁴¹⁵ TAMTÉŽ, s. 211.

⁴¹⁶ J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 138.

⁴¹⁷ J. KUBŮ, *Bílý jednorožec*, s. 210a-212.

⁴¹⁸ V. RICHTER, *Třešť*, nestr.

⁴¹⁹ J. KUBŮ, *Bílý jednorožec*, s. 137.

⁴²⁰ V. RICHTER, *Třešť*, nestr. Srov. J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 138, kde se píše, že původní zvon z roku 1496 byl přelit na zvon svatý Martin v letech 1560, 1722 a 1873.

⁴²¹ J. KUBŮ, *Bílý jednorožec*, s. 211.

⁴²² J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 137-139.

dvanácti letech se odmítla na přání rodičů vdát. Když jí bylo osmnáct let, vstoupila k dominikánským terciářkám v Sieně. Přijala nesnadnou životní cestu, během níž se snažila pomáhat nemocným a prokazovat lásku druhým. Nezastavila se ani před morovou nákazou. Při své službě se sama nakazila. Před křížem v jejím rodném domě dostávala vidění a v roce 1375 se na jejím těle objevila stigmata, která si skrytě nesla až do konce života. Její životní pouto byla uzavřena 29. dubna 1380, právě když jí bylo 33 let.⁴²³

Kostel svaté Kateřiny Sienské nechal postavit Jan Václav Vencelík z Vrchovišť, který se však dostavby nedožil. O tom, že bude tento chrám zasvěcen svaté Kateřině Sienské, rozhodl podle své manželky Kateřiny.⁴²⁴ Svatostánek byl dokončen jeho synem Matějem z Vrchovišť a Sarabic koncem 16. století,⁴²⁵ kdy byl vchod položen na západní straně a kněžiště směřovalo směrem na východ. Ačkoliv se rod Vencelíků velmi snažil o to, aby byl kostel kališnický, jak tomu bylo i u kostela svatého Martina, nepodařilo se sehnat žádného kněze této víry, který by sloužil v malém městečku na pomezí Království českého a Markrabství moravského. Do kostela přišel farář, který zde začal praktikovat německé luteránství.⁴²⁶ Tato víra se zde neudržela dlouho. Po porážce českých stavů a jejich spojenců v bitvě na Bílé hoře roku 1620 a s příchodem Herbersteinů z Korutan do Třeště roku 1626 spadal kostel pod správu římskokatolické církve.

Kostel prošel řadou oprav a rekonstrukcí. Takovým obdobím se stala například léta 1645-1657, kdy poté co zcela opuštěný, bez střechy a vydaný napospas rychle běžícímu času a době třicetileté války, byl znovu obnoven a zastřešen. Pyšnit se mohl oltáři zasvěcených svatému Filipovi a svatému Jakubovi, dále svatému Ondřejovi a v neposlední řadě také svaté Kateřině. Dalším obdobím novoty se stal konec 18. století, kdy byl zřízen například nový oltář, kněžiště a varhany.⁴²⁷ V roce 1819 se kostel ocitl pod správou místní městské obce, která na sebe vzala břímě povinnosti starat se o svatostánek a udržovat ho v dobrém stavu.⁴²⁸ V roce 1824⁴²⁹ postihl Třešť velký požár,

⁴²³ V. SCHAUBER – H. M. SCHINDLER, *Rok*, s. 188-189.

⁴²⁴ J. KUBŮ, *Bílý jednorožec*, s. 48-49.

⁴²⁵ TAMTÉŽ, s. 103.

⁴²⁶ TAMTÉŽ, s. 121-122.

⁴²⁷ TAMTÉŽ, s. 213.

⁴²⁸ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Třešť, kostel sv. Kateřiny 1846-1909*, sign. T 226, inv. č. 10 728, kart. 427, dopis třešťského starosty biskupské konzistoři z 25. října 1906.

⁴²⁹ V. RICHTER, *Třešť*, nestr.

kterému se nevyhnul také filiální kostel. Dvacátá léta 19. století představovala léta obnovy vnitřního interiéru. Ve třicátých letech téhož století bylo započato se stavbou nové střechy, která byla v roce 1830 zničena bleskem.⁴³⁰

Kolem kostela se, jak bývalo zvykem, pohřbívalo a tento hřbitov byl využíván do roku 1813.⁴³¹ V roce 1879 byly na místě původního pohřebiště vysázeny stromy.⁴³²

Uvnitř kostela po levé straně hned za hlavním vchodem lze dodnes spatřit pozdně renesanční náhrobek J. Vencelíka z Vrchovišť z roku 1606. Vstoupí-li se do hlavní lodi s plochým stropem, rozprostře se před očima návštěvníků velký prostor, který slouží ke slavení mše svaté.⁴³³ Žádné oko nepřehlédne latinský nápis *Venite adoremus Dominum-Deum nostrum*,⁴³⁴ jehož písmena se stáčí v půlkruhovém tvaru nad presbytářem. Uprostřed nápisu je vyobrazen kříž. Na podélných stěnách u západního průčelí lze spatřit dvě lomená okna, která se pyšní typickými gotickými znaky – kružbami, které vyplňují jejich oblouky. Zpočátku byla stavba pod omítkou zdobena sgrafity, která se snažila napodobit zdivo – tak zvané sgrafitové kvádrování.⁴³⁵

Presbytář⁴³⁶ s hlavním oltářem měl obloukem uzavřený půdorys a přetrval do roku 1770, kdy se zřítíl. Bylo nutné postavit jiný i se sakristií, která byla přičleněna z levé strany. O sedm let později, na svátek svatého Cyrila a Metoděje, bylo nově postavené kněžiště od Jana Schumpetera s obdélníkovým polem a apsidou ve tvaru elipsy vysvěceno. Do kněžiště pronikalo světlo okny ve tvaru oválu. Po roce 1824 došlo po požáru k rozsáhlým opravám kostela. Příkladem mohla být dřevěná architektura hlavního oltáře svaté Kateřiny se sochami svaté Kateřiny, svatého Filipa a Jakuba, dále vedlejší dva oltáře s olejovými obrazy Panny Marie a svatého Antonína.⁴³⁷ V roce 1895 napsal farář Jan Mrázek, patronátní zástupce a zástupci správy kostelního jmění svaté Kateřiny Sienské žádost biskupské konzistoři. Žádost, která byla povolena, zněla takto: „V hluboké úctě podepsaná správa kostelního jmění v Třešti dovoluje si oznámiti, že letos ve filiálním kostele sv. Kateřiny Sienské v Třešti nákladem obce byl v lodi dán nový strop a zároveň celý kostel obílen a obnoven. Přitom se shledalo, že oltářní obraz sv. Antonína Pad. na postranním oltáři je spukřelý a zapotřebí je nahraditi jej novým.

⁴³⁰ J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 141.

⁴³¹ TAMTÉŽ, s. 142.

⁴³² TAMTÉŽ, s. 140.

⁴³³ V. RICHTER, *Třešť*, nestr.

⁴³⁴ V překladu *Pojďte, klanějíme se Pánu Bohu našemu*.

⁴³⁵ J. KUBŮ, *Bílý jednorožec*, s. 213.

⁴³⁶ V kněžišti byla pohřbena Regina Vencelíková se synem Matějem, který byl starý pouhých šest neděl. Oba zemřeli 3. června 1630. Citováno dle J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 140.

⁴³⁷ J. KUBŮ, *Bílý jednorožec*, s. 213.

*Zároveň zapotřebí jest 4 sošky na obou postranních oltářích, jakož i sošku anděla na kazatelně polychromovati a dvě hvězdice nad lustry pozlatiti. Zdejší malíř Emil Kosa zavázal se, že tyto předměty za cenu 59 zl. obnoví. Prosí tudíž v hluboké úctě podepsaná správa kostelního jmění v Třešti; nejdůstojnější biskupská Konsistoři račiž milostivě povolit, aby z příjmů filialního kostela sv. Kateřiny S. na hořejší účel 59 zl. vydáno býti mohlo.*⁴³⁸

Koncem 19. století přispěli dobrovolníci finančním obnosem pro pořízení tří soch pro hlavní oltář, který byl nově natřen a pozlacen. Jednalo se o sochu patronky svaté Kateřiny Sienské a spolupatronů svatého Filipa a Jakuba. Nad tabernáklem,⁴³⁹ na jehož dvířka bylo nově vyryto vyobrazení Božského Srdce z rukou Akademie křesťanské v Praze, přibyl nový kříž, který nesl nápis *J. Ch. Deus – homo vivit, regnat, imperat*. Akademický malíř Hübsche se postaral o vymalování celého presbytáře. Práce byla skončena v srpnu 1900. Za vše bylo zapláceno 1 200 zlatých.⁴⁴⁰

V půli lodě po pravé straně směrem na jih upoutá zrak boční předsíň vystavěná v renesančním slohu roku 1593,⁴⁴¹ ve které se nachází další možný vstup do kostela. Tato předsíň stávala kdysi pouze na čtyřech kamenných sloupech.⁴⁴²

K neodmyslitelné součásti kostela patří kůr, ke kterému vedou schody, jež se ocitají za dveřmi vsazené po pravé straně od hlavního vstupu. Dominantu kůru představují varhany. Koncem 18. století byly nákladem soukenického cechu v Třešti zřízeny nové varhany.⁴⁴³ Po požáru roku 1824 se začalo se stavěním nových varhan, jež byly dokončeny v roce 1842. Schody vedoucí na kůr dále pokračují až do čtyřboké, do roku 1824 cibulovité věže v západním průčelí, jež je představitelkou gotického slohu. Od roku 1767 vyzváněly ve věži dva nové zvony. V roce 1870 se pyšnila věž jehlanovitého tvaru. O devatenáct let později byly na věž vyzdviženy nové zvony – zvon Kateřina, zvon Leopold a zvon Filip a Jakub. Jejich zvonění bylo slyšet do roku 1914, kdy byly zabaveny pro válečné účely. V roce 1930 byla věž pokryta měděným plechem a o pět let později byla vsazena tři nová okna. Od roku 1930 vyzváněly na věži kostela tři nové zvony – zvon Kateřina, zvon Cyril a Metoděj a zvon Filip a Jakub.

⁴³⁸ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Třešť, kostel*, žádost faráře Jana Mrázka, správy jmění kostela svaté Kateřiny a patronátního zástupce Jana Dumonta podaná biskupské konzistoři dne 9. října 1895.

⁴³⁹ Zdobená skříňka nad oltářem.

⁴⁴⁰ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Třešť, kostel*, dopis faráře Jana Mrázka biskupské konzistoři z 10. srpna 1900.

⁴⁴¹ V. RICHTER, *Třešť*, nestr.

⁴⁴² J. KUBŮ, *Bílý jednorožec*, s. 213.

⁴⁴³ TAMTÉŽ.

Roku 1942 byly rekvírovány a přesunuty do Hamburku. Do Třeště již nikdy nebyly přivezeny. Do roku 1995 nebyl na věž vyzdvížen žádný jiný zvon.⁴⁴⁴ Na vnější straně zdi schodů lze spatřit pozdně renesanční náhrobek, na kterém je vyobrazen rytíř v brnění s erbem polovičního lva, který je korunován a kráčí vlevo.⁴⁴⁵ Pravděpodobně se jedná o rod Lipovských z Lipovic.⁴⁴⁶

Dne 25. února 1819 bylo nadačním spisem ustanoveno, že se budou ranní nedělní a sváteční bohoslužby konat ve filiálním kostele v sedm⁴⁴⁷ hodin. Změna nastala v roce 1884 za úřadování faráře Františka Komárka, kdy se tyto mše svaté přesunuly do farního kostela.⁴⁴⁸ Ve farním kostele se začaly sloužit nedělní a slavnostní mše svaté v sedm hodin a také o půl desáté ráno a po té kázání.⁴⁴⁹ V kostele svaté Kateřiny Sienské se sloužila pouze bohoslužba o deváté hodině ranní, kterou vedl místní katecheta pro školní mládež. Z korespondence třešťského starosty biskupské konzistoři z roku 1906 se lze dočíst, že mše svaté pro školní děti navštěvovalo přes tisíc školáků a školaček a dvojnásobný počet dospělých lidí.

Ačkoliv byl kostel svaté Kateřiny Sienské prostornější než chrám svatého Martina, jeho kapacita nemohla stačit. Proto bylo nutné najít jiné řešení, které by vylučovalo případné možné zranění a zajišťovalo lepší soustředění se na bohoslužbu. Farní kostel byl na ranních mších prázdnější, jelikož byl vzdálenější než chrám filiální. Příčinou nebyla jenom větší vzdálenost chrámu, ale také jeho poloha ve svahu.⁴⁵⁰ Cesta do kostela z centra obce vedla přes hráz, kde za nepříznivého zimního počasí foukaly mrazivé větry a vznikala plískanice.⁴⁵¹ Ke kostelu vedlo dlouhé schodiště a pro nemocné a starší lidi, zvláště v zimním období, bylo snazší jít na mši svatou do filiálního kostela, který ležel v centru obce a byl dostupnější více lidem.⁴⁵² Řada farníků si proto přála, aby se obnovil původní pořádek bohoslužeb. Farář Jan Mrázek se spíše přikláněl k zachování novějšího nastolení bohoslužeb, neboť farní kostel stál blízko fary, kam po ranní nedělní mši svaté přicházela řada farníků pro potřebné úřední věci.

⁴⁴⁴ J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 140-143.

⁴⁴⁵ J. KUBŮ, *Bílý jednorozec*, s. 213.

⁴⁴⁶ J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 140.

⁴⁴⁷ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Třešť, kostel*, dopis faráře Jana Mrázka biskupské konzistoři z 6. prosince 1906.

⁴⁴⁸ TAMTÉŽ, dopis třešťského starosty biskupské konzistoři z 25. října 1906.

⁴⁴⁹ TAMTÉŽ, dopis faráře Jana Mrázka biskupské konzistoři z 6. prosince 1906.

⁴⁵⁰ TAMTÉŽ, dopis třešťského starosty biskupské konzistoři z 25. října 1906.

⁴⁵¹ TAMTÉŽ, dopis Jana Mrázka biskupské konzistoři z 5. března 1906.

⁴⁵² TAMTÉŽ, dopis třešťského starosty biskupské konzistoři z 25. října 1906.

Další důvod opíral o svátost smíření, kdy zpovědnice byla zřízena pouze ve farním kostele.⁴⁵³ O nedělích, svátcích a v době velikonoční přicházelo ke svátosti smíření nejvíce farníků, a tudíž by hrozilo, že by někteří nestíhali přejít na ranní mši svatou do filiálního kostela, jelikož zpovídání mohlo trvat až do deváté či desáté hodiny ranní. Nastalou situaci ztěžovaly také křty, pohřby, výkropy a další služby, při nichž byli zapojeni všichni duchovní správci. Pokud by jeden z nich odešel sloužit do filiálního kostela, nestačili by zbylí dva na vykonávání daných požadavků.⁴⁵⁴

I přes své uvedené důvody viděl Jan Mrázek přání farníků a byl ochoten přistoupit ke kompromisu. V dopisu z března 1906 uvedl řešení, aby se každou čtvrtou neděli v roce konala ranní mše svatá ve filiálním kostele s obvyklou exhortou (duchovním výkladem).⁴⁵⁵ Z korespondence z prosince téhož roku lze vyčíst prosbu Jana Mrázka, aby byl pozměněn nadační spis – sloužit místo tří mší svatých týdně na úmysl zakladatelů nadace pouze jednu bohoslužbu.⁴⁵⁶ V prostudovaných pramenech nebyly bohužel nalezeny podrobnější informace, zda byl návrh faráře přijat. Přesnější vyjádření biskupské konzistoře k této problematice z daných materiálů je zaznamenáno z března 1906, kdy konzistoř nechává rozhodnutí na třeštských duchovních správcích,⁴⁵⁷ a z prosince téhož roku, z kterého vyplývá, že mše svatá bude sloužena ve filiálním kostele vedle posavadní také o osmé hodině ranní s tím, že tamější městská rada vezme na sebe břemeno a bude vyplácet duchovním správcům stipendium ve výši 163 korun a 80 haléřů za sloužení 156 mší svatých, jak se psalo v nadační listině zřízené obcí. Rozhodnutí tedy ponechala na jejím představenstvu.⁴⁵⁸

⁴⁵³ TAMTÉŽ, dopis Jana Mrázka biskupské konzistoři z 5. března 1906.

⁴⁵⁴ TAMTÉŽ, dopis faráře Jana Mrázka biskupské konzistoři z 6. prosince 1906.

⁴⁵⁵ TAMTÉŽ, dopis Jana Mrázka biskupské konzistoři z 5. března 1906.

⁴⁵⁶ V nadačním spisu z roku 1819 bylo dáno, aby nadační kaplan každou neděli a svátek ranní mši svatou s duchovním výkladem sloužil v kostele svaté Kateřiny Sienské. Také měl sloužit každý týden tři mše svaté za živé a zemřelé zakladatele nadace (dohromady 156 mší svatých). Citováno dle TAMTÉŽ, dopis faráře Jana Mrázka biskupské konzistoři z 6. prosince 1906,

⁴⁵⁷ TAMTÉŽ, dopis biskupské konzistoře Farnímu úřadu v Třešti z 15. března 1906.

⁴⁵⁸ TAMTÉŽ, dopis biskupské konzistoře arciknězi a děkanu jihlavskému z 13. prosince 1906. O třicet let později, v roce 1931, se konaly bohoslužby každý den, v neděli pak dvě mše svaté ve farním kostele a jedna ve filiálním. Citace dle SOKA Jihlava, Farní úřad Třešť, *Služby Boží 1931-1946*, neuspoř.

V. 2. Ekonomické zázemí třeštských kostelů

Kostelní účty evidovaly dlužní úpisy a hotovost farnosti s výjimkou let 1860 a 1870, kde byla vypsána pouze hotovost. Ještě v roce 1890 byla v účtech uvedena jako platidla zlatníky a krejčary.⁴⁵⁹

Za rok 1850 byly v kostelních účtech zaznamenány tři finanční položky – vlastní jmění farního kostela svatého Martina, účet stříbrového fondu při tomtéž kostele a vlastní jmění filiálního kostela svaté Kateřiny. Vlastní jmění zahrnovalo během sledovaných let příjmy a výdaje, z čehož příjmy tvořil zůstatek z předchozího roku a nový příjem, do kterého byly začleněny položky – vyměněné dluhopisy, úroky, mešní nadace, štolné, oběti a milodary a různé další příjmy. Vlastní jmění se snižovalo vydanými dluhopisy, výdaji za bohoslužebné předměty, placením daní, výplatou dávek, služného a odměn (kostelníkovi, varhaníkovi, nočnímu hlídači a jiným).

O deset let později byly v kostelních účtech zaznamenány další dvě dílčí složky, které se týkaly příjmů a vydání zádušního jmění obou kostelů. Příjmy se skládaly nejen ze zbytkových peněz z předešlého roku, ale také z vyměněných a splacených dluhopisů, z úroků a nových vkladů. Výdaje představovaly vydané dluhopisy, nové vklady a podílníci.⁴⁶⁰ Další výdajovou položku tvořily daně, mešní povinnost a také umořování dluhu.

V roce 1870 lze vyčíst i peněžní údaje o farním obročí a účty křížové nadace⁴⁶¹ v Třešti. Ke zbytkovému příjmu ve farním obročí přibyl nový příjem, a to z vyměněných dluhopisů, úroků a výnosu pozemků. Obnos příjmových peněz a dlužních úpisů snížily výdaje za vydané dluhopisy a daně a dávky. Co se týkalo křížové nadace, její příjem se zvyšoval z daných úroků a snižoval z daní.

⁴⁵⁹ Podklady pro zpracování této podkapitoly jsou uloženy v SOkA Jihlava, Farní úřad Třešť; SOkA Jihlava, Farní úřad Třešť, *Rechnungs-Buch von der Pfarrkirche in Triesch von Jahre 1850 bis 1870*, neuspoř.; SOkA Jihlava, Farní úřad Třešť, *Rechnungsbuch von der Pfarrkirche in Triesch von Jahre 1870 bis 1887*, neuspoř.; SOkA Jihlava, Farní úřad Třešť, *Účty kostela farního sv. Martina v Třešti (1889-1910)*, neuspoř.; SOkA Jihlava, Farní úřad Třešť, *Kostelní účty 1911-1934*, neuspoř.; SOkA Jihlava, Farní úřad Třešť, *Rechnungs-Buch der Filialkirche St. Kathar. Siens im Marke Triesch vom Jahre 1849 bis 1875*, neuspoř.; SOkA Jihlava, Farní úřad Třešť, *Účty kostela sv. Kateřiny S. v Třešti (1876-1943)*, neuspoř.; dále též v Diecézním archivu Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupský ordinariát Brno, *Třešť kostelní účty 1866-1947*, inv. č. 15 251, kart. 4 151-4 155. Pokud není uvedeno jinak, pracovalo se s roky 1850, 1860, 1870, 1880, 1890, 1900, 1910, 1920, 1930 a 1940.

⁴⁶⁰ Mezi podílníky patřili ti, co se podíleli na vykonávání měšni povinnosti (kostel, kněz, varhaník, ministranti a jiní).

⁴⁶¹ Křížová nadace neboli nadace křížů se starala o kříže, jejich obnovování, pozlacení, ozdobení atd. Také například o opravení dřevěného zábradlí kolem kříže, což je zaznamenáno v roce 1907. Citováno dle SOkA Jihlava, Farní úřad Třešť, *Účty kostela farního sv. Martina v Třešti od 1889-1910*, neinv.

Kostelní účty se v dalším desetiletí opět rozšířily. K stávajícím položkám přibyla křížová nadace v Hodicích, účet lampové nadace při farním kostele a účty jmění kaple v Jezdovicích a zádušního jmění při této kapli. V roce 1890 byl psán účet světlové nadace při šestinedělní pobožnosti k počtě svatého Aloise při farním kostele v Třešti. V roce 1910 figurovaly v účtech údaje o nadaci pro mateřskou školku Marianum v Třešti, kdy bývalý katecheta Josef Vlk odkázal chudým dětem 300 korun na vánoční podělování. Účet křížové nadace v Čenkově, účet válečných půjček, účet hrobkové nadace a zvonový fond kostelů se objevil v následujícím desetiletí.

V. 2. 1. Vybrané položky v letech 1850-1890

Vlastní jmění farního kostela svatého Martina lze sledovat od roku 1850. Během těchto pěti desítkových let se vybralo na příjmech⁴⁶² 32 885 zlatých a 89 krejcarů. Nejmenší příjem s částkou 4 866 zlatých a 32 krejcarů byl zaznamenán v roce 1880 a nejvyšší v roce 1870 se sumou 9 030 zlatých a 55 krejcarů. Co se týkalo výdajů, nejvíce se utratilo v roce 1870 v rozsahu 4 594 zlatých a 65 krejcarů a nejméně s finančním obnosem 350 zlatých a 7 krejcarů v roce 1860. Bilance z příjmů a výdajů průměrně činila ročně 4 596 zlatých a 15 krejcarů, přičemž nejvyšší dosahovala částky 7 874 zlatých a 51 krejcarů v roce 1850.

Nejvyšší příjmová částka do roku 1890 spadala pod rok 1870 s finančním obnosem 9 030 zlatých a 55 krejcarů. Zůstatek z roku 1869 činil 5 446 zlatých a 26 krejcarů. Nový příjem pro rok 1870 zahrnoval úroky v hodnotě 176 zlatých a 65 krejcarů. Na darech (za víno, světlo a jiné) se vybralo 23 zlatých a 71 krejcarů a z pohřbů činila částka 48 zlatých a 20 krejcarů. Suma 47 zlatých a 77 krejcarů byla dána na svíčky při obětech. Další položkou jsou získané kapitály ve formě papírové a stříbrné renty, jejichž celkový obnos dosahoval částky 3 273 zlatých a 19 krejcarů. Poslední údaj je zapsán z doplňků kapitálu s finanční částkou 14 zlatých a 77 krejcarů.

Nejvíce peněz v hodnotě 4 594 zlatých a 65 krejcarů bylo vydáno též v roce 1870. Výdaje ve výši 166 zlatých a 73 krejcarů zahrnovaly kostelní potřeby, mezi něž patřily například svíce v kostele, na kůru a v sakristii, čištění a bělení prádla, olej do kostelní lampy. Následující položka zahrnovala 18 zlatých a 35 krejcarů na daně a dávky. Částka 13 zlatých a 24 krejcarů byla vyplacena kostelníkům, zvoníkům a

⁴⁶² Pod pojmem příjem je v celé této kapitole zahrnut jak hotovost, tak dluhopisy. Totéž platí i pro výdaje.

kalkantům.⁴⁶³ Na opravách kostela se vydalo 116 zlatých a 10 krejcarů. Rozličné výdaje činily 4 zlaté a 20 krejcarů. Za státem vydané obligace se zaplatilo 4 260 zlatých a 35 krejcarů (papírová renta) a 15 zlatých a 68 krejcarů (renta stříbrná).

V roce 1860 figurovala v účtech položka, která podávala informace o příjmech a vydáních záduší (fundačního jmění) kostela svatého Martina. Nejvyšší příjem činil 7 948 zlatých a 62 krejcarů v roce 1890, nejnižší spadal pod rok 1860 s částkou 3 290 zlatých a 9 krejcarů tak jako nejnižší výdaje s finančním obnosem 102 zlatých a 63 krejcarů. V roce 1870 se z rozpočtu vydala nejvyšší suma v hodnotě 2 509 zlatých a 99 krejcarů. Průměrná bilance se pohybovala kolem částky 5 198 zlatých a 22 krejcarů za rok, přičemž nejvyšší dosahovala v roce 1890 v obnosu 7 609 zlatých a 41 krejcarů.

Nejvyšší příjem 7 948 zlatých a 62 krejcarů byl zaznamenán v roce 1890. Tento příjem se skládal z úhrnu z loňského roku v hodnotě 7 608 zlatých a 65 krejcarů a nového příjmu obsahujícího úroky z papírové a stříbrné renty a z privátních jistin. Tato položka činila sumu 339 zlatých a 97 krejcarů.

Rok 1870 si zapsal nejvyšší výdej peněz v částce 2 509 zlatých a 99 krejcarů. Fundační poplatky kostelu, faráři, asistentům, ministrantům, chudým a jiným si vyžádaly 134 zlatých a 61 krejcarů. Zakoupení papírové renty stálo 2 252 zlatých a 16 krejcarů a stříbrné renty rovných 120 zlatých. Tři zlaté a 22 krejcarů bylo vydáno na daně.

Ve sledovaných letech lze nalézt údaje k vlastnímu jmění filiálního kostela svaté Kateřiny Sienské. Částka 1 155 zlatých a 10 krejcarů činila nejvyšší příjem a to v roce 1850, nejméně pak přijatý finanční obnos byl zaznamenán o deset let později ve výši 274 zlatých a 97 krejcarů. V roce 1890 se vydalo nejvíce peněz v částce 146 zlatých a 92 krejcarů, nejnižší pak výdaj činil 29 zlatých a 9 krejcarů v roce 1860. Ročně se průměrná bilance pohybovala kolem 419 zlatých 5 krejcarů, kdy nejvyšší částky 1 048 zlatých a 56 krejcarů dosáhla v roce 1850 a tím předčila následující roky, jež nedosáhly ani na 310 zlatých.

V roce 1850 bylo tedy dosaženo příjmové částky 1 155 zlatých a 10 krejcarů. Z předešlého roku se přeneslo 1 042 zlatých a 7 krejcarů. Za víno, světlo a jiné bylo zapláceno rovných 70 zlatých. Na darech bylo přijato 8 zlatých a 74 krejcarů, z pohřbů

⁴⁶³ Kalkanti jsou osoby, které vhánějí vzduch z měchů do varhan.

7 zlatých a 27 krejcarů. Úroky a získané příjmy obnášely 11 zlatých a 39 krejcarů. Odkaz dědictví zvýšil příjmový rozpočet o 15 zlatých.

Nejvyšší výdaje byly zaznamenány v roce 1890 v částce 146 zlatých a 92 krejcarů. První položka zahrnující kostelní potřeby (voskovice, stearinové svíčky, víno, hostie, zametání kostela, čištění prádla, olej k věčnému světlu, kostelní direktář) činila úhrnem 123 zlatých a 31 krejcarů. Další položkou se staly daně a dávky (z kostelního pole, kostelníkům z peněz na světlo, revise účtů, ekvivalent za rok 1890) s obnosem 15 zlatých a 71 krejcarů. Za menší vydání a sestavení účtů z roku 1890 se zaplatilo 7 zlatých a 90 krejcarů.

Údaje k záduší kostela svatě Kateřiny Sienské jsou sledovány od roku 1860. Suma 2 853 zlatých a 50 krejcarů činila nejvyšší příjmovou částku. Nejnižší obnos příjmů spadal pod rok 1860 ve výši 1 132 zlatých a 50 krejcarů, ve kterém byl také zaznamenána nejnižší suma výdajů v hodnotě 51 zlatých a 97 krejcarů. Nejvíce peněz z rozpočtu ubylo v roce 1870, kdy bylo vydáno 1 105 zlatých a 57 krejcarů. Průměrná roční bilance dosahovala částky 1 846 zlatých a 28 krejcarů. Nejvyšší bilance byla zapsána v roce 1890 s finančním obnosem 2 732 zlatých a 45 krejcarů.

V roce 1890 se s částkou 2 853 zlatých a 50 krejcarů dosáhlo nejvyššího příjmu. Zůstatek z předešlého roku dosahoval 2 732 zlatých a 71 krejcarů, tedy skoro většinu celkového příjmu. Nový příjem tvořila papírová a stříbrná renta, dále loterní půjčka z 15. března 1860, nadace kaplanská⁴⁶⁴, privátní jistiny a v neposlední řadě spořitelský vklad. Celková výše obnosu se vyšplhala na 120 zlatých a 79 krejcarů.

V roce 1870 byly vyplaceny fundační poplatky kostelu, faráři, ministrantům a jiným ve výši 45 zlatých a 57 krejcarů a státní dluh na obligacích činil rovných 1 060 zlatých. Celkový finanční obnos výdeje se rovnal 1 105 zlatým a 57 krejcarům.

Celkový součet příjmů vlastního jmění farního a filiálního kostela a záduší obou kostelů dosáhl během pěti desítkových let výše 68 231 zlatých a 2 krejcarů. Vydalo se

⁴⁶⁴ Dle nadačního spisu z 25. února 1819 měly být konány každou neděli a ve svátky o sedmé hodině ranní sloužena mše svatá, kterou vedl nadační kaplan, který po mši svatě hlásal Boží slovo. Též bylo povinností tří mše svatě týdně za živé i zemřelé zakladatele kaplanské nadace sloužit. Nadační spis nebyl plněn v období farářství Františka Komárka, proto byla podána žádost biskupské konzistoři o opětovné plnění. Citováno dle Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Třešť, kostel sv. Kateřiny 1846-1909*, sign. T 226, inv. č. 10 728, kart. 427, dopis třešťského starosty biskupské konzistoři z 25. října 1906. Srov. TAMTÉŽ, dopis faráře Jana Mrázka biskupské konzistoři z 6. prosince 1906. Srov. s poznámkou č. 456.

11 591 zlatých a 62 krejcarů. Bilance příjmů a vydání se vyšplhala na 56 639 zlatých a 40 krejcarů. Její průměr činil asi 3 146 zlatých a 63 krejcarů za rok.

V. 2. 2. Vybrané položky v letech 1900-1940

Vlastní jmění farního kostela svatého Martina si v letech 1900-1940 zapsalo 107 588 korun a 77 haléřů na příjmech. Částka 47 391 korun a 45 haléřů činila nejvyšší příjem, a to v roce 1940. Tentýž rok ubylo z rozpočtu i nejvíce peněz v sumě 5 684 korun a 45 haléřů. Nejnižší příjem (10 930 korun a 86 haléřů) šlo ruku v ruce s nejnižším výdejem (1 026 korun a 45 haléřů) v roce 1910. Úhrn výdajů se vyšplhal na finanční obnos 15 339 korun a 88 haléřů. Průměrná roční bilance tvořila asi 18 449 korun a 78 haléřů, přičemž bilance roku 1940 s částkou 41 707 korun předčila dvojnásobně rok 1930 a zanechala všechny čtyři sledované roky hluboko pod sebou.

Z roku 1939 se přeneslo 40 920 korun a 90 haléřů. Nový příjem za vyměněné dluhopisy dosáhl výše 1 500 korun a úroky vynesly 1 241 korun a 95 haléřů. V mešních nadacích bylo přijato 45 korun, štolné činilo 972 korun a oběti a milodary se vyšplhaly na částku 2 421 korun a 60 haléřů. Finanční obnos ve výši 290 korun tvořil různý příjem. Celkový a nejvyšší příjem v první polovině 20. století činil 47 391 korun a 45 haléřů.

Nejvyšší výdaje byly zaznamenány v roce 1940 v částce 5 684 korun a 45 haléřů. K jednotlivým položkám patřily vydané dluhopisy v částce 1 500 korun a bohoslužebné předměty ve výši 2 555 korun, kde pod nejvyšší dílčí složky patřilo mešní víno v obnosu 960 korun a svíce spolu s olejem a jinými za 870 korun. Daň kuponová, ekvivalent, daň důchodová, dávka náboženské matici, na svaté oleje, pojištění, příspěvky a jiné představovaly vydání 931 korun a 45 haléřů. Kostelníkovi, varhaníkovi, šlapači varhan, fakulantům a nočnímu hlídači bylo vyplaceno 438 korun. Poslední dílčí složkou jsou různá vydání, která se týkala sestavení a spisu těchto účtů a kancelářskému vydání, ve výši 260 korun.

Záduší kostela svatého Martina přijala během sledovaného období 176 813 korun a 31 haléřů. Z toho největší příjem tvořila částka 62 641 korun a 65 haléřů z roku 1940. V tomtéž roku se utratilo i nejvíce peněz ve výši 7 978 korun a 80 haléřů. Nejmenší příjem (25 067 korun a 55 haléřů) byl zaznamenán v roce 1900. V roce 1930 se utratilo pouhých 449 korun a 20 haléřů, což činilo nejnižší výdaj. Roční průměrná

bilance se pohybovala kolem 32 611 korun a 31 haléřů. V roce 1940 dosáhla bilance částky 54 662 korun a 85 haléřů.

Rok 1940 si zapsal nejvyšší příjem s částkou 62 641 korun a 65 haléřů. Slušný obnos ve výši 55 441 korun a 15 haléřů byl přenesen z předešlého roku. Vyměněné a splacené dluhopisy činily 4 171 korun a 90 haléřů. Nové vklady přinesly 530 korun a 35 haléřů a úroky vnesly do rozpočtu 2 498 korun a 25 haléřů.

Nejvíce peněz ubylo v roce 1940 ve výši 7 978 korun a 80 haléřů. Za vydané dluhopisy se odečetlo z příjmů 5 577 korun a 70 haléřů. K této částce se připojila suma 530 korun a 35 haléřů za nový vklad. Výše dávek činil obnos 498 korun 80 haléřů a mešní povinnosti si vyžádaly rovných 124 korun. Jejím vykonavatelům (kostelu, knězi, varhaníkovi, kostelníkům, šlapači varhan a ministrantům) bylo souhrnně vyplaceno rovných 405 korun, z čehož 202 korun a 50 haléřů připadlo knězi. Další položka nesla název umořování dluhu, kdy se roční výtěžek z předválečných nadací odevzdal na umoření dluhu. Jednalo se o částku 842 korun a 95 haléřů.

Částka 28 374 korun a 27 haléřů tvořila veškerý příjem vlastního jmění kostela svaté Kateřiny Sienské v daných letech. Rok 1940 se vyznačil nejvyšším finančním výnosem ve výši 19 463 korun a 50 haléřů. Tentýž rok došlo také k největším nákladům v sumě 1 744 korun a 55 haléřů. Nejnižší výlohy spadaly pod rok 1900, kam lze zařadit i nejnižší příjem s částkou 893 korun a 31 haléřů. Po odečtení výdajů z příjmů byla nejvyšší bilance, jež se svou výší výrazně odlišuje od zbylých čtyř let, v roce 1940 ve výši 17 718 korun a 95 haléřů. Průměrná bilance činila 4 748 korun a 51 haléřů.

Výnos (19 463 korun a 50 haléřů) z roku 1940 tvořily následující příjmy. Částka 17 347 korun a 85 haléřů byla přenesena z loňského roku. Pod nový příjem spadaly vyměněné dluhopisy (300 korun) a úroky (495 korun a 50 haléřů). Dále byl přijat obnos 300 korun za nájemné z kostelního pole a za štolné 270 korun. Z obětí a milodarů bylo vybráno 750 korun a 15 haléřů.

Celkový rozpočet výdajů (1 744 korun a 55 haléřů) zahrnoval náklady za vyměněné dluhopisy (300 korun) a bohoslužebné předměty (1 252 korun). Daně a dávky si vyžádaly 36 korun a 5 haléřů a za různá vydání, pod které spadalo čištění kostela (50 korun), sestavení a opis účtů z roku 1940 (6 korun a 50 haléřů) a konání křížové cesty (100 korun), bylo souhrnem zapláceno 156 korun a 50 haléřů.

K poslední sledované položce patří záduší kostela svaté Kateřiny Sienské, jejíž celkový příjem tvořil 34 638 korun a 78 haléřů. Nejvíce peněz bylo přijato v roce 1940 v částce 7 252 korun a 95 haléřů, což bylo o pouhé 3 haléře více než v roce 1920. Nejvyšší náklady, které se skoro rovnaly roku 1940, spadaly pod rok 1920 ve výši 298 korun a 3 haléře. Nejméně se utratilo v roce 1930, a to pouhých 101 korun 41 haléřů. Nejmenší příjem byl zapsán v roce 1900 s finančním obnosem 6 366 korun. Bilance sledovaných let byly velmi vyrovnané, nejvyšší v roce 1940 s částkou 6 955 korun. V roce 1920 a 1930 se bilance shodly na částce 6 954 korun a 62 haléřů. Průměrný roční rozpočet se pohyboval kolem 6 640 korun a 56 haléřů.

Nejvyšší zisk z roku 1940 (7 252 korun a 95 haléřů) se dělil na příjem z předešlého roku v hodnotě 6 955 korun. Nový příjem byl sestaven z úroků a ročních dávek od obce ve výši 297 korun a 95 haléřů.

Náklady ve výši 298 korun a 30 haléřů z roku 1920 zahrnovaly daně (14 korun a 24 haléřů) a vyplácení peněz podílníkům za konání nadačních povinností (284 korun a 6 haléřů).

Účty výše sledovaných položek v první polovině 20. století výrazně narostly koncem třicátých let nejen ve výdajích, ale především v příjmech. Úhrn přijatých financí se vyšplhal na 347 415 korun a 18 haléřů. Z toho se odečetlo 35 164 korun a 45 haléřů. Celkový rozpočet pak činil 312 250 korun a 73 haléřů, přičemž průměrná bilance dosáhla na částku 78 062 korun a 68 haléřů.

V. 2. 3. Finanční podpora pro mateřskou školku Marianum

V roce 1910 byla založena nadace pro chudé děti mateřské školky Marianum v Třešti. Jejím zakladatelem se stal bývalý katecheta v Třešti Josef Vlk (zesnulý v roce 1902), který se rozhodl o zanechání každoročního nadačního příspěvku ve výši 300 korun. Tento finanční obnos měl posloužit pro nákup vánoční nadílky a tím přinášet dětem radost. Do roku 1928 činil příjem 5 700 korun.⁴⁶⁵

V roce 1929 se k nadaci připojil děkan a farář v Třešti Jan Mrázek a odevzdal dvě náhradní renty z 27. července 1928 pro zvýšení finančního příspěvku mateřské školce. Tyto dvě renty měly hodnotu 400 korun. Jan Mrázek měl přání, aby se tato

⁴⁶⁵ SOKA Jihlava, Farní úřad Třešť, *Účty kostela farního sv. Martina v Třešti (1889-1910)*, neuspoř.; SOKA Jihlava, Farní úřad Třešť, *Kostelní účty 1911-1934*, neuspoř. (Za léta 1910-1928.)

částka přidávala k vánoční nadílce. Čistý příjem mateřské školky v roce 1929 tvořil 700 korun. Tak to bylo i pro rok 1930. Lze předpokládat, že to zůstalo nadále i v následujících letech.⁴⁶⁶

Celkový rozpočet za rok 1940 tvořil 800 korun. Z předešlého roku se přeneslo 700 korun. Za vyměněné dluhopisy byla přijata částka ve výši 500 korun a obnos 1 212 korun byl vyneseno z úroků. Za vydané dluhopisy bylo z příjmů odečteno 400 korun a na daních a dávkách 12 korun.

Za rok 1945 činil nový příjem z úroků 15 korun a 70 haléřů. K tomu byl přičten zůstatek z loňského roku ve výši 800 korun. Daň vydaná správě mateřské školky Marianum představovala 15 korun a 70 haléřů. Tak to bylo i v roce 1945 s tím rozdílem, že úroky se snížily na 9 korun a ta samá částka byla odevzdána představené mateřské školky Marianum.⁴⁶⁷

Nadace pro mateřskou školku figuruje i v kostelních účtech z roku 1946, ačkoli školské sestry již v Třešti nepůsobily. Zbytek z roku 1946 tvořil příjem 800 korun. Nový finanční obnos se skládal z úroků ve výši 9 korun. Pod vydáním lze nalézt položky ekvivalent (65 haléřů) a správa mateřské školky (8 korun a 35 haléřů), které dohromady dávaly součet vydání 9 korun. Čistý zisk se rovnal 800 korunám.⁴⁶⁸

⁴⁶⁶ SOkA Jihlava, Farní úřad Třešť, *Kostelní účty 1911-1934*, neuspoř. (Za léta 1929 a 1930.)

⁴⁶⁷ Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupský ordinariát Brno, *Třešť kostelní účty 1866-1947*, inv. č. 15 251, kart. 4 151-4 155. (Za rok 1945.)

⁴⁶⁸ TAMTÉŽ. (Za rok 1947.)

VI. Pravá víra?

Římskokatolická církev prošla během své dvoutisícileté existence dobrými obdobími, během nichž dosahovala značných úspěchů a vytyčených cílů, ale i krizemi, kterým musela čelit a které byla nucena v co možná nejkratší době zažehnat. O její úspěšnosti a délce trvání rozhodovala víra věřících, která se navenek projevovala například jejich počtem. Jako každá církev, tak i římskokatolická se snažila o zvýšení počtu svých členů a o předání a rozšíření hodnot, které vyznávala. Mezi těmito hodnotami se mimo jiné nalézala svobodná vůle, kterou Bůh dal lidem již od jejich stvoření. Nejinak tomu bylo i v třešťské farnosti ve druhé polovině 19. století a v první polovině 20. století.

Třešťská farnost, do které byly včleněny obce Buková, Čenkov, Hodice a Jezdovice,⁴⁶⁹ spadá pod působnost brněnské diecéze, která v roce 2007 oslavila 230 let od svého založení. Zakladatelem se stal papež Pius VI., jehož podpis na papežské bule stvrdil zřízení nové diecéze se sídlem v Brně 5. prosince 1777.⁴⁷⁰

Na přelomu 18. a 19. století bylo na Moravě a ve Slezsku zaznamenáno více jak 1 300 000 obyvatel, z nichž se 95% hlásilo ke katolické víře. Podle statistických údajů spravovalo farnosti asi 2 400 kněží. Na jednu faru připadalo 571 farníků.⁴⁷¹ V roce 1930 se hlásilo k římskokatolické církvi na československém území 73,5% celkové populace.⁴⁷² Římskokatolická církev pocítila značný úbytek věřících v období těsně po vyhlášení Československé republiky 28. října 1918 a v roce 1920 po založení Církve československé,⁴⁷³ k níž přestoupilo v roce 1921 více jak 530 000 občanů.⁴⁷⁴ V republice působily kromě těchto církví i církve evangelické, církve pravoslavná, kromě křesťanských vyznání také židovství a jiné. Období v letech 1918-1920 se neslo v duchu antikatolických nálad. Hnutí „Pryč od Říma“, jež v této době nabylo velkého vlivu, napomohlo k tomu, že z římskokatolické církve vystoupila řada věřících. Ti zůstali buď bez vyznání (asi 853 000), nebo přestoupili na jiné vyznání (například

⁴⁶⁹ V roce 1785 se od třešťské farnosti odpojily obce Salavice a Třeštice. Citováno dle J. KESSLER, *Pamětihodnosti*, s. 137.

⁴⁷⁰ Tomáš ČERNUŠÁK, *Důvody a předpoklady vzniku brněnské diecéze*, in: Petr Nešpor – Zdeněk Granát (edd.), *Brněnská diecéze 1777-2007. Historie a současnost*. Sborník příspěvků ze symposia na Biskupském gymnáziu v Brně 10. 11. 2007, Brno 2007, s. 9-14.

⁴⁷¹ J. ŠTOURAČOVÁ, *Vznik biskupství*, s. 20-21.

⁴⁷² M. TRAPL, *Hnutí „Pryč od Říma“*, s. 28.

⁴⁷³ TAMTÉŽ, s. 22.

⁴⁷⁴ J. KUBALÍK, *Křesťanské církve*, s. 127-128.

k Církvi československé – asi 793 000).⁴⁷⁵ Z občanů německé národnosti žijících v Československé republice odešlo od římskokatolické církve asi patnáct tisíc.⁴⁷⁶

Cílem následujícího textu je snaha podívat se na tyto události prizmatem konkrétního místa, konkrétní farnosti. Tedy – jak se tyto „velké dějiny“ odrazily v případě třešťské farnosti. Pramennou základnou pro zpracování této kapitoly se stala *Knih nábož. změn* uložená ve Státním okresním archivu v Jihlavě.

VI. 1. Odpadlíci a konvertité (1855-1950)

Během let 1855-1950 vstoupilo v třešťské farnosti do římskokatolické církve 132 lidí. Do tohoto součtu se počítali nejen nově příchozí občané, ale také ti, kteří z církve v minulosti vystoupili a opět se do ní ve sledovaném období navrátili. Jednalo se o 106 lidí. Do roku 1900 přistoupilo ke katolické víře jedenáct lidí, přičemž v letech 1856, 1858-1871, 1885-1887 a 1890-1898 nepřistoupil žádný. V následujících padesáti letech vstoupilo do církve 121 třešťských občanů. Největší počet byl zaznamenán pro rok 1921, kdy římskokatolické vyznání přijalo 24 lidí. Po jedenácti občanech to bylo v letech 1920 a 1939.

Též se vyskytly roky, kdy do církve nevstoupil nikdo. Jednalo se o léta 1900-1913, 1915-1918, 1925, 1931, 1935, 1938, 1943 a 1945-1946. Průměrně každý rok ve sledovaném období přistoupila jedna až dvě osoby.

Mezi nejčastěji uváděné důvody, které občany přivedly k římskokatolické víře nebo které se zasadily o to, aby došlo k přestoupení k tomuto vyznání, patřila upřímná touha po pravé víře, po věčném životě v nebi a utišení svého svědomí a pojištění si své spásy.⁴⁷⁷ Další častá příčina přístupu k římskokatolické církvi byla spojena s otázkou partnerství.⁴⁷⁸ Jednalo se mimo jiné o známosti, kdy jeden z partnerů spadl pod tuto církev a druhý partner se rozhodl pro vyznávání stejné víry.⁴⁷⁹ Stalo se také, že sňatkem

⁴⁷⁵ Miloš TRAPL, *Hnutí „Pryč od Říma“ („Los von Rom“)*, in: Ivana Koucká – David Papajík (edd.), *Politický katolicismus v nástupnických státech Rakousko-Uherské monarchie v letech 1918-1938*, Olomouc 2001, s. 27-28.

⁴⁷⁶ TAMTÉŽ, s. 24. Podrobněji k náboženské situaci viz kapitola II. Římskokatolická církev a její postavení v českých zemích od druhé poloviny 18. století.

⁴⁷⁷ Tyto důvody byly nejčastěji uvedeny u nově přistoupivších věřících do roku 1889.

⁴⁷⁸ Například Josef Knihař, kupecký příručí, se navrátil do církve v roce 1926, když se ženil.

⁴⁷⁹ Jako příklad lze uvést služebnou Františku Chládkovou, která se seznámila s chasníkem, jenž byl katolíkem. Poté se otevřela katolické víře, která přerostla v upřímnou touhu po pravé víře a pojištění si svého spasení. Katoličkou se stala 5. března 1899. Stejněho roku přijal římskokatolickou víru i služebný v Hodčicích Cyrill Kec (25 let), který se seznámil s katoličkou a chtěl se s ní oženit. Dalším příkladem

partner opustil víru, ale po čase se navrátil.⁴⁸⁰ Též se naskytl případ, kdy vdavky nevyšly a kdy se dotyčná osoba navrátila k původní víře⁴⁸¹.

Počet nových lidí, kteří přestoupili či se do římskokatolické církve navrátili, byl jen zlomek oproti počtu lidí, kteří z církve v první polovině 20. století vystoupili. Ačkoliv do roku 1903 nebyl v prameni zaznamenán žádný věřící, který by katolickou církev opustil, od roku 1904 se jejich počet začal navyšovat a vyvrcholil ve dvacátých letech, aby od třicátých let opět poklesl. Nejvíce věřících tedy opouštělo katolickou církev na počátku dvacátých let 20. století. Jednalo se o 105 místních občanů v roce 1920 a o 215 osob v následujícím roce. Výrazný úbytek – 66 věřících – zaznamenala církev v Třešti i v roce 1922. Ke konci dvacátých let, konkrétně v roce 1929, odešlo z církve 51 osob a v roce 1930 to bylo celkem 49 odpadlíků. V následujících letech se počty vystoupivších z církve k hranici padesáti osob nepřiblížily. Do roku 1950 se celkový počet třešťských obyvatel, kteří vystoupili z římské církve, vyšplhal na číslo osm set sedmdesát dva.

Jestliže nejvíce věřících opouštělo římskokatolickou církev ve dvacátých letech 20. století, tak pro léta 1909-1910, 1912, 1918 a 1938 nebylo ve studovaném prameni zaznamenáno ani jedno vystoupení z církve. Průměrně odešlo z římskokatolické církve ve sledovaném období každý rok 19 osob.

Proč lidé v tomto období opouštěli římskokatolické vyznání? V říjnu 1918 vznikla samostatná Československá republika a v tomtéž roce byla již plně prosazovaná náboženská svoboda. Římskokatolická církev byla chápána jako opora habsburské monarchie, a proto začala upadat v nelibost. Řada lidí i z řad duchovních si přála dílčí reformy uvnitř církve, což se neslučovalo s představami vysokého katolického kléru v Československu i ve Vatikánu. Naproti tomu nastoupila nově založená Církev československá, která začala rozšiřovat své řady věřících. Častou příčinou bylo také volnomyšlenkářství a členství k socialisticky orientované straně.⁴⁸² Velkou roli hrálo též

může být Jiřina Dvořáková (rozená Šilhavá), která se narodila v Rusku. Do Čech přišla se svou matkou – vdovou. Navštěvovala ve škole svaté náboženství. Od pravosláví přešla k římskokatolické církvi kvůli vdavkám roku 1919.

⁴⁸⁰ Příkladem může sloužit rozhodnutí hospodářského dozorce Karla Karpíška, který odpadl při sňatku k helvétskému vyznání, ale trápil ho nepokoj a výčitky svědomí, proto dozrál k názoru, že navrátí k půdnímu vyznání, což také v roce 1914 učinil. S ním přijala římskokatolickou víru i manželka Antonie, která od malička vyrůstala mezi katolíky, a jeho dcery Marie a Vlasta.

⁴⁸¹ Jednalo se například o Terezii Furchtovou, která 5. listopadu 1916 zavrhlá židovství a přistoupila ke křesťanství kvůli vdavkám. Když z nich sešlo, vrátila se 15. února 1917 k původní víře.

⁴⁸² Stalo se to například aspirantu farmacie Ottu Rydlovi, který se narodil 30. ledna 1896.

partnerství a mezilidské soužití. Lidé vystupovali kvůli známosti⁴⁸³ či sňatku.⁴⁸⁴ Zřídka kdy bylo uváděno, že byl partner druhým partnerem donucen z církve vystoupit.⁴⁸⁵ Ojedinele bylo uváděno, že dotyčná osoba byla svedena místním odpadlíkem⁴⁸⁶. Stalo se také, že z církve musel vystoupit muž, který byl trestán žalářem pro urážku náboženství⁴⁸⁷. Pokud vystupoval otec či matka a měli malé dítě, vystupovala většinou celá rodina⁴⁸⁸.

Pro lepší přiblížení náboženské situace v třeštské farnosti v období let 1905-1924 (viz Graf č. 1 v oddílu Příloh) byl vybrán vzorek 413 lidí, jelikož u zbylých 459 osob nebyly v prameni uvedeny osobní údaje potřebné pro vypracování následujících informací.

Průměrně vystoupilo v tomto sledovaném čase každý rok z římskokatolické církve 22 osob. Znatelný rozdíl v navýšení počtu lidí, kteří se rozhodli církev opustit, bylo cítit od roku 1919. Tento rok vystoupilo 14 osob, následující rok se počet markantně zvýšil, a to o 78 lidí. V roce 1921 dosáhl až 184 osob. Poté se počet opět snížil na počet padesát pět v roce 1922. Z celkového počtu se jednalo o 258 mužů a 157 žen. Průměrný věk se pohyboval kolem 27 let. Nejstarší byli dva muži, kteří dosáhli 70 let. Nejmladším osmi dětem bylo kolem jednoho roku. Nejvíce lidí v počtu 292 se vzdalo své víry a k žádné jiné se nepřihlásili. Dalších 71 přestoupilo k Církvi československé. Vyznání českobratrské přijalo 23 osob. V letech 1923-1924 se zapsalo osm lidí k metodistické církvi. K evangelické církvi (blíže neurčené) se přihlásily dvě osoby. Stejný počet přešel v letech 1907 a 1914 k augsburskému vyznání. Helvétské vyznání přilákalo jednoho muže ve věku 38 let v roce 1914. V roce 1917 se stala jedna žena židovkou. U ostatních třinácti osob nebyl údaj o nové církvi či o bezvěrectví uveden.

⁴⁸³ Jako příklad lze uvést Svobodovou Františku (narozena 1896 v Telči), která 20. dubna 1919 vystoupila z římskokatolické církve kvůli známosti s nevěreckým socialistou Ottou Rydlem (viz poznámka č. 482).

⁴⁸⁴ Například Josef Svoboda, dělník v Třešti, který se narodil 24. února 1884, vystoupil roku 1913.

⁴⁸⁵ Jednalo se o Boženu Koutnou, která byla svým mužem donucena roku 1920 z církve vystoupit.

⁴⁸⁶ Toto se přihodilo například Karlu Svobodovi (roku 1920), který se narodil v roce 1901 a pracoval v Třešti jako holič.

⁴⁸⁷ Dotyčný muž se jmenoval Julius Schway, který pracoval jako dělník v Třešti. Narodil se 9. února 1866. Od římskokatolické církve odpadl roku 1911.

⁴⁸⁸ Příkladem může být rodina Vondruškova, kdy vystoupila matka Marie (12. listopadu 1920), o měsíc později otec Antonín a v únoru následujícího roku byly odhlášeny i jejich dvě dcery Růžena a Marie a syn Josef.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo zaměřit se na život římských katolíků v Třešti a jeho proměny v rozmezí let 1850-1950. Během studia zvolených materiálů byly objeveny nové prameny k řeholním sestrám působícím v Třešti, a tudíž se práce více soustředila na Kongregaci Chudých školských sester de Notre Dame, jejíž činnost ve městě je analyzována na asi padesáti stranách předložené práce.

Třešť byla založena na křižovatce dvou obchodních cest, což jí dávalo dobrou pozici pro budoucí rozvoj. Původně zemědělská osada vznikla snad již koncem 12. století. Středověkou památkou se stal farní kostel svatého Martina, o němž se dochovala první zmínka z roku 1349. Koncem 16. století byl dostavěn filiální kostel svaté Kateřiny Sienské, jenž byl původně luteránský. Oba chrámy byly v průběhu let opravovány a přestavovány. Obec prosperovala a již počátkem 20. století obdržela status města.

Diplomová práce se snažila zasadit třešťskou farnost do dějinného kontextu a zachytit tak její proměny. Postupně k ní byly přiřazeny okolní obce Buková, Čenkov, Hodice a Jezdovice. Patřily k ní také vesnice Salavice a Třeštice, které se však odpojily v roce 1785. V letech 1855-1950 přistoupilo v třešťské farnosti ke katolické víře 132 lidí. Nejvíce v roce 1921 v počtu dvaceti čtyř věřících. Nejčastějšími důvody byla vidina věčného života či partnerství. Po založení Československé republiky řada věřících i v Třešti římskokatolickou církev opustila a zůstávala buď bez vyznání, nebo přešla k jiné víře. To se podepsalo i na počtu věřících v třešťské farnosti. Nejvíce lidí vystoupilo opět v roce 1921 v počtu dvě stě patnácti osob. V letech 1904-1950 opustilo katolickou církev 872 věřících.

Pro prosperitu farnosti je zapotřebí dobrých duchovních správců. Během sledovaného století se v Třešti vystřídal šest farářů a čtyřicet kooperátorů (prvních i druhých). Duchovní správcí se podíleli na rozvoji farnosti a na jejím správném fungování. Nejdůležitější osobou byl farář, jenž se staral o chod celé farnosti a jemuž kaplani vypomáhali.

Předmětem studia farního života v Třešti se stalo i zaznamenání příjmů a výdajů obou kostelů. Kostelní účty byly prostudovány metodou sondy v desítkových letech ve dvou etapách, v období 1850-1890 (ve zlatých a krejcarech) a 1900-1940 (v korunách a haléřích). Během sledovaného období se nestalo, aby byly celkové příjmy nižší než

výdaje. Ba právě naopak. V prvním období převýšil celkový příjem výdaje téměř šestkrát. Ve druhém období téměř desetkrát. To svědčí o dobrém hospodaření s financemi a o možnostech kostely případně opravovat a vylepšovat. Farnost byla ekonomicky zajištěná a mohla se modernizovat.

Pro lepší zachycení „malých dějin“ třešťské farnosti, vztahů mezi lidmi a duchovními se nabízí zaměření se na každodenní život farníka, které již však není v této práci zpracováno.

Středem zájmu diplomové práce se stalo zachycení obrazu řeholního života a působení učitelek a vychovatelek z Kongregace Chudých školských sester de Notre Dame v Třešti od jejich příchodu v roce 1885 po odvolání v roce 1946. Je zapotřebí si uvědomit, že uvedená kongregace patří mezi novodobá náboženská společenství, která se v českých zemích rozšířila ve druhé polovině 19. století, a tudíž se musí brát v úvahu, že si potřebovala svou důvěru a pozici na daném území teprve zasloužit. Kongregace Chudých školských sester de Notre Dame se stala druhou ženskou kongregací v Čechách, o jejíž rozšíření se zasloužil farář Gabriel Schneider. Do poloviny 20. století zaznamenala velký rozkvět nejen v českých zemích. Roku 1854 čítala třináct řeholnic, v roce 1950 školské sestry již působily ve 143 obcích (včetně Slovenska). Kongregace přečkala nepříznivé podmínky, které s sebou přinesla druhá světová válka, musela však poté čelit útisku během komunistického režimu. Práce školských sester se zaměřovala na výchovu a vzdělávání dětí a mládeže. Ve správě měly také sirotčince a ústavy pro hluchoněmé. Svým působením předávaly katolické hodnoty a vštěpovaly mravní zásady. Notredamky byly pozvány i do Třeště, aby se zde ujaly nově postavené mateřské školky.

Postavení mateřské školky Marianum v Třešti mělo pro farníky hlubší význam. Především se jednalo o českou školku, s níž přicházelo vědomí české národnosti, láska k vlasti a důležitá role českého jazyka. Rodiče svěřovali své děti školským sestrám a tím do nich vkládali velkou důvěru, že o jejich ratolesti bude dobře postaráno.

Školské sestry měly k dispozici prostorný dům, kde se směly věnovat svému poslání. K budově patřil dvorek a zahrada. Dům měl výbornou strategickou polohu, neboť stál v centru obce, a tudíž byl dobře dostupný všem občanům. Sestry si upevňovaly dobré vztahy zvláště u křesťanských rodin a i díky tomu školka dobře prosperovala.

Během let 1886-1908 průměrně obhospodařovaly budovu tři řeholnice a jedna čekatelka. Ačkoliv nebyly k dispozici prameny uvádějící přesné počty dětí v jednotlivých letech, lze se domnívat, že během tohoto krátkého časového úseku navštěvovalo školku nejvíce dětí v letech 1890-1893, kdy ve školce působilo šest sester, dále v roce 1894 a 1899, kdy zde pracovalo pět sester. V letech 1900-1905 se počet sester ustálil na čtyřech. Na dvě školské sestry a jednu laickou učitelku, jež představovala výjimku v začátcích působení sester, připadlo sto čtyři chovanců ve školním roce 1885/1886. Lze předpokládat, že při šesti sestrách mohlo být maximálně dvě stě čtyřicet chovanců, neboť na jednu sestru smělo připadnout až čtyřicet dětí.

Školské sestry byly v kontaktu i s dospělejšími dívkami, neboť při mateřské školce měly zřízenou i dívčí industriální školu, kde se vyučovaly ruční práce. Sestry se významně podílely na rozvoji dívčího vzdělávání v dané oblasti. Sestry samy si přivydělávaly ruční prací, kdy například vyšivaly či opravovaly kostelní prádlo a církevní oděvy.

Ze čtrnácti zjištěných a v Třešti působících sester se podařilo vyhledat bližší údaje jen o deseti z nich. Na základě těchto informací lze konstatovat, že tyto dívky pocházely většinou ze zemědělské rodiny na venkově či maloměsta, a to především z jižních Čech. Našla se i jedna rodačka z Třeště, jejíž dvě rodné sestry přijaly též řeholní život ve zmíněné kongregaci. Tyto dvě sestry spolu s dalšími pěti dívkami z Třeště však v místní obci nepůsobily.

Aby sestry plnily správně své poslání, bylo zapotřebí rozvíjet jejich duchovní život. Velkou oporu spatřovaly v častém přijímání eucharistie, pro niž si vyžádaly povolení k přechovávání v domácí kapli. Dalším zdrojem duchovního růstu se stalo slovo podané některým z jejich zpovědníků. Výběr zpovědníků nebyl nahodilý, sestry samy hlasovaly, kdo jim vyhovuje a ke komu cítí důvěru. To předvíдалo upevňování dobrých vztahů. Nahlížení do nitra člověka a správná rada do života patřily k důležitým aspektům pastorace kněží. Sestry tak cítily oporu a pomoc v těžkých situacích. Během délky jejich působení je zpovídalo pět řádných zpovědníků. Pouze dvakrát, v krátkých časových úsecích, zastupovali tuto funkci bývalý první kooperátor Josef Vlk (1891-1901) a první kooperátor František Jelínek (1938-1941). Mimořádnými zpovědníky se stávali buď místní kooperátoři, nebo duchovní správci z blízkého okolí. K hledání a prohlubování víry sloužila duchovní cvičení a jednou týdně byla sloužena bohoslužba v jejich svatyni.

Mateřská školka byla podporována nadací pro chudé děti mateřské školky Marianum od roku 1910. Zasloužil se o to bývalý kooperátor a katecheta Josef Vlk. Pomocí přispěl i děkan a farář Jan Mrázek. Peníze pro školku byly připisovány až do roku 1946.

Během války byl filiální dům zabrán pro válečné potřeby, školské sestry byly vystěhovány do jiné budovy. Nevzdaly se a po válce se přestěhovaly zpět, ale poválečné poměry je donutily opustit místo působiště a navrátit se zpět do Horažďovic.

Školské sestry si během asi šedesáti let svého působení v Třešti vytvořily pevné vztahy nejen k dětem a jejich rodinám, ale i k farářům a kaplanům. Významně se podílely na rozvíjení katolického života ve farnosti a svou kvalitní péčí o děti dokázaly udržet chod školky i během druhé světové války. Výrazně se zasloužily o vštěpování mateřského jazyka a formování dětské duše v duchu katolických zásad. Jejich odchod zasáhl řadu místních katolíků, kteří orodovali u generální představené za návrat sester do Třeště.

Prameny a literatura

1. Prameny nevydané

AKŠS Hradec Králové, *Gründungsbuch*, I, nesign.

AKŠS Hradec Králové, *Nástiny*, I-III, nesign.

Archiv autorky, *Fotografie*.

Archiv autorky, *Ze vzpomínek Bohumíra Vrátila*.

Archiv autorky, *Ze vzpomínek Lidmily Vokřínkové*.

Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Alois Štásta, kooperátor v Třešti*, sign. S 1 237, inv. č. 10 270, kart. 2 374.

Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Antonín Jarošek, lokální kaplan v Třešti 1855*, sign. J 69, inv. č. 5 965, kart. 1 607.

Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Cenzura knih 1795-1948, Karel Bačák: Kancionálek cyrillský farnosti třešťské, Brno 1887*, sign. C 79, inv. č. 4 047, kart. 1 103.

Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Emmanuel Jirka, kooperátor v Třešti 1855*, sign. G 211, inv. č. 5 250, kart. 1 470.

Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *František Dásek, kooperátor v Třešti 1901-1923*, sign. D 404, inv. č. 4 635, kart. 1 268.

Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *František Hudec, kooperátor v Třešti*, sign. H 701, inv. č. 5 792, kart. 1 510.

Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *František Komárek, farář a děkan v Třešti 1863-1892*, sign. K 724, inv. č. 6 765, kart. 1 691.

Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Chudé školské sestry de Notre Dame*, sign. VI., inv. č. 14 497, kart. 3 134.

Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Jakub Procházka, farář v Třešti*, sign. P 301, inv. č. 8 734, kart. 2 056.

Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Jan Mrázek, farář na odpočinku v Třešti*, sign. M 546, inv. č. 7 862, kart. 1 931.

Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Jan Veselý, kooperátor v Třešti*, sign. V 130, inv. č. 11 012, kart. 2 456.

Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Josef Bláha, kooperátor v Třešti*, sign. B 936, inv. č. 3 910, kart. 1 022.

Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Josef Matoušek, kooperátor v Třešti*, sign. M 620, inv. č. 7 917, kart. 1 949.

Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Josef Martínek, farář v Třešti 1914-1949*, sign. M 664, inv. č. 7 960, kart. 1 952.

Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Josef Vlk, katecheta v Třešti 1868-1902*, sign. W 462, inv. č. 11 372, kart. 2 493.

Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Karel Bačák, farář v Třešti 1870-1900*, sign. B 720, inv. č. 3 735, kart. 1 011.

Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Třešť, kostel sv. Kateřiny 1846-1909*, sign. T 226, inv. č. 10 728, kart. 427.

Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Třešť, poměry po smrti děkana Martínka a snahy o ustanovení Aloise Strii 1948*, sign. T 145, inv. č. 4 945, kart. 657.

Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Václav Nováček, farář v Třešti 1819-1859*, sign. N 101, inv. č. 8 097, kart. 1979.

Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Vincenc Nejedlý, kooperátor v Třešti, kněz deficient 1847-1852*, sign. N 196, inv. č. 8 160, kart. 1 985.

Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Vincenc Slezák, katecheta v Třešti 1899-1939*, sign. S 1 336, inv. č. 10 367, kart. 2 385.

Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupský ordinariát Brno, *Filiální dům školských sester v Třešti 1885 – 1946*, sign. S 337, inv. č. 4 454, kart. 618.

Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupský ordinariát Brno, *Kongregace chudých školských sester de Notre Dame s mateřincem v Horažďovicích (1885-1946)*, sign. S 337/6, inv. č. 4 454, kart. 618.

Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupský ordinariát Brno, *Třešť kostelní účty 1866-1947*, inv. č. 15 251, kart. 4 151-4 155.

Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Sběrka Aloise Mikysky, fotoportréty kněží.

Muzeum Vysočiny, pobočka Třešť, *Slavnost Božího Těla 1898*, inv. č. 1 179.

MZA Brno, Moravské místodržitelství – účtárna, *Školní okres: Jihlava venkov. Okresní školní pokladna: Třešť*, sign. B 16, inv. č. 860.

SOkA Jihlava, Farní úřad Třešť, *Kostelní účty 1911-1934*, neuspoř.

SOkA Jihlava, Farní úřad Třešť, *Pfründen Inventarium für Triesch*, neuspoř.

SOkA Jihlava, Farní úřad Třešť, *Přílohy ke kostelním účtům (1915-1942 a 1944-1949)*, neuspoř.

SOkA Jihlava, Farní úřad Třešť, *Rechnungs-Buch der Fialkirche St. Kathar. Siens im Markte Triesch vom Jahre 1849 bis 1875*, neuspoř.

SOkA Jihlava, Farní úřad Třešť, *Rechnungs-Buch von der Pfarrkirche in Triesch von Jahre 1850 bis 1870*, neuspoř.

SOkA Jihlava, Farní úřad Třešť, *Rechnungsbuch von der Pfarrkirche in Triesch von Jahre 1870 bis 1887*, neuspoř.

SOkA Jihlava, Farní úřad Třešť, *Služby Boží 1931-1946*, neuspoř.

SOkA Jihlava, Farní úřad Třešť, *Účty kostela farního sv. Martina v Třešti (1889-1910)*, neuspoř.

SOkA Jihlava, Farní úřad Třešť, *Účty kostela sv. Kateřiny S. v Třešti (1876-1943)*, neuspoř.

SOkA Jihlava, Římskokatolický farní úřad Třešť, *Kniha nábož. změn. Tom. I. Repertář*, neuspoř.

SOkA Jihlava, Římskokatolický farní úřad Třešť, *Seznam kázání a křesťanských cvičení ve farnosti Třešťské držených v roku 1865*, neuspoř.

SOkA Jihlava, Římskokatolický farní úřad Třešť, *Seznam kázání a křesťanských cvičení ve farnosti Třešťské v roku 1868*, neuspoř.

Matriky

<http://actapublica.eu/hledej/> (Jednotlivé www strany viz poznámky pod čarou.)

2. Dobové publikace, noviny a časopisy

Catalogus venerabilis cleri dioeceseos brunensis pro Anno reparatae salutis 1886-1903.

Catalogus cleri dioeceseos brunensis 1903-1920, 1922, 1924, 1926, 1928, 1930, 1932, 1934, 1936, 1940, 1942.

CHALUPA, Aleš – LIŠKOVÁ, Marie – NUHLÍČEK, Josef – RAJTORAL, František (edd.), *Tereziánský katastr český, I., Rustikál (kraje A-CH)*, Praha 1964.

Jihlavské noviny. Stráž Vysočiny česko-moravské z 16. září 1890, číslo 7, ročník I.

Jitřenka. Památní list slavnostních dnů Třeštských, 12. a 13. měsíce září 1885.

Kurzgefasste Geschichte der Kongregation der armen Schulschwestern von Unserer Lieben Frau (de Notre Dame) des Horaždiowitzer Mutterhauses nebst Verzeichnis der Schwestern nach den einzelnen Diözesen geordnet für das Jahr 1910, Horaždiowitz 1910.

(Krátké dějiny kongregace Chudých Školských Sester pod ochranou Matky Boží mateřince Horažďovického, k nimž připojen jest seznam sester dle jednotlivých diecésních schematismů na rok 1910, Horažďovice 1910.)

Schematismus des Ordens der Armen Schulschwestern von Unserer Lieben Frau in Europa für das Jahr des heiles 1938, München, Theresien 1938.

Stav Kongregace Chudých školských sester pod ochranou Matky Boží (de Notre Dame), založené r. 1854. Jeho excellenci nejdůstojnějším biskupem budějovickým Janem Valerianem Jirsíkem, jevící se na počátku II. pololetí šk. r. 1885-86, Praha 1886.

3. Seznam použité literatury

BARTŮŠEK, František, *Hodice – součást třeštského panství*, in: Vlastivědný sborník Třeště a okolí 6, Třešť 1971, s. 7-12.

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona, Praha 1987.

BINAR, Vladimír, *Čin a slovo. Kniha o Jakubu Demlovi*, Praha 2010.

BRÁZDA, Karel, *Třeštské hřbitovy*, in: Vlastivědný sborník Třeště a okolí, Třešť 1968, s. 3-41.

BUKVAJ, František a kol., *Třešť 1349-2001*, Třešť 2001.

ČERNUŠÁK, Tomáš, *Důvody a předpoklady vzniku brněnské diecéze*, in: Nešpor, Petr – Granát, Zdeněk (edd.), *Brněnská diecéze 1777-2007. Historie a současnost. Sborník příspěvků ze sympozia na Biskupském gymnáziu v Brně 10. 11. 2007*, Brno 2007, s. 9-14.

DAVÍDEK, Václav, *Retrospektivní lexikon obcí Československé socialistické republiky 1850-1970, I*, Praha 1978.

DOČEKAL, Boris, *Třešť a Kostelec na starých pohlednicích. Triesch und Wolframs auf alten Ansichtskarten*, Jihlava 2003.

FOJTÍKOVÁ, Kristýna, *Centralizace řádových sester kongregace Chudých školských sester de Notre Dame v letech 1950-1953*, Olomouc 2003.

HARNA, Josef, *Církev v první Československé republice v české historiografii. Stav výzkumu ke konci první dekády 21. století*, in: Mačala, Pavol – Marek, Pavel – Hanuš, Jiří (edd.), *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*, Brno 2010, s. 145-163.

HOLÍK, Jakub, *Ze života farnosti Sulkovec v roce 2007*, Zpravodaj obce Sulkovec-Polom, 1/2007, s. 2.

HRUDIČKA, Alois, *Topografie diecese brněnské*, Brno 1908.

CHALUPSKÝ, Josef – BARTUŠEK, František, *70 let lokálky Kostelec – Třešť – Telč. Cesta do světa*, in: Vlastivědný sborník Třeště a okolí 5, Třešť 1970, s. 17-20.

CHAROUZ, Jindřich Zdeněk, *Několik inspirativních zastavení na cestě brněnské diecéze*, in: Nešpor, Petr – Doleželová, Jaroslava (edd.), *Diecéze živý organismus? Sborník příspěvků z konference na Skalském Dvoře 15. 3. – 17. 3. 2007*, Brno 2007, s. 18-32.

Jak se Třešť stala městem, in: Vlastivědný sborník Třeště a okolí, Třešť 1967, s. 3-6.

JAKŠIČOVÁ, Dana, *Dcery své doby? Školské sestry sv. Františka, chudé školské sestry Naší Paní a školské sestry de Notre Dame v českých zemích v letech 1851-1938(1950)*, České Budějovice 2010. (disertační práce)

JEŽEK, Rudolf, *Nový pohled na nejstarší dějiny města Třeště*, in: Vlastivědný sborník Třeště a okolí 8, Třešť 1978, s. 23-26.

JEŽEK, Rudolf, *Třešť: šest set let městečka pod Špičákem*, Havlíčkův Brod 1959.

KADLEC, Jaroslav, *Českobudějovická diecéze*, České Budějovice 1995.

KESSLER, Jan, *Pamětihodnosti Třeště a okolí*, Třešť 1999.

KLENOVSKÝ, Jaroslav, *Židovská obec v Třešti. Historie, osobnosti, památky*, Třešť 2002.

KLIMEŠ, Radovan – TOPINKOVÁ, Marie, *Historie mateřského školství v Třešti*, Třešť 2011.

KOUŘIL, Miloš, *Katoličtí kněží v politice Československa v meziválečném období*, in: Koucká, Ivana – Papajík, David (edd.), *Politický katolicismus v nástupnických státech Rakousko-Uherské monarchie v letech 1918-1938*, Olomouc 2001, s. 31-41.

KUBALÍK, Josef, *Křesťanské církve v naší vlasti*, Brno 1987, s. 127-128.

KUBŮ, Josef, *Bílý jednorozec*, Třešť 1999, s. 103.

MELMUKOVÁ, Eva, *Skryté zákoutí historie v Třešti a okolí. Tajní evangelíci vyšetřováni v letech 1744-1764*, Vlastivedný sborník Třeště a okolí 1, Třešť 2006, s. 15-19.

MOTTL, Josef, *Kronika posledních květnových dnů*, Pelhřimov 2010.

NĚMEC, Damian, *Mezinárodní smlouvy mezi Apoštolským stolcem a Polskem, Rakouskem a Československem v období mezi dvěma světovými válkami*, in: Koucká, Ivana – Papajík, David (edd.), *Politický katolicismus v nástupnických státech Rakousko-Uherské monarchie v letech 1918-1938*, Olomouc 2001, s. 43-72.

NOVOTNÝ, Miroslav, *Českobudějovická diecéze v kontextu proměn církevní správy v českých zemích v 18.-20. století*, in: *Vývoj církevní správy na Moravě*, Brno 2003 (= XXVII. Mikulovské symposium 2002), s. 169-180.

NOVOTNÝ, Miroslav, *Řeholní kongregace v Čechách na přelomu 19. a 20. století v kontextu proměn náboženského milieu*, *Theatrum historiae* 3, 2008, s. 307-320.

OŠANEC, Jiří, *Čeněk Neumann, zapomenutý malíř z Telče*, *Telčské listy*. List městského úřadu pro občany telčska, 4/2010, s. 15-16.

PÁTEK, Alois Josef. *Vlastivěda moravská. Jihlavský okres*. Brno 1901.

RICHTER, Václav, *Třešť*, Brno, 1970.

ROHÁČEK, Antonín – BRÁZDA, Karel – KESSLER, Jan, *Třeštské betlémy*, Třešť 1994.

RŮŽKOVÁ, Jiřina – ŠKRABAL, Josef, *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*, I, Praha 2006.

SCHAUBER, Vera – SCHINDLER, Hanns Michael, *Rok se svatými*, Kostelní Vydří 1994.

SOLDÁN, Ladislav, *Český katolický modernismus – od snah literárních a uměleckých k cílům nábožensko-reformním. Nad základním profilem hnutí a některými novými badatelskými podněty*, in: Mačala, Pavol – Marek, Pavel – Hanuš, Jiří (edd.), *Církev 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*, Brno 2010, s. 206-220.

ŠTOURACOVÁ, Jiřina, *Vznik biskupství brněnského jako součást rozsáhlé reformy církevní správy na Moravě*, in: Nešpor, Petr – Granát, Zdeněk (edd.), *Brněnská diecéze 1777-2007. Historie a současnost. Sborník příspěvků ze symposia na Biskupském gymnáziu v Brně 10. 11. 2007*, Brno 2007, Brno 2007, s. 15-24.

ŠTREJN, Zdeněk, *Staré stříbrné doly na třeštsku*, Jihlava 1966.

TRAPL, Miloš, *Hnutí „Pryč od Říma“ („Los von Rom“)*, in: Koucká, Ivana – Papajík, David (edd.), *Politický katolicismus v nástupnických státech Rakousko-Uherské monarchie v letech 1918-1938*, Olomouc 2001, s. 13-29.

VANDAS, Jiří, *Mince a platidla*, Praha 1994.

VELIKÁ, Alena, *Pověsti a povídky z Třeště a okolí*, Třešť 2007.

VELIKÁ, Alena, *Třeštské betlémy*, Třešť 2009.

VENCOVSKÝ, František, *Měnová politika v české historii*, Praha 2001.

VENCOVSKÝ, František – JINDRA, Zdeněk – NOVOTNÝ, Jiří – Půlpán, Karel – DVOŘÁK, Petr a kol., *Dějiny bankovníctví v českých zemích*, Praha 1999.

VILÍMEK, Ladislav, *Přehled Židů příslušných do Třeště*, in: Vlastivědný sborník Třeště a okolí 1, Třešť 2007, s. 69-75.

4. Internetové zdroje:

http://www.benetice.ic.cz/admin/data/file_49514649504650484948324953585256585049.pdf z 16. srpna 2012.

<http://www.bihk.cz/repository/files/katalog/parte/1998/19980619-Stria-Alois.pdf> ze 17. srpna 2012.

http://www.boskovice.cz/temata/kluby_spolky/kpb/vl00-2-fk.php z 18. srpna 2012.

<http://www.cdct.cz/petera/data/dil.III/pet.168.jpeg> z 19. 3. 2012.

<http://www.mapy.cz/> z 19. listopadu 2012.

www.benetice.ic.cz/kostel/data/duchovni.ppt z 16. srpna 2012.

www.protivanov.com/file.php?nid=3828&oid=864987 ze 17. srpna 2012.

Seznam příloh

Tabulky

- Tabulka č. 1: Vývoj počtu členek kongregace v Třešti v letech 1886-1908
- Tabulka č. 2: Deset vybraných školských sester působících v Třešti
- Tabulka č. 3: Rodné město a okres deseti vybraných školských sester působících v Třešti
- Tabulka č. 4: Sedm školských sester narozených v Třešti
- Tabulka č. 5: Přehled farářů v Třešti v období 1850-1948
- Tabulka č. 6: Přehled kooperátorů v Třešti v období 1850-1900
- Tabulka č. 7: Přehled kooperátorů v Třešti v období od roku 1901 do července 1922
- Tabulka č. 8: Přehled kooperátorů v Třešti v období od srpna 1922 do roku 1950

Grafy

- Graf č. 1: Vystoupení z římskokatolické církve v třešťské farnosti v letech 1905-1924 (procentuální údaje zaokrouhleny na dvě desetinná místa)

Obrazové přílohy

- Obraz č. 1: Detail mapy Třeště – centrum
- Obraz č. 2: Fotografie ze slavnosti Božího Těla v roce 1898
- Obraz č. 3: Socha Madony s Ježíškem, která stála ve výklenku budovy Mariana
- Obraz č. 4-5: Současný pohled na bývalou budovu mateřské školky
- Obraz č. 6: Apoštolské breve z 25. prosince 1896 k povolení přechování svátosti oltářní v Marianu
- Obraz č. 7: Apoštolské breve z roku 1932 k povolení přechování svátosti oltářní v Marianu
- Obraz č. 8-9: Smlouva mezi Místním odborem ÚMŠ v Třešti a okolí a Kongregací Chudých školských sester de Notre Dame v Horažďovicích
- Obraz č. 10: Jmenování Františka Komárka řádným a jmenování katechety Josefa Vlka mimořádným zpovědníkem školských sester v Třešti brněnským biskupem Františkem Saleským Bauerem
- Obraz č. 11: Fotografie Mariánské družiny v Třešti

- Obraz č. 12: Fotografie Mariana s řeholními sestrami
- Obraz č. 13: František Komárek (1833)
- Obraz č. 14: Jan Mrázek (1846)
- Obraz č. 15: Josef Martínek (1890)
- Obraz č. 16: Antonín Krpoun
- Obraz č. 17: Křehlík František (1912)
- Obraz č. 18: Alois Stria
- Obraz č. 19-21: *Kancionálek Cyrillský farnosti Třeštské* sebrán a upraven Karlem Bačákem
- Obraz č. 22-23: Farní kostel svatého Martina
- Obraz č. 24-25: Filiální kostel svaté Kateřiny Sienské

Volně přiložené CD – záznam vzpomínek pamětníka Bohumíra Vrátila

PŘÍLOHY

Tabulky

Tabulka č. 1: **Vývoj počtu členek kongregace v Třešti v letech 1886-1908**

Údaje vychází z biskupských katalogů z let 1886-1908.

Rok	Řeholnice	Čekatelky	Dohromady
1886	1	1	2
1887	3	-	3
1888	3	-	3
1889	3	-	3
1890	3	3	6
1891	2	4	6
1892	2	4	6
1893	3	3	6
1894	2	3	5
1895	2	2	4
1896	3	1	4
1897	3	-	3
1898	3	1	4
1899	3	2	5
1900	2	2	4
1901	3	1	4
1902	4	-	4
1903	4	-	4
1904	4	-	4
1905	4	-	4
1906	3	-	3
1907	3	-	3
1908	3	1	4

Tabulka č. 2: **Deset vybraných školských sester působících v Třebí**

Údaje vychází z biskupských katalogů, *Kurzgefasste Geschichte* a z AKŠS Hradec Králové, *Nástiny*, I-III, nesign.

Jméno	Narození		Povolání otce	Řeholní sliby		Úmrtí	
	rok	místo		rok	věk	rok	věk
Zikmunda Kejřová	1848	Praha	háčkování	1880	32	1927	79
Patricie Jiranová	1865	Pištín	nezjištěno	1886	31	1939	74
Lioba Najsarová	1869	Třešť	kominík	1894	25	1941	72
Isabella Nováková	1870	Kvítkovice	zemědělec	1893	23	1958	88
Tharsilla Pošmourná	1871	Milín	horník	1894	23	1930	59
Orestina Kovařiková	1878	Hůrky	zemědělec	1908	29	1962	83
Mercedes Neuwirtová	1880	Olešník	hospodář	1901	21	1955	74
Agreda Pátková	1884	Lidmovice	nezjištěno	1909	25	nezjištěno	nezjištěno
Miloslava Vonešová	1888	Drahotěšice	zemědělec	1919	31	1946	57
Žofie Vrbová	1893	Čekanice	zemědělec	1916	23	1961	68

Tabulka č. 3: **Rodné město a okres deseti vybraných školských sester působících v Třebí**

Údaje vychází z biskupských katalogů, *Kurzgefasste Geschichte* a z AKŠS Hradec Králové, *Nástiny*, I-III, nesign.

Rodné město	Okres
Čekanice	Strakonice
Drahotěšice	České Budějovice
Hůrky	České Budějovice
Kvítkovice	České Budějovice
Lidmovice	Strakonice
Milín	Příbram
Olešník	České Budějovice
Pištín	České Budějovice
Praha	Praha
Třešť	Jihlava

Tabulka č. 4: **Sedm školských sester narozených v Třešti**

Údaje vychází z biskupských katalogů, z matrik a z AKŠS Hradec Králové, *Nástiny*, I-II, nesign.

Jméno	Rok narození	Povolání otce	Řeholní sliby		Úmrtí	
			rok	věk	rok	věk
Klementa Lišková	1864	krejčí	1890	25	nezjištěno	nezjištěno
Lioba Najsarová	1869	kominík	1894	25	1941	72
Olga Najsarová	1873	kominík	1895	22	1911	38
Nicodema Kirschová	1870	barvíř	1894	24	nezjištěno	nezjištěno
Florentia Najsarová	1871	kominík	1892	21	nezjištěno	nezjištěno
Blažena Müllerová	1871	hostinský	1891	20	1954	82
Julitta Dvořáková	1877	kovářský mistr	1899	22	1946	69

Tabulka č. 5: **Přehled farářů v Třešti v období 1850-1948**

Údaje vychází především ze SOkA Jihlava, Farní úřad Třešť, *Pfründen Inventarium für Triesch*, neuspoř. Dále z biskupských katalogů, matrik, archiválií uložených v Diecézním archivu Biskupství brněnského a tak dále (viz poznámky pod čarou).

Rok (od - do)	Měsíc	Farář			
		jméno	narozen	místo narození	vysvěcen
1850-1858		Václav Nováček	1794	Brno	1819
1859	srpen				
	říjen	Jakub Procházka	1805	Třešť	1829
1860-1870					
1871	duben	František Komárek	1833	Brtnice	1858
1872-1890					
1891	leden	Karel Bačák	1842	Třešť	1870
	duben-květen				
	září				
1892-1923		Jan Mrázek	1846	Ždánice	1872
1924	březen				
	červenec	Josef Martínek	1890	Boskovice	1914
1925-1948					

Tabulka č. 6: **Přehled kooperátorů v Třešti v období 1850-1900**⁴⁸⁹

Údaje vychází především ze SOKA Jihlava, Farní úřad Třešť, *Pfründen Inventarium für Triesch*, neuspoř. Dále z biskupských katalogů, matrik, archiválií uložených v Diecézním archivu Biskupství brněnského a tak dále (viz poznámky pod čarou).

Rok (od - do)	Měsíc	1. kooperátor				2. kooperátor							
		jméno	narozen	místo narození	svěcení	jméno	narozen	místo narození	svěcení				
1850- 1851		Emanuel Girka	1817	Podol	1841	Vincenc Nejedlý	1820	Telč	1847				
1852	červen září					Hubert Zelinka	1827	Velká Náměšť	1852				
1853- 1854													
1855	červen srpen	Josef Heller	1808	Lošice	1832								
1856- 1858		Karel Drobný (září - říjen 1859 administrátor)	1803	Trnava	1834	František Sušický	1813	Jemnice	1839				
1859	říjen												
1860		František Sušický				Václav Pernička	1834	Hodice	1860				
1860- 1861		Václav Pernička											
1862													
1863- 1865	červenec	Anton Janošek	1841	Hustopeče	1865	x							
1866- 1867		Eduard Svoboda	1844	Dolní Bobrová	1867								
1868	léto	Josef Vlk	1844	Telč	1868								
1869	červen	Alois Štásta	1860	Nová Ves	1884								
1870- 1883		x								Alois Štásta			
1884	červenec	x								Alois Ivan Vladar	1864	Banská Štiavica	1889
1885- 1888		Alois I. Vladar	mezitím 2krát administrátorem							Josef Matoušek	1864	Kožichovice	1890
1889	únor	x											
1890		x											
1891	leden září	x											
1892		x											
1893- 1896		Josef Matoušek				x							
1897	září												
1898	září	Jan Veselý	1871	Ivančice	1896	Vincenc Slezák	1876	Olší	1898				
1899													
1900		Vincenc Slezák				Jan Veselý							

⁴⁸⁹ Pro Tabulku č. 6, 7 a 8 platí: symbol x znamená, že v uvedeném časovém vymezení bylo uvolněné dané místo; symbol ? říká, že nebyly dostupné potřebné informace. Prázdná pole u jmen vypovídají, že daná jména byla již v tabulce zmíněna a u nich i potřebné informace.

Tabulka č. 8: **Přehled kooperátorů v Třešti v období od srpna 1922 do roku 1950**

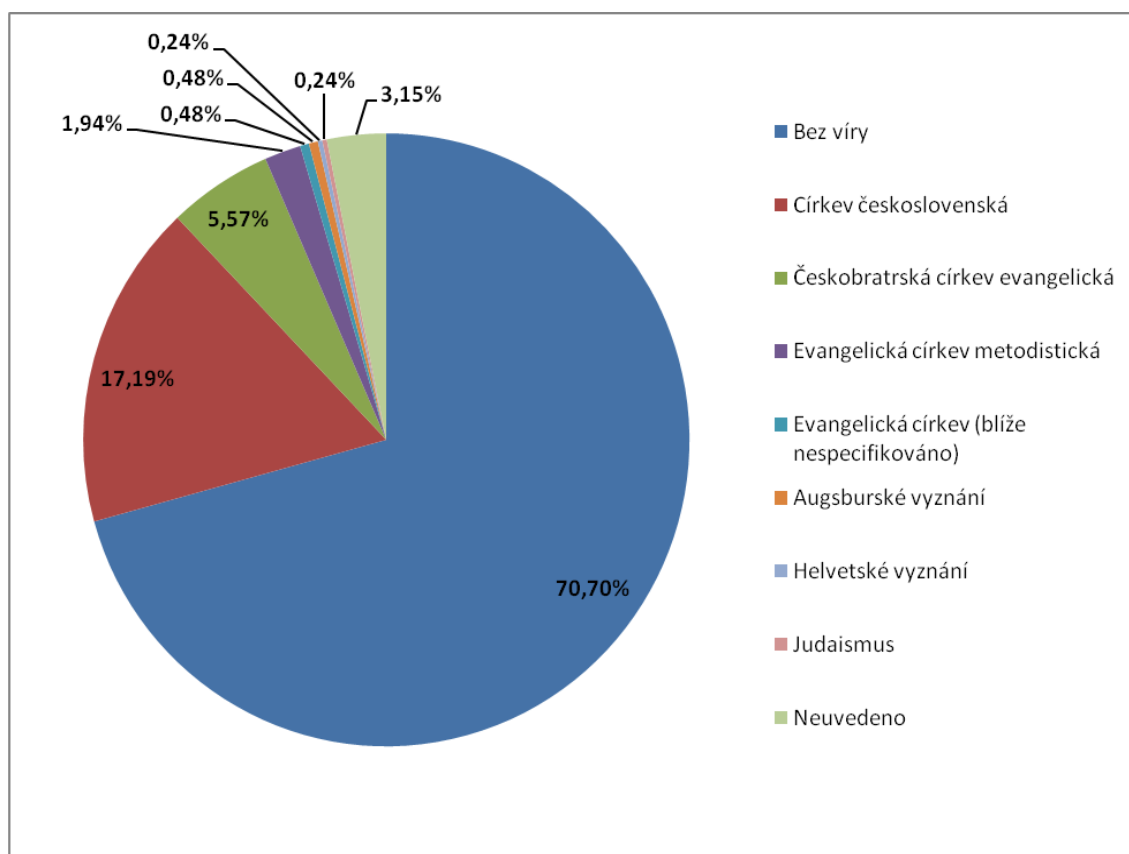
Údaje vychází především ze SOKA Jihlava, Farní úřad Třešť, *Pfründen Inventarium für Triesch*, neuspoř. Dále z biskupských katalogů, matrik, archiválií uložených v Diecézním archivu Biskupství brněnského a tak dále (viz poznámky pod čarou).

Rok (od - do)	Měsíc	1. kooperátor				2. kooperátor				
		jméno	narozen	místo narození	svěcení	jméno	narozen	místo narození	svěcení	
1922	srpen	František Chalupa					x			
1923										
1924	září									
1925	září	František Jelínek	1900	Budišov	1924	Antonín Hrůza	1901	Vídeň	1925	
1926	červen					Antonín Jaroš	1900	Uherský Brod	1926	
	srpen									
	září									
1927-1928						x				
1929	září					Josef Bláha	1902	Velká Bíteš	1925	
1930	červenec					Václav Novák	1906	Brno- Zábřovice	?	
	srpen									
1931										
1932-1933										
1934-1936		x				František Jelínek				
1937	srpen	František Jelínek				Emil Mačkal	?	Vídeň	?	
	říjen					František Krchňák	1913	Světlá u Boskovic	1937	
1938-1939										
1940-1942										
1943						František Křehlík (od roku 1936 už vypomáhal)	1912	Olší	1936	
1944-1946		Jaroslav Procházka	1918	Příštpo	?					
1947						x				
1948		Alois Stria	1920	Meziříčko	1944	Vítězslav Gmela	1920	Protivanov	1945	
1949		Miloš V. Dočekal	1923	Třebíč	1949					
1950						x				

Grafy

Graf č. 1: Vystoupení z římskokatolické církve v třešťské farnosti v letech 1905-1924 (procentuální údaje zaokrouhleny na dvě desetinná místa)

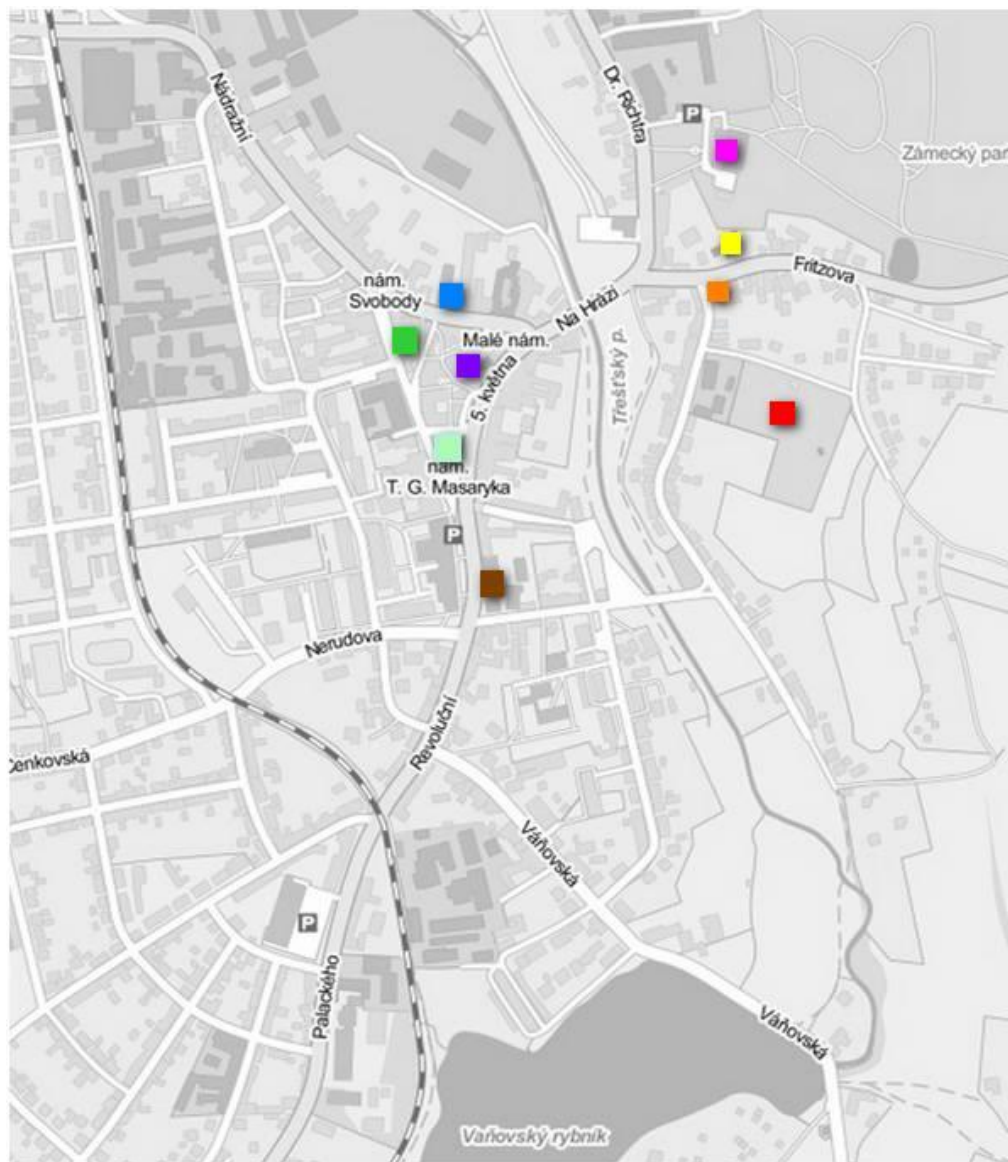
Údaje vychází ze SOkA Jihlava, Římskokatolický farní úřad Třešť, *Kniha nábož. změn. Tom. I. Repertář, neuspoř.*

Obrazové přílohy

Obraz č. 1 : Detail mapy Třeště – centrum

Zdroj: <http://www.mapy.cz/>. Barevné grafické zvýraznění práce autorky.

- Farní kostel svatého Martina
- Škola – dům číslo 273
- Hřbitov
- Zámek
- Filiální kostel svaté Kateřiny Sienské
- Schumpeterův dům
- Synagoga
- Náměstí TGM
- Radnice

Obraz č. 2: **Fotografie ze slavnosti Božího Těla v roce 1898**

Uloženo: Muzeum Vysočiny, pobočka Třešť, *Slavnost Božího Těla 1898*, inv. č. 1 179.

V pozadí Marianum.

Obraz č. 3: **Socha Madony s Ježíškem, která stála ve výklenku budovy Mariana**
Uloženo: Muzeum Vysočiny, pobočka Třešť.

Sochu lze vidět také na předešlé fotografii (viz Obraz č. 2).

Obraz č. 4-5: **Současný pohled na bývalou budovu mateřské školky**

Zdroj: Archiv autorky, *Fotografie*. (vyfotografováno dne 20. října 2012)

Obraz č. 4: Marianum

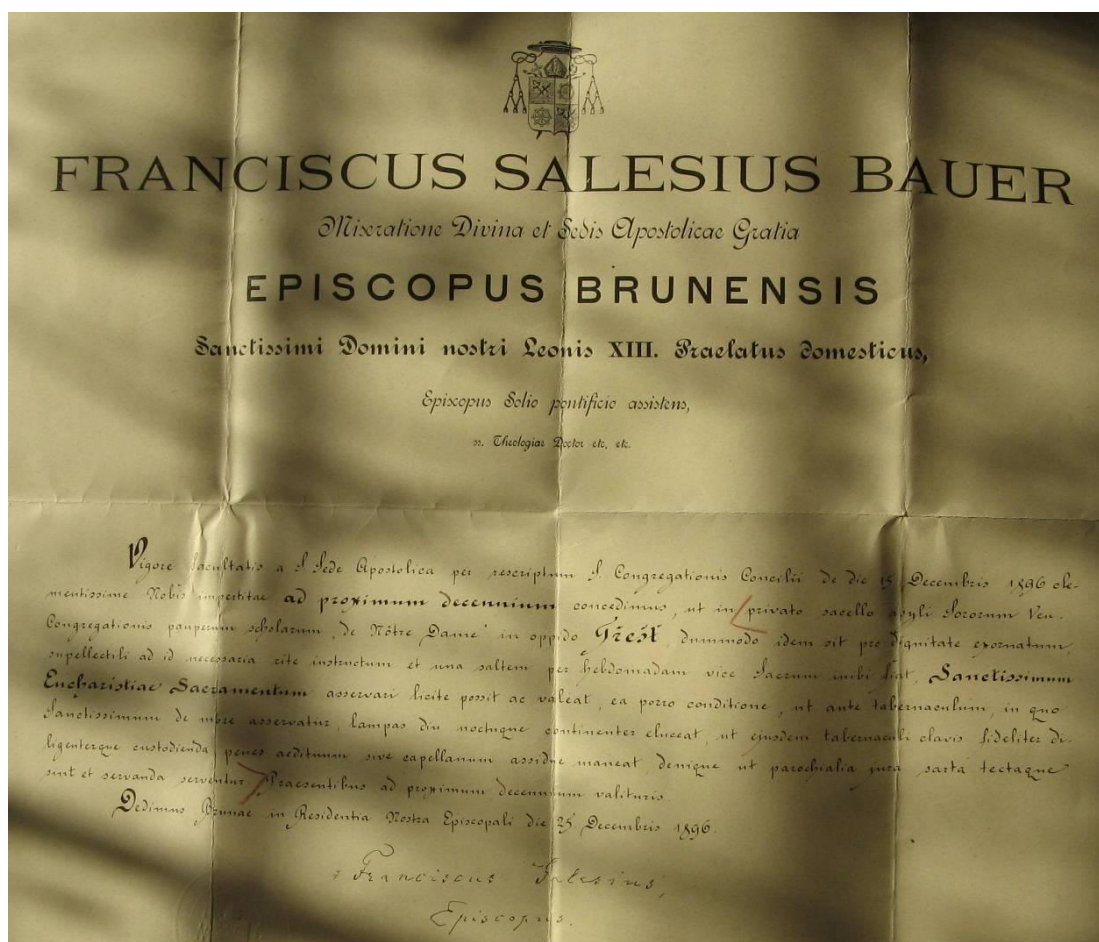

Obraz č. 5: Marianum (vlevo) a škola (založená roku 1890)

Obraz č. 6: Apoštolské breve z 25. prosince 1896 k povolení přechování svátosti oltářní v Marianu

Uloženo: Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupský ordinariát Brno, *Kongregace chudých školských sester de Notre Dame s mateřincem v Horažďovicích (1885-1946)*, sign. S 337/6, inv. č. 4 454, kart. 618, f. 54B.

Obraz č. 7: Apoštolské breve z roku 1932 k povolení přechování svátosti oltářní v Marianu

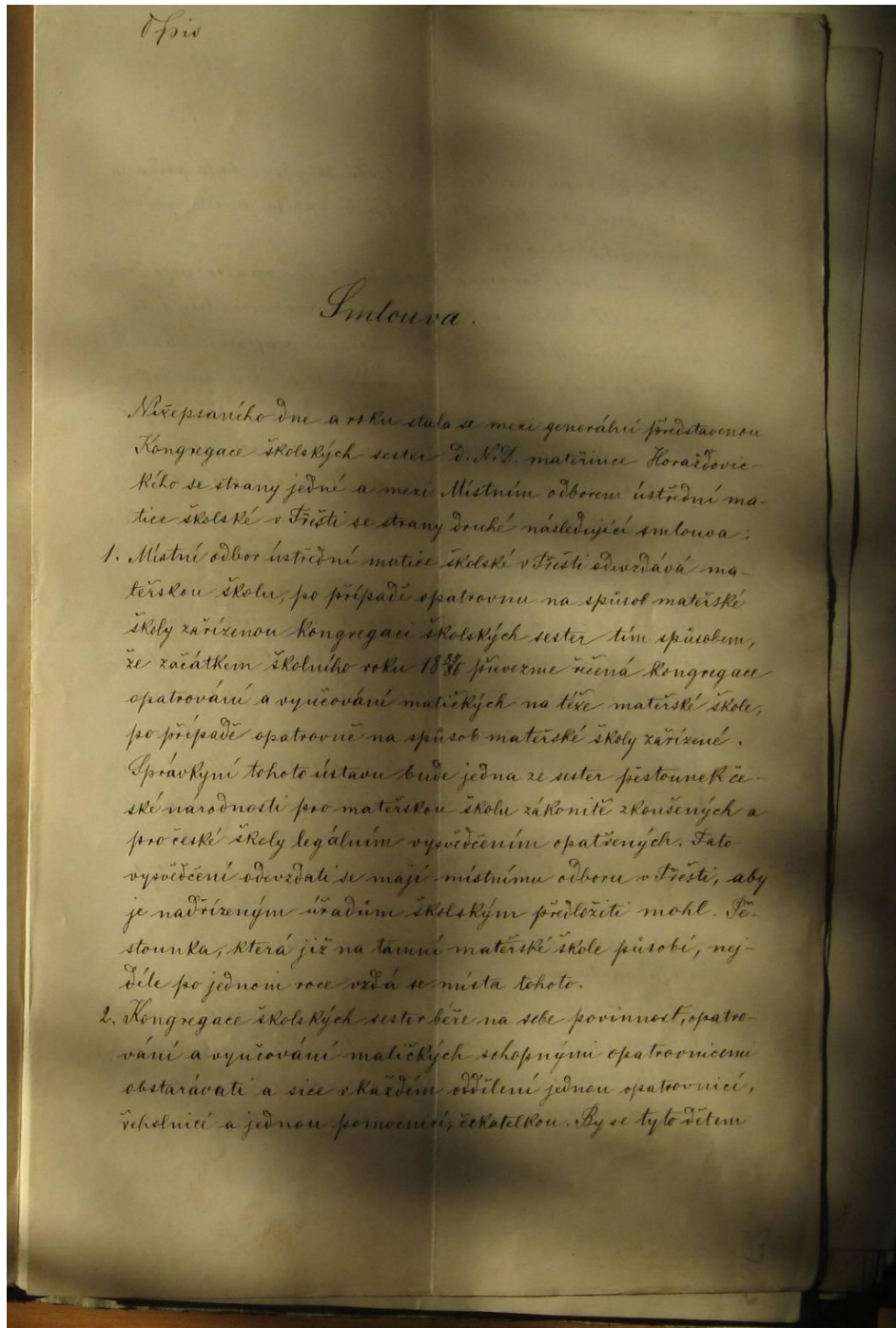
Uloženo: Fara Třešť.

Obraz č. 8-9: Smlouva mezi Místním odborem ÚMŠ v Třešti a okolí a Kongregací Chudých školských sester de Notre Dame v Horažďovicích

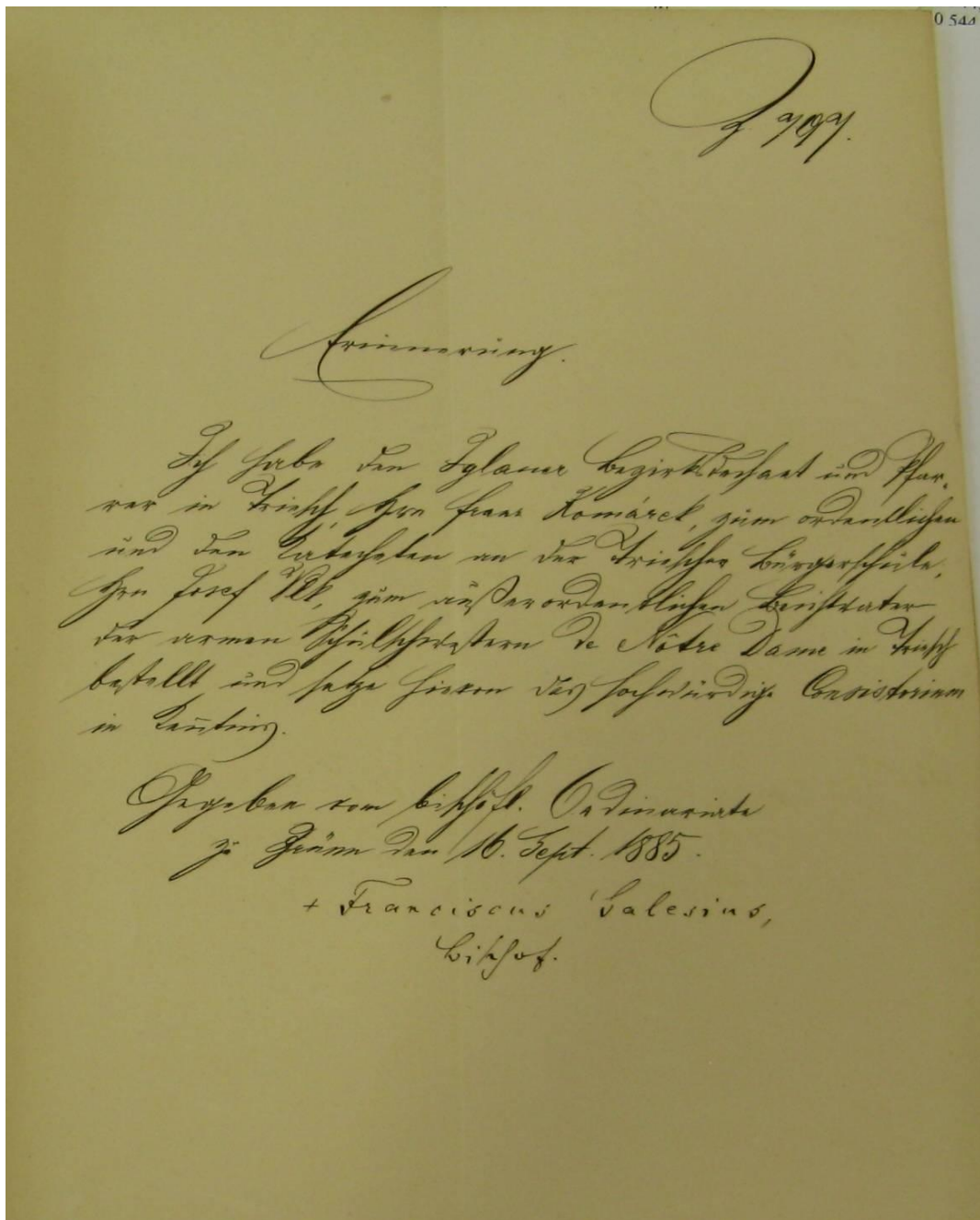
Uloženo: Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupský ordinariát Brno, Kongregace chudých školských sester de Notre Dame s mateřincem v Horažďovicích (1885-1946), sign. S 337/6, inv. č. 4 454, kart. 618, f. 3r-4r.

Obraz č. 8

Obraz č. 10: Jmenování Františka Komárka řádným a jmenování katechety Josefa Vlka mimořádným zpovědníkem školských sester v Třešti brněnským biskupem Františkem Saleským Bauerem

Uloženo: Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupský ordinariát Brno, *Kongregace chudých školských sester de Notre Dame s mateřincem v Horažďovicích (1885-1946)*, sign. S 337/6, inv. č. 4 454, kart. 618, f. 10r-11r.

Obraz č. 11: Fotografie Mariánské družiny v Třešti

Zdroj: Kopie fotografie poskytnuta Lidmilou Vokřínkovou (vlastníci též originál).

Fotografie u zámeckého parku.

Druhá řada: zleva Jan Mrázek (muž v černém oděvu), žena po pravici řeholní sestry baronka Wenzel-Sternbachová, zcela vpravo František Jelínek. Uprostřed tři řeholní sestry působící v Marianu.

Obraz č. 12: Fotografie Mariana s řeholními sestrami

Zdroj: Kopie fotografie poskytnuta Lidmilou Vokřínkovou (vlastníci též originál).

Fotografie pořízená před bývalou německou (původně židovskou) školou pravděpodobně za druhé světové války. Uprostřed stojí tři řeholní sestry působící v Marianu.

Obraz č. 13: František Komárek (1833)

Uloženo: Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Sběrka Aloise Mikysky, fotoportréty kněží.

Obraz č. 14: Jan Mrázek (1846)

Uloženo: Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Sběrka Aloise Mikysky, fotoportréty kněží.

Obraz č. 15: **Josef Martínek (1890)**

Uloženo: Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Sběrka Aloise Mikysky, fotoportréty kněží.

Obraz č. 16: **Antonín Krpoun**

Zdroj: <http://www.benetice.ic.cz/kostel/data/duchovni.ppt> z 16. srpna 2012.

Obraz č. 17: Křehlík František (1912)

Uloženo: Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Sběrka Aloise Mikysky, fotoportréty kněží.

Obraz č. 18: Alois Stria

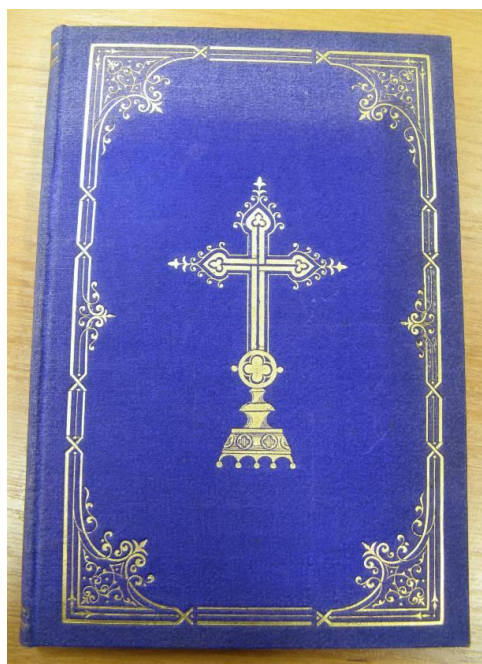
Uloženo: Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Sběrka Aloise Mikysky, fotoportréty kněží.

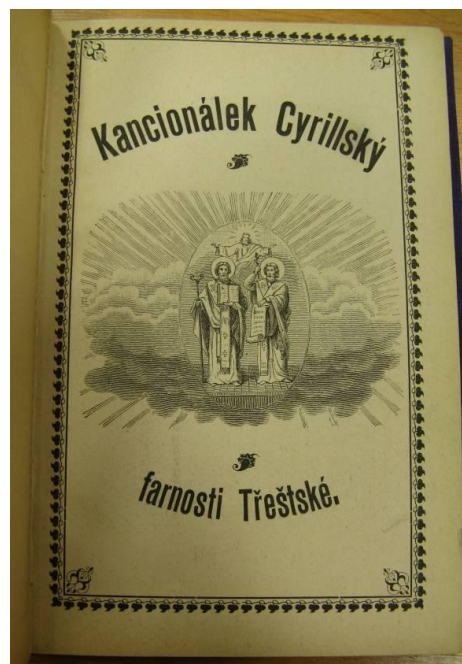
Obraz č. 19-21: **Kancionálek Cyrillský farnosti Třešťské sebrán a upraven Karlem Bačákem**

Uloženo: Diecézní archiv Biskupství brněnského, pracoviště Rajhrad, Biskupská konzistoř Brno, *Cenzura knih 1795-1948, Karel Bačák: Kancionálek cyrillský farnosti třešťské, Brno 1887*, sign. C 79, inv. č. 4 047, kart. 1 103.

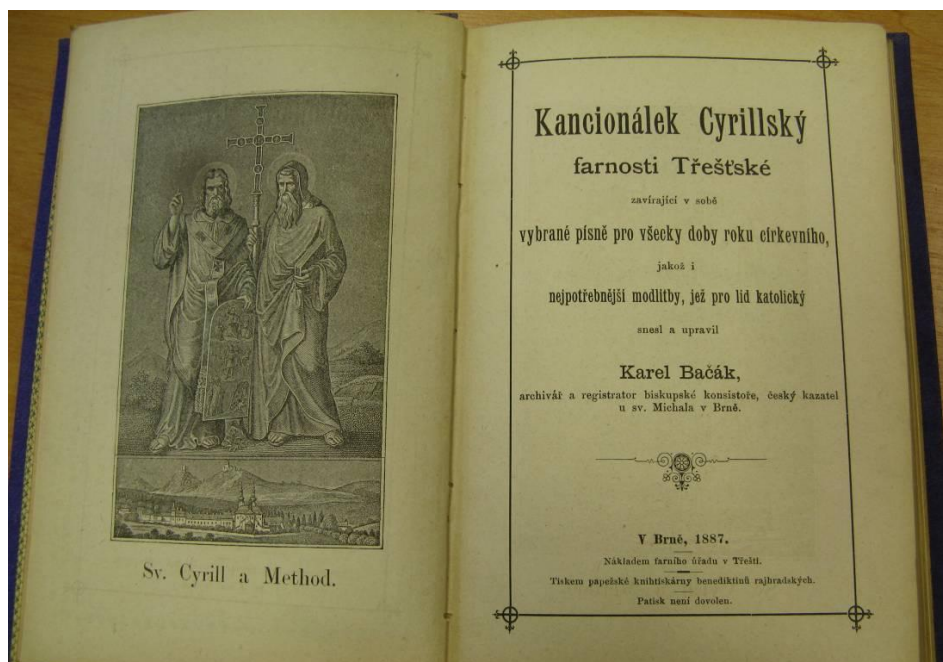
Obraz č. 19

Obraz č. 20

Obraz č. 21

Obraz č. 22-23: **Farní kostel svatého Martina**

Zdroj: Archiv autorky, *Fotografie*. (vyfotografováno dne 16. prosince 2012)

Obraz č. 22

Obraz č. 23

Obraz č. 24-25: **Filiální kostel svaté Kateřiny Sienské**

Zdroj: Archiv autorky, *Fotografie*. (vyfotografováno dne 16. prosince 2012)

Obraz č. 24

Obraz č. 25

